

Demokracija i sigurnost

u Jugoistočnoj Evropi

Tema broja

Euroatlantska integracija Zapadnog Balkana

Danko Plevnik
Nerzuk Ćurak
Đorđe Latinović
Vlatko Cvrtila
Srđan Kusovac
Žarko Petrović
Agron Bajrami
Vlado Azinović
Jasna Pekić
Marko Attila Hoare
Edina Bećirević
Muhamed Jusić
Ulrich Heider
Antonio Prlenda
Sead Turčalo
Zbigniew Brzezinski

ISSN 1986-5708

9 771986 570009

Časopis za promociju euroatlantskih vrijednosti, Sarajevo, God. I, broj 1. April 2010.

IMPRESUM

Demokracija i sigurnost u Jugoistočnoj Evropi

Demokracija i sigurnost u Jugoistočnoj Evropi

Izdavač

ATLANTSKA INICIJATIVA
Udruženje za promicanje euroatlantskih integracija BiH
Sarajevo

**Glavni urednik:
Zamjenica glavnog urednika:**

Vlado Azinović
Edina Bećirević

Uređuje:

Redakcijski kolegij

Stalna suradnja:

Muhamed Jusić
Antonio Prlenda
Sead Turčalo
Jasna Pekić
Asaf Alibegović

Savjet časopisa

Nerzuk Ćurak, (Sarajevo), predsjednik
Kurt Bassuener (Sarajevo),
Vlatko Cvrtila, (Zagreb)
Marko Atilla Hoare, (London)
Tihomir Loza (London)
Danko Plevnik, (Zagreb)
Žarko Petrović, (Beograd)
Tanja Topić (Banja Luka)

Lektura

Zinaida Lakić

Grafički dizajn

Alma Hrasnica

DTP

Sanin Grabonjić

Godina

2010.

Izlazak ovog časopisa omogućili su:

Ambasada Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i
Sjeverne Irske u BiH,

Ambasada Kraljevine Norveške u BiH

Komandni štab NATO-a u Sarajevu

Napomena:

Mišljenja iskazana u tekstovima objavljenim u ovom broju
odražavaju osobne stavove autora, a ne nužno i redakcije
časopisa ili Atlantske inicijative.

Sadržaj

Uvodnik	5 Vlado Azinović
Tema broja	EUROATLANTSKA INTEGRACIJA BALKANA
	6 Danko Plevnik: DA LI JE NATO POBIJEDIO NA BALKANU?
	10 Nerzuk Ćurak: NATO, ZNAŠ LI SVOJ DUG?
	15 Đorđe Latinović: ZAPADNA ALIJANSA I BiH: POGLED IZ REPUBLIKE SRPSKE
	20 Vlatko Cvrtila: NATO I REPUBLIKA HRVATSKA
	27 Srđan Kusovac: CRNA GORA – SLJEDEĆA ČLANICA SJEVERNOATLANTSKOG SAVEZA
	33 Žarko Petrović: UTICAJ RUSIJE NA KRETANJA U SRBIJI
	38 Agron Bajrami: “AMERIČKA VEZA” NA KOSOVU
	42 Vlado Azinović: KAKO JE TITO (IS)KORISTIO NATO
Reportaža	46 Jasna Pekić: POSJETA TRENING CENTRU U BUTMIRU - VRHUNSKIM OBRAZOVANJEM DO NATO STANDARDA
Međunarodna politika u BiH	50 Marko Attila Hoare: BOSNA I HERCEGOVINA – KLIMAVI TEMELJ BALKANA
Aktuelno	56 Edina Bećirević: TEORIJA I PRAKSA AHMETA DAVUTOGLUA
U fokusu	61 Muhamed Jusić: JEMEN – IZMEĐU EL-KAIDE I AMERIKE
Viškovi ratnog materijala u BiH	65 Ulrich Heider: ZEMLJA SMRTONOSNIH POTENCIJALA
Iskustva iz regije	70 Antonio Prlenda: HRVATSKI HELIKOPTERI NA KOSOVU
Prikazi	74 Sead Turčalo: ORGANIZIRANI KRIMINAL U KAKISTOKRACIJI
	76 KONZERVATIVNA VS. PROGRESIVNA GEOPOLITIKA
Preneseno	78 Zbigniew Brzezinski: AGENDA ZA NATO – PUT PREMA GLOBALNOJ SIGURNOSNOJ MREŽI (“Foreign Affairs”)

Atlantska inicijativa

Udruženje građana Atlantska inicijativa iz Sarajeva je nevladina i neprofitna organizacija za promicanje euroatlantske ideje u Bosni i Hercegovini i podršku naporima za integraciju BiH u Sjeveroatlantski savez (NATO) i Europsku uniju.

Cilj Atlantske inicijative je svojim aktivnostima doprinijeti stvaranju društva znanja u BiH koje će omogućiti građanima da ključne odluke o svojoj i budućnosti zemlje donose na temelju informiranog mišljenja i činjenica, a ne na temelju predrasuda, jednostranih interpretacija, propagandističkih, ideoloških ili dogmatskih postavki.

Osnivači i članovi Atlantske inicijative su članovi akademske zajednice – profesori i studenti više fakulteta Univerziteta u Sarajevu, kao i građani koji svojim znanjima i različitim aktivnostima žele objasniti važnost euroatlantske integracije BiH, te dubinu i značaj političkih, ekonomskih, sigurnosnih i društvenih promjena koje će ta integracija donijeti.

Časopis „Demokracija i sigurnost u Jugoistočnoj Evropi“ jedan je od naših projekata koji provodimo u partnerstvu s vladama Ujedinjenog Kraljevstva i Kraljevine Norveške. Zahvalni smo za podršku NATO Štabu u Sarajevu, Ministarstvu vanjskih poslova BiH, Ministarstvu odbrane BiH, te George Mashall Alumni asocijaciji u Bosni i Hercegovini. Više informacija o našim aktivnostima možete doznati na web portalu www.atlantskainicijativa.org.

UVODNIK

Dr. sc. Vlado Azinović
Glavni urednik

Poštovani čitatelji,

pred vama je prvi broj časopisa Demokracija i sigurnost u jugoistočnoj Evropi, publikacije namijenjene promociji euroatlantskih vrijednosti i kulture dijaloga u Bosni i Hercegovini i regiji.

Izbor naziva i sadržaj časopisa odražavaju naše uvjerenje da je tranzicijski proces ka uspostavi funkcionalnih demokracija, vladavine zakona i zaštite ljudskih prava u regiji usko povezan sa sigurnosnim modelima. Vjerujemo da je sigurnost preduvjet za uspostavu demokracije.

Sigurnost se najčešće usko definira kao “stanje bez opasnosti”, odnosno bez ugrožavanja, ili kao “opseg zaštite od neke prijetnje”. No, ona je i znatno više.

Američki psiholog Abraham Maslow smjestio je sigurnost u same temelje svoje čuvene piramide (hijerarhije) najjačih ljudskih potreba. Odmah nakon potrebe za hranom, vodom, kisikom, snom i biološkim opstankom, čije nezadovoljenje doводи do smrti, Maslow je upravo sigurnost naveo kao temeljnu psihološku potrebu. Ona uključuje zaštitu od nasilja; sigurnost doma, porodice i zdravlja; zaštitu imovine; stalnost prihoda; potrebu za redom, poretkom i predvidljivošću događaja u bližoj i daljnjoj budućnosti. Zadovoljenje ovih potreba pomaže osobi da raste i razvija se kao ljudsko biće, tvrdio je Maslow: “Činjenica je da su ljudi dobri. Pružite im pažnju i sigurnost i oni će uzvratiti pažnjom i biti sigurni u svoja osjećanja i ponašanje.” Tek kada zadovolji potrebu za sigurnošću, čovjek je sposoban krenuti u zadovoljenje ostalih primarnih potreba – za pripadnošću, ljubavlju, poštovanjem i samoostvarenjem.

U postkonfliktnom društvu, poput bosanskohercegovačkog, gdje svjesno i kontinuirano uvođenje nesigurnosti i straha u javni diskurs ima nesumnjiv politički motiv, ne čini se osobito mudrim ni opravdanim rasprave i odluke o sigurnosnim rješenjima i dalje držati u ekskluzivnoj domeni ovdašnjih političkih elita. Na moguće posljedice takvog trenda po razvoj demokracije gotovo da i ne treba posebno upozoravati. Uz to, dejtonska institucionalizacija državnopravnog provizorija BiH, u koju je ugrađena i dinamika prethodnog sukoba, nalaže da se debata o sigurnosnim modelima konačno prenese i u civilno društvo.

Pokrećući ovaj časopis, Atlantska inicijativa u Bosni i Hercegovini želi otvoriti forum za različita promišljanja o ovim pitanjima i omogućiti čitateljstvu da o ključnim problemima demokracije i sigurnosti donosi mišljenja koja se temelje na poznavanju činjenica i razumijevanju relevantnih procesa. Time želimo doprinijeti stvaranju željenog društva znanja u kojem će konkurencija ideja biti zalog napretka, a ne više stalan izvor naizgled nerješivih prijedora.

Da li je NATO pobijedio na Balkanu?

Piše: Danko Plevnik

Geopolitičko stanje u Jugoistočnoj Europi je nesumnjivo taktički trijumf NATO-a, no ova regija prestaje biti dinamizator NATO-ove strategije koja se u 21. stoljeću projicira prema Bliskom istoku, Srednjoj i Dalekoj Aziji.

Autor je novinar, publicist i redovni kolumnist splitskog dnevnika "Slobodna Dalmacija"

„Mir na Balkanu nije donio Dayton, nego Avignano. Dayton je unio nemir. Mir su donijeli avioni koji su polijetali iz NATO-ove baze u ovome italijanskom gradu.“¹

Ova konstatacija Hadžema Hajdarevića lakonski sažima zasluge NATO-a za mir u Bosni i Hercegovini i Jugoistočnoj Europi i njegovo promoviranje u peacemakera. Jugoistočna Europa pripomogla mu je ne samo da se održi kao sigurnosna alijansa nego i da se afirmira kao ratna i politička formacija. NATO je upravo na prostora Jugoistočne Europe s nekoliko operacija (Deny Flight, 1993; Sharp Guard 1993-1996; Deliberate Force, 1995, kasnije i Essential Harvest, 2001) prvi put djelovao izvan područja Članka 5, a svoj prvi službeni humanitarni rat zbog sprečavanja etničkog čišćenja Kosova (Operacija Allied Force) 1999. vodio sa Srbijom. Bez Jugoistočne Europe interventni razvoj NATO-a ne bi išao ni tako lako ni tako brzo jer je u doktrinarnom smislu tek na summitu NATO-a u Pragu 2002. odlučeno da više neće biti ograničen na obrambene prostore Članka 5, pa je radi sigurnosne pacifikacije Afganistana 2003. stvorio ratnu koaliciju s 44 zemlje International Security Assistance Force (ISAF). To označava iskorak od čuvanja blokovske sigurnosti članica NATO-a do čuvanja međunarodne sigurnosti.

Dinamika rata u BiH postala je „sistemski presedan“ za formiranje novog NATO-a, pa je pridruženi direktor za kadrovsku politiku u State Departmentu Dan Hamilton još 1996. kazao da je misija NATO-a u BiH „vjerojatno, najvažnija za njegovu budućnost“.² Bez Bosne i razmještaja NATO-a ne bi došlo do ozračja za intervenciju na Kosovu ni do izgradnje druge najveće američke baze na svijetu (Bondsteel). Što nije slučajno, budući da je NATO u Jugoistočnoj Europi bio i ostao u službi Pax Americana kao sredstvo pacifikacije i geopolitičkog ujedinjavanja tog prostora, a ne poluga kojom će se jedna država obračunavati s drugom. To se zorno pokazalo 1995. kada je NATO na američki poticaj uskratio zračnu podršku HV-u pri njegovoj kampanji zauzimanja Banja Luke.

Na to sam skrenuo pozornost već 1996., kada sam procjenjivao da je stari NATO bio tobože stvoren da

Amerikanci umiru za Berlin, a da se novi NATO ne pravi da bi Amerikanci ponovno umirali u Europi, jer „ako bi došlo do rata, tada bi Amerikanci uglavnom davali tehnološku potporu (transportni avioni, komunikacijski sustavi, obavještajni sateliti, napadački helikopteri i sl.) a 'partnerski saveznici' multinacionalne i dobro uvježbane 'kositrene vojnike'. Christopher je koncem 1993. glasno rekao da Europa više nije dominantan dio svijeta, pa bi američko prividno povlačenje iz Europe trebalo shvatiti kao američku vojnu pripremu za pacifičko stoljeće i sigurnosno širenje na istok“.³

No već je širenje na europski istok NATO-u zadavalo interpretativnih problema s Rusijom, koja je to strateški doživljavala kao okruženje i njegov izlazak na njene granice. Oprezni bivši njemački ministar vanjskih poslova Njemačke Hans-Dietrich Genscher je u intervjuu tjedniku *Der Spiegel* (3/1997) primijetio je da je bila pogreška tu akciju reformuliranja NATO-a nazivati „širenje NATO-a na istok“, već da je puno primjereniji izraz trebao biti „primanje novih članova“.

Zbog imperativa takvog intencionalnog redefiniranja NATO-ova je retorika toliko nabujala da se o ratu počelo govoriti gotovo kao o zadnjem stadiju demokracije. NATO se reklamirao kao međunarodna politička i ekonomska organizacija koja bi zbog svoje efikasnosti u perspektivi trebala zamijeniti Vijeće sigurnosti UN-a, koji je za razliku od NATO-a ostao predhladnoratna organizacija, dok se NATO ipak uspio preoblikovati u posthladnoratnu organizaciju.

NATO se vidio u funkciji demokratskog globalizma u kojemu najviši interesi više nisu sila već vrijednosti kao strateške nužnosti poput slobode, tržišta i ljudskih prava. U ratu protiv Srbije 1999. pokazalo se da je NATO-ov interes ipak klasičan interes, a to prema Hansu Morgenthauu znači interes definiran silom. Budući da nije mogao kontrolirati racionalnost Miloševića, NATO je svoju silu kontrolirao strateškim dobrima nove alijanse, pa su važniji postali public relations refleksi negoli razlozi za nepreciznost bombardiranja. Francuski filozof Alain Badiou je tom prigodom sumirao NATO-ovu ideologiju u tri premise:

1. Demokracije vrše udare na totalitarne diktature.
2. U sjećanje na shoah, etnički čistači bit će napadani.
3. Trupe istine gađaju propagandističke laži.⁴

Proturječnosti NATO-ove pacifističke vrijednosne ideologije, učinci ratnih udara i širenje na istok stvaraju različite vrste oponenata. Prema Badiouu Haaški sud je trebao zahtijevati raspust NATO-a kao neodgovorne

međunarodno naoružane bande koja prijete pravima ljudi i naroda budući da su ovim ratom za Kosovo Amerikanci željeli poniziti Ruse bez direktne konfrontacije te poslati upozorenje Kini, čije veleposlanstvo u Beogradu nije pogođeno slučajno. Taj rat bio je upravo test sile: „Logika sile nije nikada bila posljedica plemenitih principa, čak i kada je sila u to rado željela vjerovati.“⁵ Oduvijek postoji ovakva imperijalna trijada: „prvo, vojska koja osvaja; drugo, trgovina koja otvara tržišta; i treće, prozelitsko misionarstvo“.⁶

(Politička) filozofija ne bi nikako smjela pomagati tu vrstu propagande. Znači li, prema tome, da je promišljanje NATO-ove strategije ujedno i sudjelovanje u njenom misionarskom širenju i apologetici? Premda ima „misionara“, interesno fokusiranih na odnose između NATO-a i Jugoistočne Europe, koji poput Janusza Bugajskog iz washingtonskog CSIS-a nekritički preuzimaju NATO-ov vokabular i zaboravljaju razlike između proklamacija i postignuća, sasvim je intelektualno legitimno autonomno analizirati strateške inovacije i kretanja NATO-a. Već sam 1999. pisao o razvoju NATO-a kao globalne sigurnosne organizacije, što sam ocijenio kao pretpostavku njegova opstanka, dakle mnogo prije nego što su za tu opciju pronađeni njegovi novi motivi (globalni terorizam, prirodne katastrofe, gusarstvo, hakerizam, trgovina ljudima, šverc droge). Na tu ga vrstu angažmana ponajprije tjera Pax Americana, koji nije gladan tuđih teritorija i u idealnom smislu nastoji okončati Hobbesov vječni rat i proglasiti Kantov vječni mir, a u praktičnom smislu ipak postići što bolje startne pozicije za eventualni sraz s Rusijom, što je manje vjerojatno, i s Kinom, što je dugoročno vjerojatnije.

Geopolitičko stanje u Jugoistočnoj Europi je nesumnjivo taktički trijumf NATO-a, no ova regija prestaje biti dinamizator NATO-ove strategije koja se u 21. stoljeću projicira prema Bliskom istoku, Srednjoj i Dalekoj Aziji. Kineski ekspert za međunarodna pitanja Li Zhongcheng prepoznao je kontekst Jugoistočne Europe kao područje na kojem je NATO 1994-1995 započeo sa svojim planovima za „istočnu ekspanziju“.⁷ Nakon iniciranja ideje proširenja NATO-a i stvaranja njegovog Partnerstva za mir (1994), Kina je 1996. pokrenula skupinu Šangaj Pet sa srednjoazijskim zemljama koje su se 1994. priključile Partnerstvu za mir. (Ne treba zanemariti faktor Kine, koja je vrlo upućena u zbivanja u Jugoistočnoj Europi, budući da je Albaniji pružala vojnu pomoć od 1964. do 1978., a sa Srbijom učvrstila bilateralne odnose nakon 1999., koji su okrunjeni strateškim sporazumom 2009).

Jugoistočna Europa je sigurnosno paxamericanizirana i natoizirana: Slovenija, Mađarska, Rumunjska, Bugarska,

Grčka, Turska, Albanija i Hrvatska čine NATO-ov sigurnosni prsten. Njime se zaokružuju i neutraliziraju Srbija i Bosna i Hercegovina, konkretno Republika Srpska, koje kalkiliraju s potencijalnim geopolitičkim revizionizmom Rusije. Za ruski strateški prodor ne postoje realne šanse kao što nisu postojale ni nakon rata za Kosovo, kada Rumunjska i Bugarska Rusiji nisu dozvolile prelet ruskih vojnih snaga. Nagrada za to bilo je njihovo primanje u NATO (2004) i EU (2007). Koliko je usko preklapanje strategije SAD-a i NATO-a u Jugoistočnoj Europi svjedoči američka inicijativa Američko-jadranska povelja, koju su u Tirani 2003. potpisale Albanija, Makedonija i Hrvatska, kao svojevrsna multilateralna priprema ovih zemalja za ulazak u NATO.

Albanija i Hrvatska su ušle u NATO 2009. a Makedonija, koja je bila potpuno spremna, zadržana „lingvističkim inatom“ Grčke. Ona njenom nazivu nastoji pridodati pridjev koji bi je razlikovao od njene sjeverne regije Makedonije, no ex-jugoslavenska makedonska Makedonija je ušla pod kišobran Pax Americana čvrstim bilateralnim ugovorom sa SAD-om. Crna je Gora dobila akcijski plan za ulazak u NATO prošle godine, a direktor za planiranje NATO-a Frank Boland pretpostavlja da bi za punopravnu članicu mogla biti primljena već 2012. godine. Bosna i Hercegovina i Srbija pristupile su NATO-ovom Partnerstvu za mir 2006. godine. Nova je američka veleposlanica SAD-a u Srbiji Mary Warlick 5. veljače ove godine izjavila da su Srbiji vrata NATO-a otvorena i da će se suradnja SAD-a i Srbije poboljšavati kroz nove projekte Partnerstva za mir. Formalno nepokriveno programom priključenja NATO-u ostaje samo Kosovo, koje je ogromni politički problem za primanje Srbije u NATO i u EU, međutim o Kosovu se neformalno govori kao o „NATO-državi“. Do 2012. NATO-ove snage na Kosovu (KFOR) bit će svedene na 4000 vojnika, što je također jedan od pokazatelja da se u Jugoistočnoj Europi ne očekuje nestabilnost i novi ratovi bez obzira na to što je bivši hrvatski predsjednik Mesić najavio vojnu akciju, najprije Hrvatske, a potom NATO-a, ukoliko premijer Milorad Dodik održi referendum o odcepljenju Republike Srpske.

U Istanbulu je NATO prošlog mjeseca najavio štednju, a recesija pritišće i njegove članice u Jugoistočnoj Europi. Hrvatska je obećala NATO-u da će do 2015. stvoriti oklopni bataljun, ali nabava oklopnih vozila od finske Patrije kasni zbog financijske krize koja je pogodila Hrvatsku. Ni natovska stopa izdvajanja za vojsku od 2 posto još nije postignuta. U Sloveniji civilne udruge pripremaju peticiju o raspuštanju vojske, iako se ta ideja pojavila već 1990., budući da slovenska vojska više ne brani slovenski suverenitet već nepotrebno sudjeluje u

NATO-ovim ratovima. Politička vlast i dio opozicije se ograđuje od tog utopijskog pacifizma i demilitarizacije u sigurnosno trusnim vremenima, predlažući da se 500 milijuna eura, koliko iznosi proračun ministarstva obrane, podvrgne jasnijim političkim strategijama koje bi odlučivale o tome zašto, kada i na koji način slovenska vojska treba sudjelovati u NATO-ovim ratnim akcijama. Jedino Kosovo ima ambicije vojnog jačanja, za što je dobilo podršku NATO-a i prijekor Srbije, dok ostale zemlje u regiji žele zadržati trenutačno stanje.

Premda ima spekulacija o izgradnji ruske baze na granici Srbije i Kosova, govorilo se i o zajedničkom rusko-srpskom koordinacijsko-logističkom centru uz niški aerodrom, tu je prije riječ o geoekonomskim prodoru Rusije na Balkan, budući da kroz Niš prolazi trasa plinovoda Južni tok, nego o geopolitičkim ambicijama. Iako je Srbija proglasila neutralnost, među ostalim da amortizira pritisak Rusije koja prijete priznanjem Kosova ukoliko Srbija pristupi NATO-u, u ovakvom geopolitičkom kontekstu Srbija više gubi negoli što dobiva odgađanjem priključivanja NATO-u, koje u Jugoistočnoj Europi figurira kao predvorje za EU. Nakon inicijative Austrije i Grčke da se zemlje zapadnog Balkana prime zajedno u EU 2014., a neslužbeni njemački izvori govore o ulasku Srbije u EU 2018., može se pretpostavljati da bi se ulazak Srbije, BiH i Kosova u NATO mogao dogoditi prije tih eurounijskih rokova.

NATO za Rusiju nije problematičan u već pacificiranoj Jugoistočnoj Europi, zbog navedenog „natovskog prstena“ na Balkanu, već u Istočnoj Europi gdje u svoje redove pokušava kooptirati krnju Gruziju i geopolitički prepolovljenu Ukrajinu. Rusiji u strateškom smislu nisu poteškoća ni baltičke zemlje, koje NATO po vlastitom priznanju nije sposoban obraniti zbog konfiguracije koja daje prednost Rusiji. Poteškoću predstavljaju Poljska i Češka zbog antiraketnog štita, od čega je Obama odustao i najavio da će antiraketne sustave premjestiti u Jugoistočnu Europu, u Rumunjsku i Bugarsku, kako bi još jednom podvukao da Rusija nije meta, već da se štit postavlja protiv zemalja Srednje i Daleke Azije, poput Irana i Sjeverne Koreje. Ruske ponekad pre naglašeno dramatične kritike i takve reducirane antiraketne obrane služe kao ulog u šire vojno-diplomatsko cjenjkanje sa SAD-om i NATO-om.

Naime, iako je glavni tajnik NATO-a Anders Fogh Rasmussen u samoj Moskvi izjavio da NATO nikada neće napasti Rusiju, ruski predsjednik Dmitrij Medvedev je u vrijeme održavanja sigurnosne konferencije ove godine u Münchenu objavio novu rusku vojnu doktrinu po kojoj je upravo NATO najveći neprijatelj Rusije.

Radi se o ruskoj preventivnoj, containmnet strategiji, kojom bi se trebalo nagovarati NATO da ne novači države koje se nalaze na njenim granicama. U tu svrhu se demonstrira nevidljivim avionima i novim tipovima napadačkih raketa te pokušava reafirmirati OSCE.

U Münchenu se 7. veljače na spomenutoj sigurnosnoj konferenciji diskutiralo o globalnoj verziji NATO-a. Rasmussen je najavio da će se NATO razvijati u globalni sigurnosni centar, graditi mrežu sigurnosnog partnerstva te na tješnju suradnju pozvati Kinu, Indiju i Pakistan. I Rasmussen i njemački ministar obrane zu Guttenberg su izrazili protivljenje NATO-u kao konkurenciji UN-u, što se može povezati s povećanjem diplomatske aktivnosti SAD-a u UN-u, ali i nastojanjem da se smekša nepovjerenje i otpor azijskih država prema NATO-u te pošalje signal o prihvaćanju multilateralne ravnoteže snaga.

Jedan od izvora nove NATO-ove strategije dijelom proizlazi i iz Obamine velike strategije o apsolutnoj zabrani nuklearnih pokusa, ukinuću nuklearnog oružja i prevenciji nuklearnog terorizma, iza čega bi trebalo slijediti širenje sigurnosnog NATO-ovog kišobrana na cijeli svijet, što u strateškom smislu znači širenje pametnog oružja i trupa za brzi razmjestaj na sve neuralgične točke svijeta. To pretpostavlja manje „lokalnog“ europskog NATO-a, a više globalnog (čitaj azijskog) NATO-a, kojega će trebati popunjavati eventualne blisko, srednje i daleko istočne članice. Konsenzusom sa Šangajskom organizacijom za suradnju (SCO), koji je funkcionirao u NATO-ovom udaru na Afganistan 2001., ali ne i prilikom intervencije na Kosovu 1999. i ASEAN-om, NATO bi trebao prerasti u vojne snage UN-a.⁸

Što bi to trebalo značiti za zemlje Jugoistočne Europe nedavno je na panelu „Je li nulta stopa nuklearnog razoružanja moguća?“ (Is Zero Possible?) minihenske sigurnosne konferencije primijetio turski ministar odbrane Vecdi Gönül rekavši da Turska nema potrebe za nuklearnim oružjem, jer „smo dio NATO-ovog kišobrana, što je dovoljno“.⁹ Hoće li Iran s nuklearnom bombom smanjiti ili osnažiti utjecaj SAD-a i NATO-a na Bliskom istoku? Po američkom kontrascenariju iranska nuklearna bomba će za integraciju država Perzijskog zaljeva učiniti više nego svi dosadašnji američki politički napori. U strahu od natovskog ili američkog zaokruživanja Kine i dominacije SAD-a na Zapadnom Pacifiku, Kina se kroz svoju nuklearnu politiku i proliferaciju u Iranu, Sjevernoj Koreji i Pakistanu želi učvrstiti u Središnjoj Aziji, doduše ne još kao NATO-ov strateški protivnik, već samo kao ruski strateški partner i „odgovorna velika sila“ (fuzeren de dago), što promiče od 1997.

Gönüjeve tvrdnje se s pravom mogu odnositi i na ostale zemlje Jugoistočne Europe koje su u članstvu NATO-a. Međutim, to članstvo košta, što se pokazalo u slučaju sudjelovanja vojnika Slovenije i Hrvatske u NATO-ovim snagama (ISAF) u Afganistanu. Hrvatska će u tu svrhu ove godine morati izdvojiti 400 milijuna kuna, istovremeno šaljući dio svoje kopnene vojske na prisilni odmor. Jugoistočnoj Europi je kao i Zapadnoj Europi lakše slijediti američku geopolitiku NATO-a kada se ona fokusira na obranu europskog teritorija. Generalni direktor za vanjske i političko-vojne poslove Vijeća Europske unije Robert Cooper smatra i upozorava EU, a time implicite i zemlje Jugoistočne Europe, da „ne postoji takva stvar kao besplatna obrana“.¹⁰ Za razliku od hladnog rata, kada je postojala očevitna „konfrontacijska strategija“ SAD-a i NATO-a naspram SSSR-a, suvremena globalna NATO-ova strategija nije konfrontacijska već asimilacijska.

Validna strategija, međutim, uzima u obzir sve moguće opcije. Bude li djelovala asimilacijska strategija, doći će do nadvladavanja NATO-a kao unutarzapadne mjere za izgradnju sigurnosnog povjerenja, pa će se NATO u tom identifikacijskom smislu morati devesternizirati, a time i globalizirati, što znači proširiti na nove azijske članice, a to će zasigurno smanjivati sigurnosni teret Europljanima. U suprotnom, dođe li do interkontinentalnih ratnih aranžmana, NATO će zadržati svoj euroatlantski profil, što će značiti veća izdvajanja za naoružanje i osnivanje mnogo kompleksnijih vojnih formacija. ■

NAPOMENE:

- ¹ Hadžem Hajdarević, *Život u akvariju* (Sarajevo, Dobra knjiga, 2010) str. 79 /uskoro u tisku/.
- ² Danko Plevnik, *Novi NATO ili stara geopolitika: strategijske studije* (Karlovac, Impresum, 1999) str. 50.
- ³ Ibid., str. 61-62.
- ⁴ Alain Badiou, *Polemics* (London, New York: Verso, 2006), str. 68.
- ⁵ Ibid., 72.
- ⁶ Ibid.
- ⁷ Bates Gill, *Rising Star: China's New Security Diplomacy* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2007), str. 73.
- ⁸ „NATO-SCO: Shaking hands over Pacific?“, EURISC Foundation. The European Institute for Risk, Security and Communication Management (<http://www.eurisc.org/euriscomments/153-nato-sco-shaking-hands-over-the-pacific.html>), pristupljeno, 12.2.2010.).
- ⁹ Ross Douthat, „The Dream of Zero“, *The New York Times*, 8. veljače, 2010.
- ¹⁰ Robert Cooper, *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-first Century* (London: Atlantic Books, 2003) str. 165.

NATO, znaš li svoj dug?

Piše: Nerzuk Ćurak

NATO mora Bosnu i Hercegovinu uvesti u svoje sigurnosne odaje, jer vodeći vojno-politički savez suvremenog svijeta, nosi, u okvirima posthladnoratovske geopolitike, jednu vrstu duga prema Bosni.

Autor je vanredni profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

Evropska unija umorila se od sopstvene ambicije proširenja na cjelinu evropske geografije. Pokušaj uspostavljanja autentične kontinentalne geopolitike mira u zabrinjavajućoj je defanzivi. Po porukama iz Bruxellesa jedna Evropa ipak nije moguća. Evropska politička birokracija bila bi najsretnija da može otkazati prijem u punopravno članstvo Evropske unije zemljama zapadnog Balkana (izuzimajući eventualno Hrvatsku) a da ne izgubi vjerodostojnost političke i ekonomske sile u ekspanziji.

Za nas je rezerviran status *barbara*, onih koji ostaju izvan civilizacijskih zidina i zahtijevaju stalnu imperijalnu upravu, "jer kako je lijepo navela Karnegijeva komisija, Balkan je područje koje nije opravdalo povjerenje velikih sila da je sposobno da se samo o sebi stara".¹

Zato je potreban nametnuti upravitelj, koji i na strateškoj (izgradnja država) ali i na svakodnevnoj razini šalje poruku da građani Balkana pripadaju zoni golog života, svijetu u kojemu, kako to lucidno primjećuje Marina Gržinić, "vlada autoritet što nije utemeljen ni u jednom zakonu, pa o golom životu, o životu i smrti, odlučuje izvan zakona. Ono što danas opažamo upravo je proizvodnja golog života. Treći svijet (a šta smo drugo nego treći svijet, op. N.Ć.) sada se pokazuje kao svijet u kojemu ljudi imaju samo goli život. Ipak, važno je razumjeti da je shvaćanje po kojemu u svijetu ili dijelu svijeta postoji samo goli život presuda o svijetu koji nije utemeljen ni na kakvoj zakonitosti. Štoviše, oznaka dijela svijeta kao svijeta golog života oblik je uvodjenja teritorija bez zakonitosti ili zone golog života, koji se od tamo širi na sav svijet".²

Šta je drugo jugoistočna Evropa, sa postdejtonskom Bosnom i Hercegovinom, "preddejtonskim" Kosovom, frustriranim Srbijom, samostalnom (ali pod budnim okom srpskih nacionalista koji ne priznaju crnogorsku nacionalnu samobitnost) Crnom Gorom i državno-pravno još uvijek u potpunosti nepotvrđenom Makedonijom, nego teritorij bez "bezlične zakonitosti", područje golog života, o kojemu i za kojega odlučuje inozemni upravljački faktor, kad hoće, koliko hoće i šta hoće.

Taj onespokojavajući status će ostati dugotrajna pozicija zemalja regije, jer unutrašnji akteri političkih igara na postjugoslavenskom prostoru permanentno šalju poruke da ove države nisu sposobne da se same sobom oblikuju kao samoodrživi politički entiteti.

(Primjera radi, nacionalistički dijelovi srpske etničke zajednice u Crnoj Gori, u perspektivi, mogu se politički konstituirati kao remetilački faktor nove države, kao svojevrsna 'republika srpska' u tkivu crnogorske države, doduše, bar za sada, bez teritorijalno-entitetskog jedinstva, ali ne treba isključiti ni mogućnost takvog iracionalnog nacionalističkog zahtjeva. A izjava premijera Republike Srpske Milorada Dodika koju je svojevremeno dao *Oslobođenju* da je *RS dala ovlaštenja iz oblasti bezbjednosti i sigurnosti, koja...bi... trebalo redukovati, odnosno podijeliti nadležnost entiteta i države BiH u oblastima bezbjednosti i sigurnosti*, ponovno u prvi plan stavlja sigurnosna pitanja koja se ne iscrpljuju samo u sferi reforme i institucionalne izgradnje bosanskohercegovačke policije, već uključuju i sva druga sigurnosna pitanja, kao što su i odbrana, ratni zločini, proliferacija, *trafficking* itd. To znači da Dodikova izjava, i kao latencija i kao tendencija, pretenduje na povratak dijela nadležnosti iz najšire sigurnosne sfere u entitetsko okrilje što Bosnu i Hercegovinu vraća u krug nekih institucionalno već riješenih pitanja, pa će se, ne treba odbaciti ni tu mogućnost, politika u nekom novom vremenu ponovno iscrpljivati u pitanjima sigurnosne naravi, ostavljajući postrani izgradnju uvjeta za ekonomski i kulturni prosperitet građana. Ako sam u pravu s prethodnom projekcijom, u budućnosti će BiH, zbog zakovane strukture političkog sistema, naprosto biti „osuđena“ na nove faze ideoloških sukobljavanja i na nove iracionalne vrtnje u krug. Đavolov krug.)

I prethodna dva primjera očigledna su potvrda važnosti i relevantnosti institucionalnog prisustva Evropske unije na zapadnom Balkanu, i to u robusnim kapacitetima moći. No, valja se suočiti s nesposobnošću Evrope da izgradi svoj sigurnosni identitet i institucionalni kapacitet koji garantira, ako ništa drugo, onda nemogućnost obnove nasilja. To je tako malo, ali ni toga malo nema u izobilju! Evropska vanjska i sigurnosna politika (CFSP) te iz nje izvedena sigurnosna i odbrambena politika (ESDP-CSDP) riječi su, kategorije, pojmovi... iza kojih, da nema NATO-a, ne bi bilo ničega. Ni operativnih kapaciteta, ni ljudi, ni novca... Misija EUFOR-a u BiH je transformirana misija NATO-a, a ne autentična evropska ideja. Ovo je preoštra ocjena, ali koja naprosto sabire evropski sigurnosni problem u tačan sud, za koji sam potvrdu dobio i tokom stručnog boravka u Bruxellesu. Naime, briselske evropske institu-

cije, kako to primjećuje španski sociolog Castells, „obično su zadovoljne svojim izoliranim životom u svijetu tehnokratskih agencija i vijeća ministara koji donose odluke”,³ pa ne primjećuju da njihov birokratski pristup, poglavito u sigurnosnoj dimenziji, na terenu ne proizvodi novo sigurnosno stanje, već postojeće prikazuje kao kvalitativno novo. Tipski primjer ovakvog odnosa je Bosna i Hercegovina, u kojoj su međunarodne organizacije i agencije birokratizirane i nedjelotvorne. A zemlja je, kažimo i to na ovom mjestu, dupke puna oružja! Sigurnosna kultura uopće se nije razvila, nema transfera od militarističke kulture nasilja u demilitariziranu kulturu povjerenja.

Da vidimo šta je onda taj ESDP-CSDP koji je svoje *vatrene krštenje* doživio u Bosni i Hercegovini kroz EUFOR-ovu operaciju Althea.

ESDP (na osnovu Lisabonskog ugovora izvedena je nova operativna skraćenica CSDP) vrhunac je institucionalnog razvoja evropske odbrambene i sigurnosne politike. Historijski, generira se iz neuspješnog koncepta EOZ (Evropska odbrambena zajednica, 1954), Ugovora iz Maastrichta (1993), Amsterdama (1999) i Nice. „Suverenitetsko-politički” limiti onemogućavali su konstituiranje uspješne sigurnosno-odbrambene alijanse za Evropu, pa je tokom hladnog rata ulogu čuvara zapadne Evrope preuzeo NATO. Odbrana Evrope, faktički sve do danas, ovisi o SAD-u bez obzira na to što je institucionalnim razvojem Evropske unije došlo do stvaranja uslova za samostaliju evropsku sigurnosnu i odbrambenu politiku. No, iako je ESDP dobio nove „nadležnosti i strukture”, koje su omogućile „korištenje vojnih kapaciteta” ali i značajne „civilne aspekte menadžmenta kriza”, CSDP, kao lisabonska inačica ESDP-a, još uvijek ne uspijeva da se konstituirao kao „nacionalna struktura”, već je koncept u velikoj mjeri ovisan o „međuvladinoj suradnji”, dakle o politikama država članica Evropske unije. Iako je još za 2003. godinu bilo planirano razvijanje ESDP-a na način koji će osigurati briselsku vojsku od „60.000 ljudi za kopnene trupe i 30.000 pripadnika vazduhoplovstva i mornarice za 100 brodova i 400 aviona”, tako kapacitirani strateški razvoj još je daleko.⁴

Lisabonskim ugovorom konstituirana je Evropska odbrambena agencija s načelnom idejom promicanja operativnih kapaciteta EU-a u sferi odbrane, ali opet se stječe dojam o ispunjavanju birokratskog naloga a ne stvarnoj namjeri konstitucije evropske vojske.⁵ Iako se na horizontu ta ideja, ideja evropske vojske, pojavljuje kao logična posljedica izgradnje komprehenzivnog institucionalnog logosa EU-a, njeno

dugotrajno kašnjenje ili čak odlaganje te ideje u pretinac povijesne suvišnosti doima se kao očigledna realija budućnosti.

Šta su uzroci kašnjenja? Pored ekonomskih razloga, valja obratiti pažnju na još dvije vrste razloga. Jedna se tiče odsustva htijenja Evropske unije da ulaže sredstva u vojne strukture kada su one, sa stanovišta povijesnog razvoja EU-a, sve manje relevantne, a druga vrsta razloga proizlazi iz uvjerenja da se Evropa, nakon procesa pacifikacije, koji je već duže vremena u snažnom zamahu, ne treba remilitarizirati. No, važno je znati da li je odbijanje remilitarizacije (koju traži SAD da bi priznao Evropu kao geopolitičkog partnera) uzrokovano napredovanjem ideologije mira⁶ unutar Evropske unije (što je za svaku pohvalu) ili je odbijanje evropske nadnacionalne militarizacije uzrokovano konzervativnim uvjerenjima da militarnost stvarno i suštinski pristaje uz nacionalne države a da je formalno konstituiranje evropske sigurnosno-odbrambene strukture tek ispunjavanje institucionalnih naloga koje briselski birokratski nukleus, normativnom logikom, zahtijeva i traži. Naglašavanje ovih dilema je u najužoj vezi s misijama upravljanja krizama u jugoistočnoj Evropi, prema kojima sam, kao što se vidi i iz ovoga teksta, izuzetno skeptičan.

Eto, to je Evropska unija u sferi sigurnosti i odbrane. Njena nesigurnost jača potencijale provincijalnih balkanskih politika koje se dobro snalaze samo u proizvodnji iracionalne spirale divljeg separatizma i neprihvatljivog unitarizma. No, to je pozicija koja ustvari odgovara i jednima i drugima. Evropska unija do daljnjeg će boraviti na Balkanu, a Balkan, iako pripada „moralnom univerzumu evropske civilizacije“, ostaje izvan okvira Evropske unije. Zapadni Balkan će, unutar postojećih evropskih strategija, stalno ulaziti u Evropsku uniju, ali neće ući. To ne bi bilo toliko važno ako se zemlje u međuvremenu snažno ekonomski i kulturno razvijaju i povežu. No, je li moguć razvoj unutar nerazvojne, truhle sigurnosne agende? Očito – nije! I zato ovaj tekst snažno pledira za novi sigurnosni pristup u kojemu će dominantnu ulogu, sve do eventualnog nestanka imperijalne Pax Americane, imati NATO.

Sjevernoatlantski savez je, prije svega, dužan zemljama jugoistočne Evrope, tačnije bivše Jugoslavije, koje su, proizvodeći nasilje, povijesnu egzistenciju NATO-a učinile mogućom.

Vodeći sigurnosno-politički savez suvremenog svijeta, u okvirima posthladnoratovske geopolitike, nosi jednu vrstu duga prema Bosni i drugim zemljama regije. Zašto?

Rat protiv BiH i općenito rat za raspad SFRJ reducirao je zbunjenost u vojno-političkim strukturama Saveza, nastalu nakon pada sovjetskog ideološko-vojnog bloka. Ostavši bez neprijatelja (Varšavskog pakta) kao smisla i svrhe svoga postojanja, NATO se suočio s hamletovskom dilemom – biti ili ne biti. Tu dilemu je odlično prozreo Amerikanac Vladimir Petrov – poznanik Denisa Achesona, jednog od osnivača NATO-a – koji u *Washington Postu* daleke 1997. piše: *NATO je stvoren da bi zadržao sovjetsko širenje. On je ispunio svoj zadatak. Da li mu sada treba dati zadatak da svijet učini sigurnijim za demokratiju? Postoji jedan neizrečeni razlog za očuvanje NATO-a – strah da će se naš uticaj, kada Evropa bude napredovala prema integraciji, tamo smanjiti. Euro moneta će izazvati svemoguću dolar. Rastuća Natova birokratija bi mogla nestati, ukoliko neki novi zadatak ne udahne život u tu ustanovu. To je rizik koji moramo prihvatiti.*⁷

Ovakve i slične poruke izvrsno je razumio bivši generalni sekretar Saveza lord Robertson, koji je, preuzimajući Alijansu, otvoreno i nedvosmisleno kazao: NATO će se transformirati sukladno izazovima epohe ili će nestati s povijesne scene. To nije bio nimalo lak zadatak jer rizici proistekli iz raspada sovjetske imperije (prolifercija, migracije, *trafficing*, međudržavne napetosti između postsovjetskih republika, nacionalizam, secesionizam, kavkaski etnički kazan...) stajali su kao težak izazov nasuprot četirima decenijama jasnog pozicioniranja ruskog komunističkog bloka kao unilateralnog vojnog i ideološkog izazova. Priroda spomenutih rizika bila je drugačija od transparentne jasnoće opasnosti koju je isijavao Varšavski pakt kao klasični vojno-politički savez.

Tim dominantno nevojnim rizicima bavile su se druge, nacionalne i internacionalne agencije (Interpol, FBI, uredi za migracije, OSCE, istraživački instituti...) euroatlantske političke alijanse, pa NATO stratezima nije uopće bilo jednostavno pred nacionalnim zakonodavcima braniti novu strategiju, koja je uključivala pripremu Saveza za nevojne opasnosti i njegovo širenje na istok Evrope kako bi se priključenjem novih članica iz postkomunističkog svijeta prodrlo u nukleus spomenutih rizika i spriječilo njihovo prelijevanje u prostor Okcidenta.

Dok su devedesete godine dvadesetog stoljeća obilježile velike diskusije ne samo političke i sigurnosne nego i finansijske naravi, i u Evropi i SAD-u, o razlozima, prednostima i nedostacima ekspanzije NATO-a, prve godine dvadeset i prvog stoljeća obilježila je debata o novoj strategiji NATO-a, moćnoj i učinkovitoj spram različitih svjetskih kriza, pa se NATO proširio ne samo po Evropi nego i po srednjoj Aziji, Afganistanu i Srednjem istoku. No, kao historijska činjenica koju ne treba zanemariti ostaje zaključak da

je rat protiv BiH, iako vođen na perifernom krilu strateškog prodora NATO-a u istočnu Evropu, jedan od ključnih momenata koji su utjecali na donošenje odluke o širenju Saveza. NATO danas nije sjevernoatlantska, već je to globalna alijansa sigurnosti (o čemu će zadnju riječ dati novi strateški koncept NATO-a, koji se, u širokoj demokratskoj proceduri, trenutno debatira), zahvaljujući, u određenoj mjeri, angažmanu u BiH, kao prvoj zoni vojnog djelovanja Saveza van teritorije zemalja članica. Ta činjenica posjeduje povijesni kapacitet. Koncentracija i transparentnost nasilja u BiH potvrdili su svrhu i razlog Saveza, koji se silinom nove strategije (djelovanje van teritorije zemalja članica) potvrdio dvojako u Bosni: kroz *name-tanje mira* (operacije protiv vojske bosanskih Srba augusta '95) te njegovo *implementiranje* (IFOR) i *stabiliziranje* (SFOR).

Dugotrajnim i robusnim prisustvom u BiH NATO je "pratio" mirovni proces, legitimirajući se preko BiH kao favorit nove sigurnosne arhitekture od Atlantika do Urala. Nakon što je upotrijebio silu u Bosni, Savez je s (ne)očekivanom geopolitičkom lakoćom isporučio svoju moć na Kosovo, Srbiju i Makedoniju, potvrđujući da je Bosna proizvela dalekosežne implikacije za euroatlantsku zajednicu, kako u teoriji tako i u praksi.

Postajući "prva zemlja" praktične implementacije nove posthladnoratovske strategije, u BiH je "upumpan" novi geopolitički sadržaj koji je određuje kao *drugačiju zemlju*. Ona je postala geopolitički važna za NATO (kao vjesnik novog sigurnosnog pristupa), ali i geostrateški (kao teritorija Saveza, dovoljno pacifizirana da u njoj NATO apsolutno dominira i bez opasnosti razrađuje različite scenarije strateške igre).

Posljednji koji je razrađen – prepuštanje strateške sigurnosne misije tzv. evropskoj sigurnosnoj i odbrambenoj strukturi, iako je rasteretio Savez, gurajući ga u *drugi plan*, u perspektivi nije dobro rješenje za Bosnu i Hercegovinu i region. Iako znamo da misija EUFOR-a bez NATO logističke, kadrovske i svake druge podrške ne bi imala šanse, za BiH je od presudne važnosti da se NATO misija u našoj zemlji dodatno osnaži i nametne kao najrelevantniji sigurnosni faktor. Onaj koji je u hijerarhijskom smislu iznad CSDP-a odnosno EUFOR-a.

Evropska sigurnost i odbrana kao nadnacionalni koncept naprosto ne postoji. To je *velika iluzija*. A koliko sam upoznat sa strateškim ciljevima BiH, država želi ući u NATO, a ne u *veliku iluziju*. Koja, zahvaljujući tek postojanju Evropske unije, kao političko-ekonomskog saveza, samu sebe doživljava kao stvarnost. Fikcija, čista fikcija. Podvlačim: Evropska unija u sferi sigurnosti i od-

brane je pojam bez sadržaja, NATO je i pojam i sadržaj. Odnos između CSDP-a i NATO-a je odnos između fikcije i stvarnosti.

Budući da je BiH još uvijek država koja ima značajne elemente *failed statea*, njeno propadanje se zaustavlja uključivanjem zemlje u vodeći vojno-politički savez suvremenog svijeta. Puna integracija BiH u NATO rješava naglašenu dihotomiju između Bosne i Hercegovine kao postkonfliktnog područja i Bosne i Hercegovine kao razvojnog područja.

Dihotomija postkonfliktna zajednica – razvojna zajednica utječe na *sigurnosnu dilemu*: s jedne strane, nematerijalni aspekti etničkog nasilja još uvijek su prisutni kroz nepovjerenje kojim manipuliraju nacionalne elite (što snaži sigurnosnu paradigmu), a s druge strane region pokazuje potencijal da se preko građanskih struktura u različitim zajednicama nadiđu *demoni historije* (što snaži razvojnu paradigmu). Ali demoni historije neće biti prevaziđeni ako se sigurnosna dilema ne riješi promptnim uključivanjem zemlje u NATO. Ulazak BiH u NATO osnažio bi razvojne kapacitete i usmjerio bosanskohercegovačko građanstvo ka euroatlantskim vrijednostima koje poništavaju nerazvojne limite mitske interpretacije historije.

Iako se može imati razumijevanja za operativnu strategiju Saveza prema Bosni i Hercegovini koja počiva na doktrini „mrkve i batine“, s namjerom da se punopravno članstvo BiH odgađa kako bi se izvršio pritisak na domaće političke elite da pristupe stvarnoj izgradnji države, to se može okrenuti protiv Bosne i Hercegovine, ali i protiv NATO-a. Zašto?

Ovisno o proizvodnji nove geopolitičke kartografije u (jugo)istočnoevropskoj diviziji euroazijske zone i novog (post)hladnoratovskog geopolitičkog rezona Rusije, ne zanemarujući snagu antinativske agende u Srbiji, Republika Srpska mogla bi izgubiti interes za učlanjenje BiH u NATO, sprečavajući ulazak zemlje u Savez, koji je za BiH od fundamentalne važnosti. Da budem radikalniji: ako je cilj NATO-saveza da u članstvo primi Bosnu i Hercegovinu koja će i *de jure* i *de facto* biti država, a ne samo *de jure*, i ako će Savez iskoristiti sve instrumente koji mu stoje na raspolaganju da se, u relativno kratkom vremenu, upravo to i desi (jedinstvo suvereniteta i fakticiteta), odgađanje ulaska BiH u NATO može se opravdati. No ako se zbiljski neće činiti ništa (izuzimajući dosadna ponavljanja kako se domaće političke elite trebaju dogovoriti) da BiH napravi transfer od *kao države* prema *stvarnoj državi*, onda je mnogo bolje uvući dvoentitetsku BiH u Savez kako ne bismo svjedočili drama-

tičnoj povijesti: ulasku samo i samo federalnog entiteta u transatlantsku sigurnosnu alijansu. Nije moguće da će Huntingtonova *borbena linija budućnosti* biti povučena kroz entitetsku liniju Bosne i Hercegovine!⁸ A ako se moćni NATO „plaši“ da bi dvoentitetska Bosna i Hercegovina svojom „dvozglavošću“ mogla uzdrmati način odlučivanja u Alijansi, pa se iz tog razloga priječi interpolacija „dvojne države“ u odlučivačku strukturu Saveza, koji počiva na konsenzusu, onda ne preostaje ništa drugo nego pomiriti se sa sigurnosnom arhitekturom budućnosti: NATO će biti u Bosni i Hercegovini, ali Bosna i Hercegovina neće biti u NATO-u!

Ipak, zar nije stari dobri Zbig nedavno predložio da se u novoj strategiji Saveza nađe mjesta i za odluke koje ne moraju biti donesene konsenzusom.⁹ ■

NAPOMENE:

- ¹ Dragan Lakičević, *Arhipelag Balkan* (Beograd: Institut za evropske studije, 2002), str. 252.
- ² Marina Gržinić, „Izvan biti, Agamben i antropološki stroj“, *Zarez, dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja*, br. 114, 2003.
- ³ Manuel Castells, *Kraj tisućljeća* (Zagreb: Golden Marketing, 2003), str. 352.

- ⁴ Werner Weidenfeld, Wessels Wolfgang, ed., *Evropa od A do Ž*. Priručnik za evropsku integraciju. Institut za evropsku politiku, Savezna centrala za političko obrazovanje (Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2003), str. 91-95.
- ⁵ Detaljnije o nadležnostima Evropske odbrambene agencije vidi u: Eur-Lex Access to European Union law, „Consolidated versions of the Treaty on European Union, Chapter 2, Specific Provisions on the Common Foreign and Security Policy, Section 2, Provisions on the Common Security and Defence Policy, Article 45” (Official Journal of the European Union, C 115/39, Vol. 51, 9 - May - 08) (<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2008:115:SOM:EN:HTML>, pristupljeno 25.2.2010).
- ⁶ Za razumijevanje mira kao ključne paradigme evropske geopolitičke trajektorije nužno je konsultovati sljedeću literaturu: Robert Kagan, *Of Paradise and Power, America and Europe in the New World Order* (New York, NY: Vintage Books A Division of Random House, Inc., 2004). Robert Cooper, *The Breaking Of Nations - Order And Chaos In The Twenty-First Century* (London: Atlantic Books, 2003). Johan Galtung, *Peace By Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization* (International Peace Research Institute, Oslo, 1996). Johan Galtung, *Mirnim sredstvima do mira: Mir i sukob, razvoj i civilizacija*, (JP Službeni glasnik, 2009).
- ⁷ Vladimir Petrov, “Don’t Enlarge NATO - Downsize It”, *The Washington Post*, February 5, 1997. str. A27
- ⁸ Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York, NY: Simon & Schuster, 1996).
- ⁹ Detaljnije u: Zbigniew Brzezinski, „An Agenda for NATO: Toward a Global Security Web“, *Foreign Affairs* Vol. 5 No. 92. 2009.

Pogled iz Republike Srpske

Piše: *Đorđe Latinović*

Opredjeljenje za NATO danas je više stvar racionalnog, praktičnog i pragmatičnog izbora nečega što uspješno funkcioniše.

Autor je savjetnik za medije člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine iz Republike Srpske.

Prije jedanaest godina bio sam zajedno sa grupom vojnih i političkih predstavnika iz BiH učesnik jednog seminara u NATO školi u Oberamergauu, nedaleko od Minhena, u Njemačkoj. Bilo je to neposredno nakon problematične vojne intervencije i bombardovanja SR Jugoslavije od strane NATO-a. Sjećanja su još bila svježā, a bijes Srba s ove strane Drine prema NATO-u bio je na vrhuncu, možda i više nego kada su sami bili bombardovani krajem rata u Bosni 1994. i 1995. godine. Na predavanjima tokom seminara učesnicima su se obratili tadašnji komandant NATO-a general Vesli Klark i portparol Džejmi Šea, u tom trenutku vjerovatno najomraženija osoba NATO osoblja među Srbima u svim državama gdje žive. Srpski učesnici seminara iz BiH su postavljali brojna neugodna, otvorena i teška pitanja predavačima iz NATO-a koji su bili na ovom seminaru. Zašto je važno ovo podsjećanje za našu današnju situaciju? Zato što ono pokazuje još uvijek dominantniji emotivni odnos dijela političkog establišmenta i javnog mnjenja u Republici Srpskoj prema NATO-u nego stvarni, racionalni politički odnos. Od tada je prošlo mnogo vremena. Politička i bezbjednosna situacija na prostoru bivše Jugoslavije promijenila se na bolje, a promijenio se i NATO. U ovom periodu autor ovog teksta i sam je proživio svojevrsan lični intelektualni „kopernikanski obrat“, i od dosljednog kritičara NATO saveza postao zagovornikom pristupanja naše zemlje u članstvo ovog saveza, u konkretnom slučaju BiH. Na nivou ličnog intelektualnog angažmana i ideoloških pretpostavki te nekih konkretnih angažmana NATO-a, autor ovog teksta je od devedesetih godina često kritički pisao i govorio o NATO-u, argumentovano kritikujući pojedine njegove odluke i konkretnu politiku prema nekim regionima svijeta. Međutim, u slučaju BiH ja sam za ulazak BiH u NATO. To može izgledati naizgled kontradiktorno onome ko ne poznaje situaciju na Balkanu i u svijetu, a posebno u BiH posljednjih dvadeset godina. Da je BiH Švedska, ne bih se zalagao za njen ulazak u NATO, da je BiH Švajcarska ili Austrija, takođe se ne bih zalagao za njen ulazak u NATO, ali kada BiH već nije ni Švedska ni Švajcarska ni Austrija, a nalazi se na Balkanu, na »buretu baruta«, sa tragičnim iskustvom međusobnih ratnih sukoba kroz istoriju, onda sam iz sasvim pragmatičnih razloga za ulazak BiH u NATO kao zajednički bezbjednosni kišobran

koji bi neutralisao bezbjednosne izazove i prijetnje koje vjekovima potresaju ovaj region. Na kraju krajeva, danas je u Evropi malo onih starih ideoloških zagovornika NATO-a kao zatvorenog vojno-političkog saveza. Opređeljenje za NATO danas je više stvar racionalnog, praktičnog i pragmatičnog izbora nečega što uspješno funkcioniše u radikalno promijenjenom bezbjednosnom i političkom okruženju od onog iz vremena hladnog rata nego posljedica neke fanatične ideološke ostrasćenosti i slijepog jednostranog svrstavanja.

Ideja o vojnom i političkom približavanju NATO savezu nije posve nova na ovim prostorima. Ona je u nekom skromnom i zagonetnom smislu spletom političkih okolnosti začeta još u bivšoj zajedničkoj državi, davnih pedesetih godina, na početku hladnog rata. Prije više od pedeset godina, nakon Titovog razlaza sa Staljinom i sukoba sa Informbiroom, u okviru otvaranja Jugoslavije prema Zapadu, tadašnje državno rukovodstvo je na nivou političkih alternativa razmatralo i opciju političkog približavanja i eventualnog članstva u NATO-u. Ova malo poznata epizoda spoljne politike bivše Jugoslavije imala je za cilj izbjegavanje političke izolacije nakon sukoba sa Informbiroom, amortizovanje moguće vojne prijetnje od strane SSSR-a i otvaranje prema Zapadu u cilju sticanja neophodnih kredita za ekonomsko održanje zemlje.¹

Na prvim slobodnim i demokratskim izborima u BiH, održanim 1990. godine, pristupanje NATO-u nije bilo stranački cilj u političkim programima tadašnjih vodećih stranaka iz BiH, niti predmetom ozbiljnijih stručnih i političkih analiza. Razloge takvom pristupu treba tražiti u jasnim znacima nemogućnosti održanja zajedničke države. Nakon ratnog raspada Jugoslavije, bivše republike, sada samostalne i nezavisne države, okrenule su se strateškom traganju za novim razvojnim mogućnostima na regionalnom i globalnom planu, koje je uključivalo članstvo u ekonomskim i političkim asocijacijama, prije svega u Evropskoj uniji i NATO-u kao dominantnom vojnopoličkom savezu. Tako su na prvim poslijeratnim opštim i demokratskim izborima u BiH održanim 1996. godine mnoge političke stranke iz BiH imale u svojim političkim programima zalaganje za članstvo BiH u EU i NATO-u.

Prvi konkretni koraci u procesu pristupanja BiH prema NATO-u datiraju još od početka 2004. godine i traju do danas. Predsjedništvo BiH je na 40. sjednici 17. marta 2004. godine donijelo Zaključak kojim potvrđuje opredjeljenje da BiH i sve njene institucije moraju ispuniti potrebne uslove za prijem BiH u NATO program Partnerstvo za mir na samitu NATO-a u Istanbu-

lu planiran za juni iste godine. Na 41. sjednici Predsjedništva BiH, održanoj 24. marta 2004. godine, usvojen je izvještaj o napretku BiH u procesu reforme odbrane i ispunjavanju uslova za prijem u NATO program Partnerstvo za mir. Na 70. sjednici Predsjedništva BiH, održanoj 23. februara 2005. godine, Predsjedništvo BiH u posebnoj Izjavi je potvrdilo opredjeljenje zemlje za priključenje NATO programu Partnerstvo za mir i punopravno članstvo u NATO savezu. Narodna skupština Republike Srpske je na 23. posebnoj sjednici, održanoj 18. marta 2005. godine, donijela Deklaraciju o strateškim opredjeljenjima Republike Srpske u sistemu odbrane BiH. U preambuli Deklaracije se navodi da se stavovi i zaključci koji slijede donose: »Pružajući punu podršku ulasku BiH u Partnerstvo za mir i NATO savez«, a u daljem tekstu Deklaracije se eksplicitno navodi: «Dodatne garancije bezbjednosti BiH treba da predstavljaju prijem u Partnerstvo za mir, kao i što brže uključivanje BiH u političko članstvo NATO saveza. S obzirom na težnju svih zemalja u regionu ka uključivanju u evroatlantske integracije, ovim bi bila osigurana i regionalna komponenta bezbjednosti.»² Za ovu deklaraciju Narodne skupštine Republike Srpske, koja je usvojena na širokoj konsenzualnoj osnovi, glasale su sve najznačajnije parlamentarne stranke u Skupštini Republike Srpske iz tadašnje vlasti i opozicije (SDS, PDP, SRS, SNSD). Tadašnju vladajuću većinsku strukturu u skupštini, vladi, kao i mjesto predsjednika Republike Srpske i u parlamentu BiH činili su predstavnici koalicije stranaka SDS, PDP i SRS. Zbog svega toga začuđuje sadašnji stav Srpske demokratske stranke koja u svojim saopštenjima iznosi političke stavove koji dovode u pitanje njihovo ranije opredjeljenje i zalaganje za članstvo BiH u NATO-u. U poglavlju Doprinos BiH međunarodnom miru i bezbjednosti navodi se potreba aktivne uloge BiH u međunarodnim organizacijama čiji je član, pa i NATO-u kada bude članica, «sa svim obavezama koje članstvo podrazumijeva, uz specifičnost da bi BiH bila demilitarizovana država».³ Nakon toga, Narodna skupština Republike Srpske, poslije razmatranja Informacije o reformi u sistemu odbrane BiH, na 26. posebnoj sjednici, održanoj 30. avgusta 2005. godine, donijela je zaključak u kojem stoji: «Narodna skupština RS zahtijeva od Predsjedništva BiH da kod zvaničnih institucija NATO saveza tekuću reformu Oružanih snaga BiH verifikuju kao konačnu fazu strukturne reforme, koja će omogućiti uključivanje Oružanih snaga BiH u NATO savez.»⁴ Na istoj sjednici Narodna skupština Republike Srpske usvojila je i dokument pod nazivom Preporuke za izmjene i dopune u predloženom konceptu reforme odbrane, u čijoj preambuli piše: «Republika Srpska podržava članstvo BiH u Partnerstvu za mir i NATO sa-

vezu.»⁵ BiH je 15. decembra 2006. godine potpisala pristupanje NATO programu Partnerstvo za mir. Na sjednici Predsjedništva BiH 18. januara 2007. godine Predsjedništvo BiH donijelo je zaključak kojim je dalo saglasnost Ministarstvu inostranih poslova BiH o upućivanju diplomatske note generalnom sekretaru NATO-a, u kojoj je iskazalo zvaničnu namjeru BiH da uspostavi diplomatsko predstavništvo u sjedištu NATO-a. Predsjedništvo BiH je tokom 2009. godine podnijelo aplikaciju za Akcioni plan za članstvo (MAP) koji je odbijen na decembarskom samitu NATO-a iz razloga nedovoljne spremnosti zemlje u provođenju određenih reformi.

Približavanje BiH NATO-u ima nekoliko specifičnosti u odnosu na druge zemlje:

1. Pristupanje BiH NATO-u odvija se u okviru postratne i postkonfliktne tranzicije i stabilizacije mira na osnovama Dejtonskog mirovnog sporazuma kao međunarodnog ugovora koji ima i mnoge regionalne bezbjednosne aspekte i dimenzije. NATO je intervenisao u ratu u BiH. U BiH je na snazi Rezolucija Savjeta bezbjednosti UN kroz mandat o nametanju mira. Prema toj rezoluciji EUFOR i NATO štab u Sarajevu su nasljednici SFOR-a kao stabilizirajući dio bezbjednog okruženja zemlje. Sve to odnos BiH prema NATO-u, i obrnuto, čini uzročno-posljedičnom vezom, koja se na logičan način ostvaruje kao nastavak komplementarnog procesa: NATO u Bosni – Bosna u NATO-u.
2. Proces približavanja zemlje prema NATO-u odvija se uporedo sa procesom izgradnje države, oružanih snaga, reformom odbrane i bezbjednosnog sektora. NATO štab u BiH u ovom periodu preuzeo je pružanje pomoći u reformi odbrane BiH.
3. Politička i ekonomska stabilizacija države i pristupanje NATO-u su uzajamnosti koje se privlače i dopunjuju. Država se kreće u procesu od objekta međunarodnih odnosa i «korisnika sigurnosti» prema subjektu međunarodnih odnosa i «izvozu sigurnosti».
4. Načelno opredjeljenje o pristupanju BiH u NATO nije rezultat neke široke, demokratske i strateški promišljene javne debate. Prije bi se moglo reći da je BiH «šaptom pala» u kandidatsko polje NATO-a, kao posljedica «umora ratnika» iz prethodnog ratnog konflikta, koji je iscrpio sve, tako da se «bezbjednosni kišobran» NATO-a postavio kao spasonosno rješenje za sve bivše sukobljene strane i postratne izborne političke aktere u zemlji.
5. Članstvo BiH u NATO-u pomiruje dvije političke koncepcije, između kojih je BiH razapeta cijelo vrijeme, u jednu zajedničku vrijednosnu komponentu – savez Evrope i SAD.
6. Specifičnost puta BiH u NATO sadržana je i u činjenici da je BiH svoje opšte opredjeljenje za punopravno članstvo u NATO-u kao krajnji cilj unijela i u Zakon o odbrani BiH, što ovom procesu daje element obaveznosti, koja se ne sreće u drugim zemljama. Naime, u članu 84. pod naslovom Aktivnosti za prijem u NATO Zakona o odbrani BiH usvojenom 2005. godine stoji: «Parlamentarna skupština, Savjet ministara BiH, Predsjedništvo, te svi subjekti odbrane, u okviru vlastite ustavne i zakonske nadležnosti, provešće potrebne aktivnosti za prijem BiH u članstvo NATO-a.»⁶

Jedno je sigurno, kratkoročno gledano, BiH će profitirati od članstva u NATO-u (unutrašnja stabilnost, ekonomski razvoj, demokratizacija), a dugoročno – ovo članstvo će svakako donijeti nova iskušenja i izazove koji ovoga trenutka ne mogu biti do kraja percipirani jer to zavisi od toga u kom pravcu će se transformisati NATO kao vojno-politički savez u budućnosti.

U ovom dijelu analizirali smo političke programe parlamentarnih stranaka u Republici Srpskoj u vezi sa pristupanjem BiH u članstvo NATO-a. Prvo što se može uočiti je da ovo pitanje ne zauzima neko posebno mjesto u pisanim programima političkih stranaka ili je potpuno izostavljeno i sadržano samo u pratećim stranačkim dokumentima, kao što su posebne izjave ili povremena saopštenja za javnost. Iz taktičkih i marketinških razloga stranke u Republici Srpskoj ne ističu posebno ovo pitanje, vjerovatno smatrajući da im njihovo javno isticanje i potenciranje ne doprinosi stranačkom rejtingu među biračima. Savez nezavisnih socijaldemokrata, najjača i najuticajnija stranka u Republici Srpskoj, u svom posljednjem političkom Programu SNSD, u dijelu pod nazivom Ciljevi političkog djelovanja, navodi 32 glavna politička cilja za koja će se u političkom životu Republike Srpske i BiH zalagati ova stranka. Samo jedna programska tačka, ona pod rednim brojem 12, svojim sadržajem odnosi se na temu bezbjednosti. U toj programskoj tački se kaže: «SNSD se zalaže za demilitarizaciju BiH. Do postizanja ovog cilja oružane snage u BiH trebaju dalje biti po broju redukovane, potpuno profesionalne i sa osnovnim misijama za globalne mirovne operacije i pomoć kod otklanjanja posljedica prirodnih katastrofa. Sistem bezbjednosti, uz principe efikasnosti i racionalnosti, mora biti u službi zemlje i u službi građana, decentralizovan i depolitizovan, dobro

koordiniran, sa širokim povjerenjem i podrškom.»⁷ U političkom Programu SNSD pristupanje NATO-u ne navodi se nigdje kao politički cilj ove stranke, štaviše, riječ NATO ne postoji u njenom političkom programu. SNSD pitanje pristupanja BiH NATO-u konkretnije definiše i razrađuje u stranačkoj deklaraciji pod nazivom Prijedlog za razmatranje postepene demilitarizacije BiH kao uslova trajnog mira, usvojenoj na Drugom saboru Saveza nezavisnih socijaldemokrata, održanom u Banjaluci 28. juna 2003. godine. U ovoj deklaraciji se navodi: «Stoga predlažemo da: BiH, Srbija i Crna Gora i Republika Hrvatska, istovremeno pristupe aktivnostima koje vode ostvarivanju programa NATO pakta pod nazivom Partnerstvo za mir. Ove aktivnosti bi dovele do članstva BiH u Partnerstvu za mir, odnosno političkom krilu NATO pakta. Aktivnosti u Srbiji i Crnoj Gori i Republici Hrvatskoj trebale bi ići ispred aktivnosti u BiH, a dovele bi ove dvije zemlje do potpunog i punopravnog članstva u NATO paktu. Članstvo neke države samo u Partnerstvu za mir, a ne i u punopravnom članstvu, moglo bi se tražiti za BiH imajući u vidu sve njene specifičnosti.»⁸ Iz ovog kratkog pregleda vidljivo da je politički stav SNSD prema pristupanju BiH u članstvo NATO-a vremenom evoluirao od prvobitnog stava za članstvo samo u programu Partnerstvo za mir pri NATO-u do zalaganja za punopravno članstvo u kasnijim političkim dokumentima i skupštinskim odlukama. Prema tome, u vezi sa ovim pitanjem postojalo je svojevršno političko taktiziranje, koje je zavisilo od političke konjunktore u zemlji, bezbjednosnih izazova i događaja u okruženju, kao i promjena na globalnom planu. Srpska demokratska stranka, jedno vrijeme najuticajnija, a sada druga po snazi politička stranka u Republici Srpskoj, takođe u svom stranačkom programu ne sadrži određenije stavove u vezi sa pristupanjem BiH u članstvo NATO-a. Ali, zato na zvaničnom web sajtu ove stranke može se pronaći više stranačkih saopštenja i izjava za javnost u kojima se tretira ovo pitanje. Iz naslova stranačkih saopštenja za javnost «SNSD NATO-partija», «Laži NATO kaplara Perice Rajčevića», «Srbija ne razmišlja o NATO-u», «Referendum o ulasku u NATO», «SNSD protiv referenduma o NATO-u i oduzimanja opljačkane imovine» itd., jasno se vidi da ova stranka ovom važnom, strateškom političkom bezbjednosnom pitanju ne pristupa kao državnom pitanju, već kao dnevno-političkom pitanju za stranačko nadmetanje sa svojim političkim konkurentima i protivnicima. Sadržaj saopštenja u vezi sa NATO-om pokazuje da SDS ovo pitanje koristi u propagandne predizborne svrhe, s ciljem da relativizuje i umanjuje svoje ranije zalaganje za pristupanje BiH u članstvo u NATO, diskredituje konkurentski SNSD i njegovu politiku, veže ovo pitanje sa zvaničnim stavom Srbije, uslovljavajući donošenje odluke o

članstvu putem referenduma i pripremi javnost za otvoreno odustajanje i odbijanje odluke o ulasku BiH u članstvo NATO-a. Ostavljajući sada po strani pitanje da nije moguće na entitetskom referendumu odlučivati o članstvu BiH u NATO-u, hipotetički govoreći, ako bi do takvog referenduma u Republici Srpskoj i došlo, onda bi Srpska demokratska stranka morala javno agitovati među građanima da se izjasne ZA članstvo BiH u NATO-u jer je na to obavezuje i odluka Narodne skupštine RS za koju su sami glasali, ili javno priznati da je promijenila mišljenje i odustala od tog stava. Partija demokratskog progressa podržala je u Narodnoj skupštini Republike Srpske opredjeljenje za članstvo BiH u NATO-u, ali u svojim stranačkim dokumentima nema precizne i određene stavove o ovom pitanju, niti se javno oglašava u dnevno-političkim raspravama u vezi s tim. Srpska radikalna stranka o ovom pitanju ima slične stavove kao i SDS, rezolutno zahtijevajući izjašnjavanje građana Republike Srpske na referendumu o članstvu BiH u NATO-u. Demokratski narodni savez i Socijalistička partija, koalicioni partneri SNSD, vjerovatnije je da će u vezi sa ovim važnim pitanjem podržati politički stav najjačeg člana koalicije.

U pogledu članstva BiH u NATO-u i unutar civilnog društva Republike Srpske postoje značajne razlike i mišljenja. Članstvu BiH u NATO-u na nevladinoj sceni otvoreno se i najglasnije protive NVO Srpski narodni pokret «Izbor je naš», Unija studenata Republike Srpske, Studentski parlament Univerziteta u Banjaluci itd. Na drugom kraju spektra, udruženja koja se zalažu za kompetentnu demokratsku raspravu i dijalog o ovom pitanju su Centar za međunarodne odnose, neformalne grupe i pojedinci sa javnih skupova o bezbjednosti u organizaciji kancelarije Fondacije «Fridrih Ebert» iz Banjaluke i drugi.

Na zahtjev Radne grupe Savjeta ministara BiH krajem 2008. godine Agencija «Prizma research» iz Sarajeva provela je istraživanje o stavovima građana o pristupanju BiH NATO-u. Oko 70 odsto građana BiH smatra da je nedovoljno obaviješteno ili potpuno neobaviješteno o procesu približavanja BiH članstvu u NATO-u. Više od 56 odsto anketiranih građana BiH su za referendum o pristupanju NATO savezu, a u Republici Srpskoj njih je čak 89 odsto. Anketa koju je sredinom prošle godine proveo NATO pokazala je da 75 odsto Srba iz RS ne želi da BiH uđe u tu vojnu organizaciju. Prema istraživanju koje je izvela agencija «Prime Communications» krajem prošle godine nešto više od polovine stanovnika Banjaluke (55 odsto) protivi se ideji da BiH uđe u NATO. Takođe, prema anketi američkog Nacionalnog demokratskog instituta provedenoj u Republici Srpskoj tokom 2009. godine sa-

mo 12 odsto stanovnika podržava ulazak BiH u NATO. U FBiH taj procenat je pet puta veći. Ova istraživanja samo potvrđuju trend koji već duže vrijeme vlada u Republici Srpskoj, po kojem podrška pristupanju BiH NATO savezu sve više opada među stanovništvom Republike Srpske. Međutim, relativno značajna odstupanja i razlike u podacima, kao i nepostojanje pouzdanih podataka o uzorku na kome su rađena, opravdano postavlja pitanje vjerodostojnosti i kvaliteta ovih istraživanja javnog mnjenja. Porijeklo današnjeg protivljenja najvećeg broja stanovnika Republike Srpske pristupanju NATO-u treba tražiti u negativnim ratnim i psihološkim iskustvima Srba sa ovom vojnom alijansom u proteklom periodu. NATO je vojno intervenisao protiv srpskih snaga krajem rata u BiH 1994. i 1995. godine. Pored toga, vojna intervencija NATO-a na SR Jugoslaviju 1999. godine, izvedena bez odobrenja Savjeta bezbjednosti UN, još više je zaoštrila negativan stav i animozitet najvećeg dijela političkih stranaka i javnog mnjenja Srba u Republici Srpskoj i BiH prema NATO-u.

Pristupanje BiH u članstvo NATO-a ne treba nužno povezivati sa tim kako će se prema ovom pitanju odnositi zvanična Srbija, kako se u posljednje vrijeme pokušava činiti u javnim raspravama o ovom pitanju u Republici Srpskoj. Odnos Srbije i Srba u BiH prema NATO-u iz različitih političkih konteksta nije i ne mora biti isti. Srbija iz svojih strateških razloga oprezno pristupa pitanju mogućeg članstva u NATO-u. U ovom trenutku ona se opredijelila za vojnu neutralnost, istovremeno reformišući i prilagođavajući svoje oružane snage po NATO standardima. U intervjuu «Večernjim novostima» ovih dana ministar inostranih poslova Srbije Vuk Jeremić izričito kaže: «U svakom slučaju, Srbija ima precizno utvrđenu politiku vojne neutralnosti. Ne idemo u NATO, ali ni u bilo koji drugi vojni savez.» Ovakav stav je legitimno pravo i interes države Srbije. Ovaj stav, međutim, ne mora da obavezuje i ograničava Srbe iz BiH. Srbi u BiH treba da ovom pitanju pristupe pragmatično, u vlastitom interesu i interesu zajedničke države BiH. Politički predstavnici Republike Srpske treba da se zalažu za članstvo BiH u NATO, uz puno razumijevanje drugačijeg puta Srbije. Pristupanje NATO-u nije pitanje iz nadležnosti entiteta, već BiH kao države. Kako Ustav BiH ne poznaje instituciju referendumu o bilo kakvim državnim pitanjima, logično se nameće zaključak da se odluka o tome može donijeti u predstavničkim zakonodavnim organima BiH. Nisu sve zemlje provodile referendum za ulazak u NATO (Norveška, Albanija, Hrvatska), ali su sve pažljivo procjenjivale svoje interese i javno debatovale o tome. Zato je ovu važnu odluku bolje donijeti na Narodnoj

skupštini RS, na najširoj višepartijskoj konsenzualnoj osnovi, a zatim potvrditi u zajedničkim organima na nivou države. U opredjeljenju za NATO treba se osloboditi nacionalnih mitova, pogrešnih izbora, političkih zabluda i lažnog moralisanja i izbornog kockanja. Umjesto toga, potrebna je pragmatična i analitična procjena vlastitih interesa, interesa drugih i percipiranje budućih dešavanja u regionu i svijetu. Pozivanje na narod i skrivanje iza podrške građana neće moći opravdati pogrešne odluke. Političari nisu tu samo da se pozivaju na odluke naroda, već da informišu i edukuju narod, predočavaju mu jasne političke alternative i preuzimaju odgovornost za najbolji mogući izbor.

Na početku 21. vijeka u svijetu je došlo do promjene bezbjednosne paradigme, odnosno načina razmišljanja o osiguranju bezbjednosti svake pojedinačne zemlje, tako i svijeta u cjelini. Danas nema nijedne pojedinačne države koja može sama sebe odbraniti od novih bezbjednosnih prijetnji. Bez kolektivne bezbjednosti danas nema garancija bezbjednosti bilo koje pojedinačne zemlje, tako ni mira i stabilnosti u pojedinim regionima i globalnom svijetu. Glavni princip kolektivne bezbjednosti je bio odbrana i zaštita jedne zemlje i svih zemalja zajedno. U 21. vijeku cilj integrativnih napora zemalja na planu bezbjednosti usmjeren je na stvaranje «bezbjednosne zajednice», kako u svakoj pojedinačnoj zemlji tako i u svijetu kao cjelini. Zato ne iznenađuje vijest koja se ovih dana mogla pročitati u nekim svjetskim listovima o tome kako se jedna referentna organizacija u Rusiji zalaže da Rusija postane članica EU i NATO saveza. Mnoge stvari koje su do juče izgledale politički nemoguće danas izgledaju stvarne i realne. Možda se u budućnosti pojave bezbjednosni izazovi i prijetnje koji će ovu saradnju učiniti mogućom više nego što se to danas čini. ■

NAPOMENE:

- ¹ Više o tome u knjizi Dragana Bogetića *Jugoslavija i Zapad 1952-1955: jugoslovensko približavanje NATO-u*, (Beograd: Službeni glasnik, 2000).
- ² Narodna skupština RS, Službeni glasnik RS, Banja Luka, br. 63, 4. jul 2005, str. 2-3.
- ³ Ibid., str. 3.
- ⁴ Narodna skupština Republike Srpske, Službeni glasnik RS, Banja Luka, br. 82, 8. septembar 2005, str. 1.
- ⁵ Ibid., str. 2.
- ⁶ Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, Zakon o odbrani BiH, Službeni glasnik BiH, Sarajevo, 2005, str. 26.
- ⁷ SNSD, Program SNSD, Edicija SNSD Dokumenti, Banja Luka, februar/mart 2009, str. 14.
- ⁸ Ibid., str. 127-128.xx

NATO i Republika Hrvatska

Piše: Vlatko Cvrtila

Koristi od ulaska u članstvo za Republiku Hrvatsku promatraju se u četiri kategorije: prvo, koristi vezane uz transformaciju sigurnosnog sektora; drugo, ukupne institucionalne prilagodbe, odnosno jačanje „institucionalne operabilnosti“; treće, koristi od djelovanja u globalnom prostoru; četvrto, koristi od poticanja razvoja nove regionalne dinamike.

Autor je dekan i izvanredni profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

U siječnju 1992. godine tadašnji glavni tajnik NATO-a Manfred Wörner je, na pitanje hoće li se ukinuti NATO s obzirom na to da je suparnik iz hladnog rata nestao, odgovorio: «Organizacija kolektivne sigurnosti ne može se temeljiti samo na političkim zahtjevima i zakonskoj proceduri. Ona mora biti temeljena na zajedničkim vrijednostima, praksi vrlo uske suradnje, i povrhu svega, vidljivim kapacitetima za osiguranje sigurnosti svojim članicama čak i u najtežim uvjetima. Jedini sustav kolektivne sigurnosti danas u Europi je NATO, a tako će ostati i u budućnosti.»¹ Organizacija NATO je produkt hladnog rata, odnosno geostrateške situacije nakon Drugog svjetskog rata, i nastala je kao odgovor zapadnih demokratskih država na rastuću opasnost s istoka Europe. Zabrinutost zapadnih država nije se očitovala samo kao vojna opasnost, već su oni u Sovjetskom Savezu vidjeli veliku opasnost po demokratski poredak, jer je komunizam predstavljao totalitarni sustav koji je bio protivan demokratskim vrijednostima. Raspad toga poretka i «istočne» opasnosti doveo je NATO do pobjede u hladnom ratu. Ta je pobjeda podrazumijevala i nužnu transformaciju i prilagodbu novim uvjetima. Vrlo brzo su se institucije zapada suočile s “krizom pobjede” (victory crisis). Ona se sastojala u tome da su institucije i mehanizmi nacionalne i međunarodne sigurnosti, oblikovani za vrijeme hladnog rata, doživjeli neuspjeh u određenim pitanjima jer su bili nepodobni i neprimjereni novim izazovima.

Pored institucija nacionalne i međunarodne sigurnosti, postoje i druge institucije zapadnog društva koje su prolazile ili prolaze kroz “krizu pobjede”. To su: slobodno tržište, država blagostanja, višestranačka demokracija, nacionalni suverenitet i birokracija nacionalne sigurnosti. Institucije industrijskog društva ne mogu u punoj mjeri odgovoriti na opasnosti koje prijete u suvremenom svijetu. U području nacionalne sigurnosti posebno se očituje “kriza pobjede”, jer institucije na tom području moraju napraviti veliki pomak kako bi zadovoljile nove uvjete. Pored toga, suvremeni svijet obilježen je danas mnogim “bumerang” efektima koji su posljedica djelovanja institucija koje bi morale voditi brigu o nacionalnoj sigurnosti, a zapravo ugrožavaju istu u području sloboda i ljudskih prava. Dugoročno gledano, zapadna demokratska dru-

štva mogu imati značajne posljedice na unutarnju demokraciju i funkcioniranje institucija ukoliko se nastavi trend povećavanja moći institucija nacionalne sigurnosti u ime borbe protiv terorizma.² Pored svega navedenog, NATO se u međunarodnom prostoru susreo s posve novim izazovima, koji su doveli do drugačije konstitucije međunarodnog poretka, do rapidnog napretka u području suvremene tehnologije, te do promjena sigurnosnih i obrambenih paradigmi koje su vodile prema promjenama organizacije i upotrebe oružanih snaga zapadnih društava.³

Osim opisanih unutarnjih kriza, NATO je na vanjskom planu trebao preuzeti odgovornost za stabilnost i sigurnost u Europi. Iako se nije dogodio pravi rat, ipak je jedan dio Europe bio u stanju kao da je izašao iz rata: slabe političke strukture novih demokratskih vlada, loša ekonomija, naglo smanjivanje vojnih arsenala, demobilizacija, demilitarizacija europskog prostora, potencijalni unutarnji etnički sukobi i drugo. Kako ne bi došlo do porasta novih nestabilnosti, NATO je preuzeo i drugu odgovornost: prvo, stabiliziranje srednje i istočne Europe kroz podršku novim demokratskim vladama, te, drugo, stabiliziranje prostora bivše Jugoslavije i saniranje posljedica raspada federativne socijalističke zajednice. U oba slučaja NATO je imao problema u izboru mehanizama pomoću kojih bi ostvario svoje ciljeve, a sve zbog određenih ograničenja koja su bila prisutna zbog produženog djelovanja institucija i logike hladnog rata.

* * *

Jedan od mehanizama kojim je NATO ostvario svoj cilj dugoročne stabilizacije Europe svakako je punopravno članstvo u toj organizaciji koje je omogućeno za dvanaest država iz bivšeg socijalističko-komunističkog bloka. Članstvo u NATO-u zahtijeva više od običnog tehničkog prestrukturiranja obrambenog sustava i svih njegovih mehanizama koji se koriste za obranu suvereniteta i teritorijalnog integriteta jedne države. Članstvo podrazumijeva i promjenu razmišljanja o oružanim snagama, odnosno prilagođavanje njihovih zadaća novim demokratskim uvjetima i novim prijetnjama i opasnostima, ali i prilagođavanje cjelokupnog političkog sustava i društva novim okolnostima djelovanja unutar Saveza. Nove demokracije trebaju takve oružane snage koje će biti sposobne djelovati u demokratskom okruženju, koje će pridonositi razvoju demokratske zajednice, ali i oružane snage koje će biti sposobne preuzeti sve obveze u području nacionalne sigurnosti i obrane, te sve međunarodne obveze s ciljem uspostave sigurne i stabilne okoline. Sve to

zajedno znači da nacionalne države, koje se upuštaju u projekte demokratske, sigurnosne i obrambene tranzicije, moraju uložiti značajnu energiju u oblikovanje novih sigurnosnih i obrambenih struktura, ali isto tako i financijskih sredstava. U novim demokracijama, odnosno u tranzicijskim državama, postavljeni su vrlo složeni zahtjevi za transformacijom, koja nije bila samo tehničke prirode.

Zapadne demokratske sigurnosne doktrine presudno su utjecale na oblikovanje modela transformacije sigurnosnih i obrambenih sustava tranzicijskih država, kao i na razvoj transatlantskog partnerstva na obrambenom području. To se posebno ogledalo u kontinuiranim pokušajima stvaranja kompatibilnosti između dva ključna europska sigurnosna igrača: NATO-a i EU-a. Primjerice, Robert Barić smatra kako bi jedan od rezultata suradnje NATO-a i EU-a trebao biti smanjivanje podjela između „stare“ i „nove“ Europe, te „izgradnja sustava kooperativne sigurnosti, koji bi mogao predstavljati zametak šire transatlantske sigurnosne zajednice...“⁴

Najveći utjecaj na prilagođavanje „nove“ Europe imao je NATO, koji je veći dio svojih aktivnosti tijekom devedesetih godina 20. stoljeća upravo posvetio pružanju pomoći u transformaciji obrambenih sustava bivših socijalističkih država. Konačni cilj te transformacije je podjela odgovornosti za međunarodnu sigurnost među većim brojem država, odnosno njihov ulazak u tu organizaciju, čime se širi prostor strateške stabilnosti. U tom kontekstu „proces širenja NATO-a ima, uz svoje strateške aspekte, i izrazitu teritorijalnu sastavnicu: težnja je usmjerena prema istoku i jugoistoku“.⁵ NATO je već sredinom 1990. godine odredio sadržaj svog budućeg djelovanja prihvaćanjem Londonske deklaracije (6. srpnja 1990.). Dokument naglašava da sigurnost i stabilnost ne treba promatrati samo u svjetlu vojnih arsenala i komponenti, već da je cilj Saveza ostvariti sigurnost uz pomoć političkih sredstava na korist šire zajednice, a ne samo članica Saveza. Važnost Londonske deklaracije leži u činjenici što je ona proklamirala potrebu suradnje s nekadašnjim ideološkim neprijateljima – članicama Varšavskog ugovora. Ona sadrži prijedlog o jačanju suradnje između NATO saveza i drugih srednjoeuropskih i istočnoeuropskih zemalja na različitim područjima djelovanja i najavljuje prestrukturiranje vojnih snaga Saveza. Prilikom prijema Poljske, Češke i Mađarske 1999. godine u NATO, tadašnja ministrica vanjskih poslova SAD-a Madelein Albright je jasno naznačila kako je glavni razlog proširenja širenje stabilnosti u Europi, a ne uspješan bijeg na zapad od svih problema koje države imaju u svojem susjedstvu ili na unutarnjem planu. Da bi nove članice ispunile ove

ciljeve, one moraju biti pripravne preuzeti složene zadatke međunarodne sigurnosti, odnosno stvoriti sposobnosti kojima će sudjelovati, zajedno s drugim članicama i zainteresiranim državama, u izgradnji sigurne i stabilne međunarodne okoline.

Kao što smo već naglasili, NATO se u svome djelovanju u posljednjih dvadesetak godina usmjerio prema pomoći onim državama koje su počele izgrađivati demokratske civilno-vojne odnose, odnosno prema širenju na nove članice s ciljem stvaranja prostora stabilnosti u Europi. Od država koje su izrazile želju za ulaskom u NATO očekivala se vrlo značajna transformacija sigurnosnog i obrambenog sustava. Političke elite u tim državama jednim od glavnih vanjskopolitičkih ciljeva odredile su ulazak u NATO, pa su i reformu obrambenog sustava uglavnom predstavljale u tom kontekstu. U javnosti se stvarao dojam kako se cjelokupna reforma radi samo zbog ulaska u NATO, a ne zbog potreba nacionalne sigurnosti i obrane, odnosno konsolidacije demokracije. Može se reći kao se rasprava o prednostima i nedostacima članstva uglavnom vrtjela oko troškova ulaska, a oni su promatrani kroz dvije komponente: financijske troškove obrambenog sektora (ili preciznije – oružanih snaga), te korištenje istih tih oružanih snaga u međunarodnim operacijama (što je često predstavljano kao sudjelovanje u realizaciji tuđih interesa). Može se slobodno reći kako je u javnosti gotovo izostala rasprava o koristima ulaska u Savez koji bi bili vezani uz sljedeće faktore: konsolidacija demokratskih odnosa, razvoj civilno-vojnih odnosa, demokratsko upravljanje sigurnosnim sektorom, transparentnost i odgovornost sigurnosnog sektora, nadzor nad radom sigurnosnog sektora i drugo, kao ni uz geopolitičke i geostrateške koristi članstva u Sjevernoatlantskom savezu.

* * *

Svaka procjena prednosti i koristi ulaska u članstvo ovisi o pretpostavkama na kojima se i temelje spomenute rasprave. U većini rasprava u javnosti polazne pretpostavke uključivale su identifikaciju stanja, te procjenu dodatnih dobiti, prednosti, troškova ili nedostataka NATO-članstva. Rasprave su se najčešće fokusirale na financijske troškove transformacije oružanih snaga, što je bila značajna redukcija promišljanja o koristima članstva.

Iako razni izvori naglašavaju različite oblike koristi, izgleda da postoji suglasnost o tome koje vrste mogućih dobitaka mogu nastati iz proširenja NATO saveza.⁶ U vrijeme oblikovanja projekta proširenja NATO-a u

prvom planu nisu bili samo geostrateški razlozi. Prošireni NATO promatran je i kroz proširenje demokratskih reformi i političke stabilnosti na zemlje koje ulaze u NATO i zemlje koje se kandidiraju za ulazak. Za ekonomsku i političku integraciju srednjoeuropskih i istočnoeuropskih država u europske procese nužnom je postala sigurnosna integracija. Od potencijalnih kandidata očekivalo se da riješe teritorijalne sporove sa susjednim zemljama, smire etničke podjele, reformiraju sigurnosni sektor, konsolidiraju glavne demokratske institucije i drugo, prije postizanja članstva u NATO-u.

Proširenje NATO saveza trebalo je također pojačati zajedničke obrambene sposobnosti. Ova navodna korist od proširenja mogla bi biti problematična s obzirom na to da pristupanje onih država koje nisu izgradile dovoljno svoje obrambene sposobnosti ili imaju problema u financiranju istih može, prema nekim predviđanjima, umanjiti zajedničku ukupnu sigurnost svih zemalja članica. U vrijeme hladnog rata druge države članice mogle su popuniti moguće slabosti obrambene linije tamo gdje su je čuvali slabiji saveznici ukupnom snagom strateškog rasporeda i oružja.⁷ Međutim, danas to više nije moguće u takvoj mjeri, jer su se i opasnosti promijenile. Saveznici ne mogu, u kontekstu novih ugroza, primjenjivati svoju stratešku snagu, jer ona ne može donijeti nikakav učinkoviti rezultat. Na koji način pomoći vanjskom intervencijom državama koje imaju slabosti u organizaciji i sposobnostima nacionalnog sigurnosnog sektora u borbi protiv terorizma, organiziranog kriminala, korupcije, ilegalnih migracija, ilegalnih trgovina raznim sredstvima itd.? Jedina pomoć koja se može ponuditi je potpora u izgradnji učinkovitog, odgovornog i pravilno kapacitiranog nacionalnog sigurnosnog sustava.

U Tablici 1 nabrojene su potencijalne prednosti proširenja NATO-a. Sve te prednosti imaju zajednički problem – poteškoće kvantifikacije. Na primjer, kako je moguće u dolarima izraziti vrijednost provođenja demokratskih reformi, ili pak podržavanja političke integracije? Ironično, prednosti koje je najlakše moguće kvantificirati – npr., poboljšana podjela NATO obveza ili povećanje prodaje oružja – ili su vrlo ograničene ili pak nisu spominjane zbog očiglednih političkih razloga.

Prema nekim autorima, navedeni mogući nedostaci ulaska u NATO predstavljaju stvarne troškove širenja jer svaki od njih zahtijeva prilagodbu nacionalnog sustava sigurnosti novim obvezama, a za takve promjene se moraju potrošiti i određena financijska sredstva.⁹ Kao što je ranije naglašeno, javnosti u državama kandi-

Tablica 1. Potencijalne prednosti, te troškovi i nedostaci proširenja NATO saveza⁸

Prednosti i koristi proširenja NATO-a	Nedostaci proširenja NATO-a
Jačanje zajedničkih obrambenih sposobnosti	Direktni troškovi proširenja (npr. C ³ I, infrastruktura, logistička pitanja, interoperabilnost, proširena civilna struktura, pojačanje mjera za prijam)
Daljnje demokratske reforme i politička stabilnost ulazećih zemalja	Dodatni rizici etničkih i teritorijalnih nesuglasica ulazećih članica
Podržavanje gospodarske i političke integracije	Financiranje zajedničkih vježbi
Poboljšanje odnosa među susjednim zemljama	Preustroj oružanih snaga (financijski i drugi troškovi)
Prilagođavanje NATO saveza posthladnoratovskoj atmosferi	Obvezno pridržavanje odluka Saveza donesenih konsenzusom
Poboljšanje sudjelovanja u troškovima NATO saveza	Modernizacija oružanih snaga
Povećanje prodaje oružja u NATO savezu	Jačanje borbene spremnosti
Ušteda na troškovima u proizvodnji naoružanja	Jačanje spremnosti za sudjelovanjem u mirovnim operacijama daleko izvan teritorija nacionalne države

datima uglavnom su se bavile pitanjima financijskih troškova svodeći cjelokupne reforme na tvrdnju kako će se na taj projekt potrošiti previše novaca. Upozorenja kako bi samostalna obrana mogla ispasti skuplja nisu previše smanjila inzistiranje javnosti na troškovnoj strani ulaska u Savez. Dvije grupe izdataka naznačenih u tablici – modernizacija oružanih snaga ulazećih zemalja, jačanje borbene spremnosti – izazivale su najveći interes javnosti jer su se ti troškovi promatrali gotovo isključivo kao trošak, a ne ulaganje u jačanje sposobnosti. No, ti troškovi se pojavljuju kod svih država bez obzira na to pripremaju se za članstvo ili već jesu članice.

* * *

Republika Hrvatska postala je članica NATO saveza 2. travnja 2009. godine. Hrvatska javnost posljednjih je nekoliko godina imala prilike postaviti mnoga pitanja o koristima ulaska u Savez. Tada su se koristi uglavnom procjenjivale na iskustvima država koje su ranije ušle u NATO. Isticane su političke, gospodarske, strateške i geopolitičke prednosti članstva u NATO savezu.¹⁰ No, pored općih koristi, koje su više-manje slične za sve države članice, postoje i elementi koji su specifični za svaku pojedinu državu. Bez obzira na iste uvjete i istu međunarodnu konjunkturu, ne znači da će dvije države slične veličine i kapaciteta na isti način iskoristiti pruženu povijesnu šansu. To ovisi o mnogim čimbenicima, a jedan od njih je svakako pravodobno reagiranje na postojeće okolnosti u međunarodnom prostoru. Ulazak u NATO nije samo priključenje savezu, već i priznanje da je država us-

pjela u konsolidaciji demokracije i da je potrebne reforme izvela na prihvatljiv način.

Analizu koristi članstva u Savezu za Republiku Hrvatsku možemo početi konstatacijom da se ona sada nalazi u društvu partnera koji dijele zajedničke vrijednosti i koji svoje interese ostvaruju zajedničkim akcijama. Radi se o skupini država koje imaju veliki utjecaj u mnogim procesima u međunarodnoj zajednici. Evo nekoliko podataka: od ukupno osam članica gospodarskog foruma poznatog pod nazivom G8, njih šest nalazi se u NATO savezu: Kanada, Francuska, Njemačka, Italija, Velika Britanija i SAD. Na samite G8 pozivaju se i predstavnici Europskog vijeća i Europske komisije, što znači predstavljanje i ostalih NATO država koje su članice Europske unije. Ako njima pridodamo Rusiju i Japan, dobivamo skupinu gospodarski najutjecajnijih država u svijetu. Ako pogledamo gospodarski format G20, tada se u njemu opet nalazi sedam članica NATO-a, kao i predstavnici Europske unije (koji pak predstavljaju preostalih 14 članica). Od ukupno pet članica Vijeća sigurnosti, u NATO-u se nalazi njih tri: Velika Britanija, Francuska i SAD. Od 27 članica Europske unije, 21 se nalazi u NATO savezu. Vjerojatno nije potrebno dalje nabrajati da bi se zaključilo kako su se Republika Hrvatska i Republika Albanija našle u krugu vrlo utjecajnih država u suvremenom svijetu.

Osim „druženja“ sa spomenutom skupinom država, Republika Hrvatska ovim članstvom zadobiva posve novu poziciju u međunarodnim odnosima, koja joj omogućava ostvarivanje nacionalnih interesa i kroz suradnju unutar Saveza. Primjerice, bilateralna suradnja s država-

ma članicama danas je za Republiku Hrvatsku puno jednostavnija. To se posebno odnosi na bilateralne odnose sa SAD-om i drugim velikim državama NATO-a.

NATO je unazad dvadesetak godina prerastao okvire samih članica jer se ponajviše bavio pitanjima globalne sigurnosti. U ovakvu poziciju NATO je došao zahvaljujući povoljnim međunarodnim uvjetima u kojima se više nije trebao baviti samo vojno-strateškim poslovima, već se mogao posvetiti novim sigurnosnim procesima u međunarodnoj zajednici. U strateškom konceptu iz 1991. godine NATO je zaključio kako je nova strateška situacija pogodna za razvoj drugačijih međunarodnih odnosa koji će se temeljiti na boljem razumijevanju među narodima i državama i većoj suradnji na izgradnji mira i sigurnosti. Takva orijentacija rezultirala je razvojem niza inicijativa koje su imale za cilj jačanje demokratskih odnosa u međunarodnoj komunikaciji. Dvije inicijative možemo izdvojiti kao posebno značajne. To su projekt proširenja, koji je zapisan u Studiji o proširenju iz 1994. godine, te projekt Partnerstvo za mir, koji je svojim sadržajem i širinom omogućio transformaciju mnogih sigurnosnih sustava u postkomunističkom svijetu. Oba projekta omogućila su i Republici Hrvatskoj oblikovanje reformskih poteza koji su cjelokupni sigurnosni sustav pripremili za funkcioniranje u uvjetima demokratskog okruženja.

Iako je Republika Hrvatska još sredinom devedesetih iskazala svoju želju za ulaskom u Partnerstvo za mir, taj se cilj nije ostvario sve do promjene vlasti početkom 2000. godine. Slijedom toga, 25. svibnja 2000. godine ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske Tonino Picula na sastanku u Firenci potpisuje „Okvirni dokument Partnerstva za mir“, čime Hrvatska i službeno postaje članica tog NATO programa i Euroatlantskog partnerskog vijeća (EAPC). Već iste godine Republika Hrvatska otvara proces PARP (Proces planiranja i raščlambe – Planning and Review Process). On je počeo nakon što je Vlada Republike Hrvatske uputila odgovore NATO-u na “Upitnik o cjelokupnoj PFP interoperabilnosti” (Survey of Overall PFP Interoperability). Nakon početnih koraka, došlo je do određivanja partnerskih ciljeva usmjerenih prema poboljšanju interoperabilnosti između Oružanih snaga Republike Hrvatske i NATO-a. Od NATO-a Hrvatskoj su bila ponuđeno 32 partnerska cilja, a Republika Hrvatska je prihvatila ukupno 28. Kasnijih godina broj ciljeva se povećavao, da bi u zadnjoj godini prije prijema u članstvo dostigao ukupno 50 partnerskih ciljeva. Treba napomenuti kako se većina ciljeva ponavljala iz godine u godinu, ali se povećavao broj aktivnosti u okviru svakog pojedinih cilja. Kroz Individualne partnerske programe Republika Hrvatska je svake godine određivala prioritete

transformacije i prilagodbe. Primjerice, počela je sa 2001. godinom, kada je odredila sljedeće područja na kojima je planirala unaprijediti vlastite sposobnosti: područje zapovijedanja, nadzora i komunikacija (tzv. C³ sustav – command, control and communication), područje planiranja civilne zaštite, demokratskog nadzora nad oružanim snagama, vojnim vježbama, obrambenom planiranju, izradi proračuna i upravljanja resursima, obrambenoj politici, te u izučavanju engleskog jezika.

Već sljedeće godine, 14. svibnja 2001., na summitu u Reykjaviku, NATO je pozvao Republiku Hrvatsku da se uključi i u novi program – Akcijski plan za članstvo (Membership Action Plan). Taj je poziv dodatno dinamizirao hrvatske aktivnosti, a one su bile posebno vidljive na nizu projekata vezanih uz promjenu zakonske i druge infrastrukture sustava nacionalne sigurnosti. U proljeće 2002. godine Hrvatski sabor prihvatio je paket zakona iz područja nacionalne sigurnosti (Zakon o obrani, Zakon o sigurnosno-obavještajnim službama, Zakon o sudjelovanju pripadnika OS RH, policije, civilne zaštite te državnih službenika i namještenika u mirovnim operacijama i drugim aktivnostima inozemstvu), te dva strateška dokumenta: Strategiju nacionalne sigurnosti i Strategiju obrane. Ovi su dokumenti donijeli organizacijske i druge promjene u sustav upravljanja sigurnosnim sektorom, a izravna posljedica promjena bila je jačanje civilno-vojnih odnosa i civilnog upravljanja cjelokupnim sustavom. Prvi ciklus iz Akcijskog plana za članstvo otpočeo je u jesen 2002. godine, što je značilo ulazak u novu fazu s drugačijim i obveznijim pristupom prilagodbi cjelokupnog sustava NATO standardima.

Uključivanjem u Akcijski plan za članstvo (MAP) Republika Hrvatska je postala i službeni kandidat za članstvo u NATO savezu. U tom trenutku obveze prilagodbe proširuju se sa oružanih snaga prema prilagodbi cjelokupnog sustava nacionalne sigurnosti i države za članstvo u NATO savezu. Postizanje „institucionalne operabilnosti“ jedna je od najvećih koristi ulaska u NATO, čime se transformacija sigurnosnog dijela sustava izravno počinje vezivati s procesima demokratske konsolidacije odnosno demokratske tranzicije, što je jedini mogući način za postizanja uspjeha u važnim reformama sigurnosnog sektora.¹¹ Akcijski plan za članstvo omogućio je da Republika Hrvatska primi stručnu pomoć i prosudbe stručnjaka iz NATO-a u svim važnim područjima. Republika Hrvatska je u svoje aktivnosti koncentrirala pet područja: politička i gospodarska pitanja, obrambena i vojna pitanja, financijska pitanja, sigurnosna pitanja i područje pravnih pitanja. Osim stručne

pomoći, Republika Hrvatska je svake godine prolazila proces procjenjivanja dostignuća, što joj je omogućavalo mjerenje učinaka i transformaciju ciljeva sukladno potrebama i mogućnostima. Uz savjetovanja na spomenutim područjima, NATO je procjenjivao i učinke demokratske konsolidacije, čime se područje reformi značajno širilo. Pored toga, NATO je često postavljao pitanja odnosa prema manjinama, pitanja o povratku izbjeglica, suradnji s Haškim tribunalom, borbi protiv korupcije i organiziranog kriminala, reformi pravosuđa itd., čime je iskazivao brigu za cjelokupni društveni i politički razvoj.

Nakon općih partnerskih ciljeva, već 2003. godine Republika Hrvatska se opredijelila za definiranje područja koja su bila izravno usmjerena prema stvaranju novih sposobnosti obrambenog sustava. U Individualnom partnerskom programu za 2003. Republika Hrvatska je odredila sljedeća područja u kojima je željela postići prioritetni napredak:

- poboljšati interoperabilnost u sustavu zapovijedanja, nadzora i komunikacija, koje uključuju i informacijske sustave, navigacijske i identifikacijske sustave,
- poboljšati aspekte interoperabilnosti kroz usvajanje procedura i terminologije,
- planiranje civilne zaštite,
- poboljšati obrambeno planiranje koje uključuje izradu proračuna i upravljanje resursima,
- izučavanjem engleskog jezika povećati broj vojnika, dočasnika i časnika sa STANAG-om, koji omogućava rad u međunarodnom okruženju,
- poboljšati interoperabilnost logistike kroz operativne, materijalne i administrativne aspekte standardizacije, kroz vojne vježbe i s njima povezane aktivnosti u obuci,
- podići ukupne sposobnosti oružanih snaga za izvršavanje budućih zadaća,
- postići napredak na području vojne izobrazbe, obuke i doktrine.¹²

Republika Hrvatska je tijekom 2006. i 2007. godine dovršila dva važna dokumenta za daljnji razvoj obrambenog sustava, koji je trebao postići visoku razinu interoperabilnosti: "Strategijski pregled obrane" i "Dugoročni plan razvoja Oružanih snaga Republike Hrvatske 2006-2015". U "Strateškom pregledu obrane" utvrđen je prioritet u razvoju sposobnosti sudjelovanja u savezničkim operacijama, te je istaknuta privrženost Republike Hrvatske da razvija oružane snage kao potpuno profesionalne, pokretne, razmjestljive, te i financijski moguće oružane snage. Dugoročnim planom razvoja detaljno je utvrđena nova struktura oružanih snaga te konkretni projekti na podru-

čju modernizacije i opremanja s ciljem postupnog dostizanja potrebnih sposobnosti do 2015. Republika Hrvatska je odredila izgradnju sposobnosti da može uputiti do osam posto svojih kopnenih snaga u operacije. Nadalje, 40 posto kopnenih snaga trebalo bi biti osposobljeno i opremljeno za operacije pod okriljem Saveza. Kroz predložene partnerske ciljeve za 2006. godinu naglasak je stavljen na izgradnju oružanih snaga koje će biti u stanju preuzimati odgovornosti za međunarodnu sigurnost samostalno, odnosno u suradnji s drugim državama. Bitno je napomenuti da je Republika Hrvatska pošla od činjenice kako se transformacija provodi temeljem spoznaje da je NATO ugovorna organizacija u kojoj je svaka zemlja članica odgovorna za izgradnju vlastitih sigurnosnih sposobnosti. Međutim, da bi se postigla sinergijska vrijednost Saveza, obrambene sposobnosti trebaju se graditi na zajedničkim potrebama i procjenama s ciljem izgradnje snaga sposobnih za izvođenje operacija u punom spektru (od operacija održavanja mira, sprječavanja kriza, pa do operacija nametanja mira, što se ogleda i kroz zaključke Istambulskog samita).¹³

Osim spomenutih prednosti koje su vezane uz institucionalnu i prilagodbu sigurnosnog sektora, postoji niz drugih koristi koje Republika Hrvatska ima od članstva. Primjerice, trenutno sudjeluje, s ostalim članicama, u izradi novog strateškog koncepta Saveza. Dakle, ima priliku raspravljati o pitanjima koja će odrediti budućnost NATO-a i njegovu poziciju u međunarodnom prostoru. Moramo biti svjesni kako to nije rasprava samo o strategiji jedne organizacije, već se radi o konceptu koji će utvrditi ključne odrednice sveukupne globalne sigurnosti. Dakako, NATO će globalnu sigurnost gledati na način da se osiguraju svi instrumenti za ostvarivanje interesa država članica, odnosno da se procesi u međunarodnoj okolini održavaju na onoj razini koja najviše pridonosi izgradnji međunarodnog mira i stabilnosti.

Pored globalnih koristi, postoje i prednosti vezane uz regiju u kojoj se nalazimo. Ulaskom u NATO Republika Hrvatska zadobila je novu poziciju u i prema regiji. Poznata je činjenica kako se NATO najviše angažirao na upravljanju krizama koje su nastale nakon raspada SFRJ i ratova koji su se dogodili na njezinu teritoriju. NATO je još uvijek prisutan sa svojim postrojbama u regiji, te će se njegov angažman zasigurno nastaviti. Republika Hrvatska sada ima priliku sudjelovati u kreiranju pristupa i politika prema regiji, odnosno preuzima funkciju države koja može pomoći jačanju euroatlantskih procesa, te time stvarati povoljnu okolinu koja će imati pozitivan učinak i na razvoj Republike Hrvatske. Primjerice, Republika Hrvatska je u skupini zemalja članica NATO koja

se zalaže sa što skorije uključenje Bosne i Hercegovine u Akcijski plan za članstvo.

Ulaskom u NATO Republika Hrvatska mijenja i svoj geopolitički položaj u prostoru, i to prije svega prema regiji. Našu geopolitičku sudbinu obilježila je funkcija prostora kao „predziđa“ odnosno granice na kojoj su se sukobljavali Otomanski imperij i carstva iz srednje Europe. Naš današnji geografski prostor je tada bio podijeljen između različitih tvorevina u vrijeme razvoja europskih nacionalnih pokreta i nisu postojali uvjeti za uključivanje u europska politička gibanja. Kasniji pokušaji bili su onemogućeni ponovno zbog različitih međunarodnih i unutarnjih uvjeta, što je ograničilo normalnu politogenezu političkih zajednica u prostoru regije. Tek je osamostaljenjem Republike Hrvatske došlo do novih uvjeta u kojima se njezin prostor može vrednovati na drugačiji način. On danas više nema funkciju „predziđa“, već novu funkciju – „gateway“. ¹⁴ To znači da Republika Hrvatska ima novu ulogu kao poticatelj europskih integracijskih procesa i dinamike koji regiju usmjeravaju prema NATO savezu i Europskoj uniji. Ova nova uloga za posljedicu će imati jačanje vanjskopolitičkih aktivnosti prema svakoj pojedinoj državi, ali i prema svim oblicima zajedničkog djelovanja država regije. Čini se kako je sada idealno vrijeme za uspostavu novih mreža suradnje jer uspjeh Hrvatske dobra je orijentacija i za druge susjedne države.

* * *

Malim se državama povoljna međunarodna konjunktura, u kojoj one mogu ostvarivati svoje nacionalne interese uz minimalne zapreke, relativno rijetko pojavljuje. Republika Hrvatska danas se nalazi upravo u takvoj situaciji, a nalaziti će se i sve preostale države s bivšeg prostora SFRJ koje će u budućnosti odabrati europeizaciju svojih politika i sustava, te članstvo u NATO-u i Europskoj uniji. Na općoj razini, možemo zaključiti kako se koristi od članstva mogu podijeliti u četiri skupine: prvo, koristi vezane uz transformaciju sigurnosnog sektora; drugo, ukupne institucionalne prilagodbe, odnosno jačanje „institucionalne operabilnosti“; treće, koristi od djelovanja u globalnom prostoru; četvrto, koristi od poticanja razvoja nove regionalne dinamike. Dakako, članstvo ne znači skrivanje pod kišobranom, već stalne aktivnosti i odgovornosti za međunarodni mir i stabilnost. Međunarodna se odgovornost Republici Hrvatskoj sada povećala, s posebnim naglaskom na odgovornost prema regiji. Jačanje euroatlantskih perspektiva u regiji i poticanje suradnje na svim razinama i u

svim aspektima donosi jednu novu dinamiku i stvara povoljno okruženje za njezin daljnji razvoj. Samo u takvom nekonfliktnom okruženju Republika Hrvatska, zajedno s drugim državama, može računati na gospodarski i politički prosperitet. Prednosti sadašnjeg geopolitičkog položaja Republika Hrvatska neće realizirati ukoliko ne definira aktivne politike podrške svojim susjednim zemljama u procesima europskih integracija. ■

NAPOMENE:

- ¹ R. S. Jordan, “NATOs Structural Changes for the 1990’s”, str. 51, u: S. V. Papacosma, M. A. Heiss, (eds.), *NATO in the Post-Cold War Era: Does It Have a Future?* (London: Macmillan, 1995).
- ² Više o tome u: Richard Leone, Greg Anrig, *Liberty Under Attack: The War On Our Freedoms In An Age Of Terror*, (New York: Public Affairs, 2007).
- ³ Christopher Donnelly, „Security in the 21st Century: New Challenges and New Responses“, u: Čehulić, Lidija (ed.), *NATO and New International Relations*, (Zagreb: Atlantic Council of Croatia and Political Culture, 2004), str. 24-37.
- ⁴ Robert Barić, „NATO, EU i budućnost transatlantske obrambene kooperacije“, u: Lidija Čehulić (ur.), *NATO i novi međunarodni odnosi*, (Zagreb: Politička kultura, 2004), str. 134.
- ⁵ Radovan Pavić, „Novi NATO na osnovici dokumenata“, *Politička misao*, Vol. 35, br. 1, 1998, str. 93.
- ⁶ Ovdje navedeni dobici i koristi potječu iz različitih izvora, uključujući: Ronald D. Asmus, “Double Enlargement: Redefining the Atlantic Partnership after the Cold War,” in David C. Gompert and F. Stephen Larrabee (eds.), *America and Europe: A Partnership for a New Era* (Cambridge: Cambridge University Press), 1997; Ronald D. Asmus, Richard L. Kugler, and F. Stephen Larrabee, “NATO Expansion: The Next Steps”, *Survival*, Vol. 37, 1995, 7-33; Ronald D. Asmus, Richard L. Kugler, and F. Stephen Larrabee, “What Will NATO Enlargement Cost?”, *Survival*, 38, 5-26, 1996; Congressional Budget Office (CBO), “The Costs of Expanding the NATO Alliance”, *CBO Papers*, CBO, Washington, DC., 1996.
- ⁷ John A. Conybeare, James C. Murdoch, and Todd Sandler, “Alternative Collective-Goods Models of Military Alliances: Theory and Empirics”, *Economic Inquiry*, 32, 1994, 525-542.
- ⁸ Todd Sandler and Keith Hartley, *The Political Economy of NATO*, (Cambridge University Press, 1999).
- ⁹ Više o tome u: Ronald D. Asmus, Richard L. Kugler, and F. Stephen Larrabee, “What Will NATO Enlargement Cost?”, *Survival*, 38, 5-26, 1996.
- ¹⁰ O tome više u: Vlatko Cvrtila, *NATO i Republika Hrvatska*, (Zagreb: CPI, 2004).
- ¹¹ Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić, Drago Lovrić, *NATO u međunarodnim odnosima*, (Zagreb: FPZ, 2006).
- ¹² Više o tome u: Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić, Drago Lovrić, *NATO u međunarodnim odnosima*, (Zagreb: FPZ, 2006).
- ¹³ Više o tome u: Radovan Vukadinović, Lidija Čehulić Vukadinović, Davor Božinović, *NATO – euroatlantska integracija*, (Zagreb: Topical, 2007).
- ¹⁴ Vlatko Cvrtila, „Republika Hrvatska kao 'gateway' prema jugoistočnoj Europi“, *Politička misao*, Vol. 37, br. 1, 2000, str. 161-172.

Crna Gora – sljedeća članica NATO-a

Piše: Srđan Kusovac

Crna Gora je nakon izlaska iz nefunkcionalne državne zajednice izgubila najvažniju kočnicu evropskih i jedinu kočnicu evroatlantskih integracija – Srbiju.

**Autor je odgovorni urednik
podgoričkog dnevnika "Pobjeda".**

Četrdeset odsto građana Crne Gore bezuslovno podržava članstvo svoje zemlje u NATO-u, a 44 odsto bi, kada bi sada bio raspisan referendum o tome treba li Crna Gora da uđe u NATO, bilo protiv¹. Podaci istraživanja crnogorskog javnog mnjenja – koje je tokom decembra 2009. za potrebe vladinog *Koordinacionog tima za implementaciju Komunikacione strategije o evroatlantskim integracijama* sproveo beogradski *Strategic marketing*, jedna od vodećih specijalizovanih agencija u regiji – pokazali su, međutim, i to da čak 79 odsto građana Crne Gore očekuje da njihova zemlja postane članica NATO-a bez obzira na to šta o tome oni misle².

Ovi ohrabrujući podaci utoliko su značajniji ukoliko se ima u vidu i činjenica da je značajno porastao procenat građana koji podržavaju članstvo svoje zemlje u NATO-u u odnosu na sva prethodna istraživanja.

Samo nedjelju dana prije nego što su ovi podaci objavljeni Crnoj Gori je stigla preporuka sa, kada je o članstvu u NATO-u riječ, najrelevantnije moguće adrese – iz Vašingtona. Tokom zvanične posjete predsjednika Vlade Mila Đukanovića Sjedinjenim Američkim Državama – ono što je bila jedna od glavnih tema u zvaničnim razgovorima bilo je upravo članstvo u NATO-u. Ako je stav Bijele kuće da je „potpredsjednik (Joseph Biden) ponovio podršku SAD aspiracijama Crne Gore ka (članstvu) u NATO-u i EU“³ još i mogao biti od strane ovdašnjih skeptika i protivnika članstva Crne Gore u NATO-u tumačen kao nekakva uobičajena forma protokolarne podrške američkih zvaničnika državnici-ma zemalja-aspiranata, stav State Departmenta nije ostavljao ni trunke sumnje. Državna sekretarka Hillary Clinton izjavila je tog 20. januara da „čestita crnogorskom premijeru na postizanju statusa (članstva) u MAP-u“, nastavivši „i garantujem podršku Sjedinjenih Država Crnoj Gori da postane integralni dio evroatlantske zajednice“⁴. Milo Đukanović joj je odgovorio da je „uvjeren da će Crna Gora biti ta država koja će postati sljedeća članica NATO-a“⁵. Konačno, nepune dvije sedmice nakon direktne javne nikad jače podrške Vašingtona i Đukanovićeve prve izjave da je uvjeren da će Crna Gora biti naredna država u NATO-u – identi-

čan stav izriče usred Podgorice i „čelni strateg“ Sjevernoatlantskog saveza – Frank Boland, direktor NATO-vog Direktorata za planiranje⁶.

Šta je to što je za samo tri i po godine od obnove nezavisnosti učinilo Crnu Goru ovako poželjnim partnerom? Zašto podrška NATO-u raste samo desetljeće od kada je taj isti NATO bombardovao tadašnju SR Jugoslaviju? I šta je to što bi Crnu Goru moglo omesti u, sada već, čini se, potpuno sigurnoj perspektivi u Sjevernoatlantskoj alijansi?

Odgovor na prvo pitanje jednostavan je: Crna Gora je, nakon izlaska iz nefunkcionalne zajednice sa Srbijom, izgubila najvažniju kočnicu evropskih i jedinu kočnicu evroatlantskih integracija – Srbiju, i postala, prema ocjenama domaćih, ali i evropskih političara, ona zemlja zapadnog Balkana koja najbrže napreduje u evroatlantskim integracionim procesima. Kako se oba procesa – približavanje NATO-u i proces priključivanja Evropskoj uniji, u Podgorici vode simultano – to je nemoguće posmatrati ih odvojeno.

Kada je o Evropskoj uniji riječ, Crna Gora je, od situacije sredinom 2008, kada je još bila kako-tako izjednačena sa Srbijom, stigla, hodom korak po korak, ali sigurno, bez bespotrebnog zastajkivanja – od predaje aplikacije krajem 2008, prihvatanja aplikacije u proljeće 2009, uručjenja Upitnika u ljeto iste godine, do stajanja poslatih odgovora na Upitnik i očekivanog statusa države-kandidata krajem 2010.

U slučaju NATO-a proces približavanja još je brži⁷. Jer, proces integracije u Evropsku uniju počeo je još u vrijeme zajednice sa Srbijom, dok je približavanje NATO-u počelo tek nakon obnove nezavisnosti. Crna Gora se bukvalno samim činom proglašenja nezavisne države, odnosno već *Deklaracijom o nezavisnosti*, usvojenom u Skupštini 3. juna 2006. godine, opredijelila za evroatlantske integracije kao jedan od prioriteta u aktivnostima Vlade, navodeći da je nova nezavisna država „čvrsto opredijeljena da pristupi evropskim i evroatlantskim – NATO bezbjednosnim strukturama i da nastavi da doprinosi učvršćivanju regionalne stabilnosti i bezbjednosti“⁸. Uslijedili su prijem u Partnerstvo za mir, decembra 2006, samo pola godine od obnove nezavisnosti, zatim u ljeto 2007. usvajanje *Zakona o odbrani*⁹ i *Zakona o Vojski Crne Gore*¹⁰, a krajem novembra 2008. *Strategije nacionalne bezbjednosti*¹¹, i sredinom decembra iste godine *Strategije odbrane*¹². Ovim zakonima Crna Gora je definisala izgradnju takvog sistema bezbjednosti i odbrane kakav je kompatibilan sa budućim članstvom u NATO-u. Vojska je, prema tim pravnim aktima, pod demokra-

tskom i civilnom kontrolom, koju vrše Skupština Crne Gore, Vlada i Savjet za odbranu i bezbjednost, a nadzor nad njom obavlja parlament preko nadležnog tijela – Odbora za odbranu i bezbjednost.

U jesen 2007. usvojena je *Komunikaciona strategija o evroatlantskim integracijama*¹³. Tim činom počelo je u crnogorskoj javnosti i zvanično propagiranje članstva zemlje u NATO-u.

Istovremeno, uz ove formalne korake, Crna Gora je učinila dosta toga na psihološko-perceptivnoj ravni napuštanja starog koncepta i putu ka NATO-u. Samo nekoliko mjeseci nakon obnove nezavisnosti počela je temeljna rasprodaja silesije naoružanja i vojne opreme nekadašnje JNA odnosno VJ/VSCG. Desetine zarđalih brodova koji su od raspada SFR Jugoslavije trunuli u Bokokotorskom zalivu našli su kupce uglavnom u afričkim i azijskim zemljama; stotine tenkova, topova i kamiona rasprodati su ili su rashodovani i izrezani i pretopljeni u nikšičkoj željezari. Krajem 2009. objavljeno je da je država od toga inkasirala 15,5 miliona dolara, od čega je devet naplaćeno.¹⁴

Srbiji je besplatno ustupljen simulator leta za avion Supergaleb G4. Srbija i dalje potražuje nekoliko aviona G4 koji su nakon nezavisnosti ostali na vojnom aerodromu u Golubovcima kod Podgorice. Dvije zemlje pokušavaju da dogovore razmjenu na nivou reciprociteta. Jedna podmornice tipa „Una“ poklonjena je Sloveniji, koja je najavila da će je izložiti u Tehničkom muzeju u Pivki. Zvanično je saopšteno da će po jedna takva podmornica biti donirana i Hrvatskoj i Srbiji.

U javnosti nije bilo iole žučnih reakcija ako se ne računaju „argumenti“ opozicionih stranaka da će Crna Gora bez oružja biti napadnuta, a neće imati ko da je brani i sl. I larpurlartističkih kritika dijela opozicije koji se formalno zalaže za evroatlantske integracije. Jedina iole vrijedna pažnje negativna reakcija javnosti svela se na proteste žitelja sela Praga u okolini Nikšića u kojem vojska redovno uništava stara eksplozivna sredstva. Ipak, i taj usamljeni slučaj, ispostavilo se, prije je pokušaj seljaka da od Vojske za uzvrat iskamče nešto za selo nego protivljenje uništavanju municije.¹⁵

Proces se nastavlja. Crna Gora je od obnove nezavisnosti uništila oko 3.000 tona municije i eksplozivnih sredstava, a predstoji joj uništavanje još oko dva puta toliko¹⁶.

Ne umanjujući značaj brzine i kvaliteta i važnije od svega efikasnosti formalnog dijela crnogorskog procesa

evroatlantskih integracija – ključni razlog podrške javnosti članstvu u NATO-u u domenu je čiste dnevne politike. Vladajuća koalicija, koju čine Demokratska partija socijalista premijera Mila Đukanovića, Socijaldemokratska partija predsjednika Skupštine Ranka Krivokapića, uz tri manjinske stranke koje okupljaju Albance, Bošnjake i Hrvate, čvrsto stoji na strateškom staništu da maloj zemlji poput Crne Gore jedinu bezbjednosnu garanciju može pružiti samo punopravno članstvo u NATO-u. Crna Gora nema neriješenih sporova sa susjedima, pa formalno ni od jednog ne strahuje. Naprotiv, politika prema svim državama regije je ne samo formalno nego i praktično dobrosusjedska saradnja. Međutim, ono što Crna Gora preživljava od obnove nezavisnosti su konstantni pokušaji unutrašnje destabilizacije iz Beograda. Prvih godina od obnove nezavisnosti to u situaciji ekonomskog buma nije bilo toliko primjetno „običnom puku“, pa nije ni javno saopštavano. Međutim, kako je vrijeme odmicalo, pogotovo od kako su problemi unutar same Evropske unije i globalna ekonomska kriza uzeli maha – procesi su unekoliko usporeni, pa se sve češće moglo čuti u Podgorici, najprije neformalno, a zatim i zvanično, da iza mnogih političkih događaja u Crnoj Gori stoji Srbija. Protesti opozicije u Podgorici 13. oktobra 2008, nakon odluke Crne Gore i Makedonije da priznaju Kosovo, protekli su pod medijskom harangom Srbije. Tada je prvi put izrečeno da je proces vođen iz Beograda¹⁷. Uslijedile su najave Beograda o stvaranju „jedinstvenog kulturnog prostora Srba“ u regiji i stvaranja „Saveta za Srbe u regionu (koji) će sprovoditi državnu strategiju politike prema sunarodnicima koji žive na tim prostorima“.¹⁸ Nešto više od pola godine kasnije krenula je nova medijska, a za njom i politička haranga „slučajem Knežević“, u kojem je Ratko Knežević, nekadašnji činovnik Vlade Crne Gore, tokom nekoliko mjeseci iznosio u beogradskoj i u crnogorskoj opozicionoj štampi niz tvrdnji o umiješanosti vrha Crne Gore u organizovani kriminal, ne krijući, nego naprotiv, ističući da je sve sračunato na destabilizaciju vlasti u Crnoj Gori¹⁹. Dalje, Beograd je zatražio tokom 2009. da u Crnoj Gori otvori tri konzulata. Podgorica je, nakon višemjesečnog natezanja, odbacila zahtjev. Formalno objašnjenje nije dato, ali je više crnogorskih zvaničnika nezvanično u nekoliko navrata ocijenilo da je glavni cilj Srbije da diplomatska predstavništva iskoristi kao centre okupljanja protivnika crnogorske nezavisnosti. „Afera Šarić“ – slučaj u kojem je Crnoj Gori početkom 2010. „delegiran“ iz Beograda problem državljanina Srbije, Crnogorca rođenjem, optuženog za krijumčarenje golemih količina narkotika iz Latinske Amerike, bio je okidač koji je izazvao najviše crnogorske državne zvaničnike i političare da otvoreno iznesu od ranije stidljivo pominjanu tezu

da iza ove afere stoji Beograd i da je riječ o pokušaju destabilizacije Crne Gore, zaustavljanja njenih evroatlantskih integracija²⁰ odnosno „rušenje poretka“²¹.

Politika Podgorice prema Srbiji godinama je – nenasjedanje na provokacije Beograda, odnosno nedopuštanje uvlačenja u klinč sa Srbijom iz kojeg Crna Gora, kao manje snažna, ne može da izađe kao pobjednik, pogotovo imajući u vidu potpunu instrumentalizaciju crnogorske opozicije (ne samo stranaka srpske manjine) za potrebe Beograda. Takva situacija, međutim, široj javnosti, pogotovo pristalicama vladajuće koalicije, često izgleda kao bespotrebno popuštanje. Crnogorska javnost pažljivo posmatra i odlično iščitava politiku Srbije sračunatu na bezbjednosnu destabilizaciju Crne Gore. U situaciji kada se čini da vlast ne čini dovoljno – logično pribježište traži se u okrjlu šire bezbjednosne integracije.

No, nije ni ovo jedini razlog porasta popularnosti NATO-a u Crnoj Gori. Vladina *Komunikaciona strategija*, dakako, odrađuje dio posla, ali, utisak je, lifleti i leci u novinama, redovne emisije na radiju i televiziji, tribine i panel-diskusije po crnogorskim gradićima doživljeni su ovdje otprilike kao nekadašnje propagiranje samoupravljanja. Uostalom, iz samih vrhova vlasti nagoviješteno je ovih dana da predstoji promjena suštine ove strategije. Više od bilo kakve strategije popularnosti NATO-a u Crnoj Gori doprinose sazrijevanje cijelog društva i, što je najinteresantnije – opozicija – odnosno stranke i političke grupacije koje se protive članstvu Crne Gore u NATO-u.

Socijalistička narodna partija, najjača opoziciona stranka nakon izbora održanih u proljeće 2009, prihvatila je u jesen prošle godine integracije u NATO kao neminovnost Crne Gore. Politička partija pragmatičnog tehnokrate Srđana Milića ostavila je još ranije za sobom velikosrpsku retoriku i prebacila težište na socijalne teme i teme korupcije i organizovanog kriminala. Tražeći svoje „mjesto pod suncem“, SNP je praktično prihvatio i državne simbole Crne Gore – stranački činovnici počeli su da ustaju na himnu – mada još uvijek formalno traže promjenu stihova koje je „smislio izdajnik Sekula Drljević“ i vraćanje srpske trobojke. Ipak, „korak od sedam milja“ učinjen je najprije stidljivim, a zatim i otvorenim prihvatanjem perspektive Crne Gore u NATO-u. Pitanja koja ova stranka postavlja odnose se, u posljednje vrijeme, prije svega na to koliko košta članstvo u NATO-u.²²

Pokret za promjene Nebojše Medojevića još uvijek traži svoju pravu politiku. Stranka prepolovljena u poslje-

dnjem izbornom ciklusu živi na kritici svega što čini vlast, ali se za sada usteže od otvorenih kritika evroatlantskih integracija. Pokret za promjene je i formalno i suštinski za što brže integrisanje Crne Gore i u EU i u NATO, ali praktično djelanje ove političke stranke, kada je o NATO-u riječ, često je kontraproduktivno. Faktičko političko djelovanje ove političke stranke u vezi sa NATO-m najbolje oslikavaju rečenice stranačkog lidera da „jastrebovi poput Havijera Solane, Veslija Klarka, Dika Čejnija, koji su vrlo aktivno lobirali za ovaj režim, nestaju sa političke scene“²³ i da će „Crna Gora dobiti poziv za MAP, ali neće postati članica uskoro“.²⁴

Stranke koje okupljaju Albance, Bošnjake i Hrvate u potpunosti podržavaju evroatlantske integracione procese.

Prosrpske političke partije poslovično kritikuju NATO, ali se ta kritika zadržava na retorici devedesetih, uz dodatke tipa „naša djeca će ginuti u Afganistanu za američke interese“.

Najradikalnije antievropske i antizapadne političke opcije u Crnoj Gori ne zastupaju, međutim, političke stranke. Primat je preuzela neformalna politička grupa zaogrnuti plaštom medija i nevladinih organizacija. Suština te kritike najbolje se oslikava u riječima jednog od najagilnijih protivnika NATO-a, politički aktivnog profesora Filipa Kovačevića, da Crna Gora „po papagajskoj poslušnosti“ NATO faktorima i tajkunaškoj prirodi vladajuće političke elite i tako već podsjeća na Gruziju.²⁵ Vodeći crnogorski politički analitičar, prof. Srđan Darmanović tu pojavu je nazvao „očiglednim i temeljnim problemom shvatanja i interpretacije političke stvarnosti današnje Crne Gore“²⁶.

Samo neki citati iz dva privatna medija – nedjeljnika „Monitor“ i dnevnog lista „Vijesti“ – jasno ukazuju na vrstu kritike i argumentaciju formalnih podržavalaca, ali suštinskih protivnika članstva Crne Gore u NATO-u. „Progresivan demokratski svijet će nas odbaciti, a NATO će nas držati kao taoce (naše vojnike kao žrtvenu jagnjad) za svoje agresivno i imperijalističko prekrajanje mape svijeta.“²⁷

„Rezultati parlamentarnih izbora na mala vrata mogli bi nas direktno odvesti u NATO. Članstvom u NATO-u, Crna Gora bi samo na papiru zadržala bazično pravo suverene države da odlučuje o ključnom pitanju – o ratu i miru.“²⁸

„U nedostatku drugog izvoznog artikla, Crna Gora bi – na paradigmi da nam je „u biti bavljenje globalnim i

velikim temama“ – eksportovala svoje naoružane građane; moglo bi se tvrditi i da ratovanje po bijelom svijetu doprinosi smanjenju broja nezaposlenih.“²⁹

Ključni argumenti protivnika članstva Crne Gore u NATO-u su:

- O članstvu treba da odluči narod na referendumu;
- Članstvo u NATO-u je skupo;
- Crna Gora učlanjenjem u NATO gubi dio suvereniteta;
- Vojska Crne Gore nije dovoljno obučena i profesionalna;
- Vojska Crne Gore ne može kao toliko mala da bude partner većim vojskama; i
- Građani neće imati nikakve koristi od članstva u NATO-u.

Primjetan je izostanak u javnosti nekadašnjih tipičnih velikih tema koje se tiču globalnih odnosa NATO-a, Rusije, Kine, položaja susjednih država i teorija zavjere.

Vojska Crne Gore u procesu je transformacije. Regrutna obaveza, koja je u Crnoj Gori bila suspendovana još za vrijeme postojanja SRJ/SCG, ukinuta je.

Pošto je usvojena nova organizacija Vojske Crne Gore, počeo je konkretan rad na reorganizaciji.

Predviđeno je da Vojska Crne Gore ukupno sa Generalštabom ima 2.356 pripadnika. Najveće promjene su u kopnenoj vojsci, gdje je u toku proces transformacije od nekadašnje dvije brigade – Lake pješadijske i Specijalne, u jednu – Brigadu kopnene vojske, sa oko hiljadu pripadnika. Ukinuta su posebna odjeljenja logistike i upravljanje ljudskim resursima. Generalštab je smanjen sa 105 na 72 formacijska mjesta. Upravljanje tim funkcijama predato je u nadležnost Ministarstva odbrane. Novom organizacijom predviđeno je i uvođenje podoficirskog lanca podrške, što je u skladu sa NATO principima, a nedostajalo je vojsci. Značajne su izmjene u Mornarici i Vazduhoplovstvu. Komanda Mornarice dislocirana je iz Bokokotorskog zaliva u Luku Bar.

Struktura kadra Vojske Crne Gore je: 349 oficira (15%), 891 podoficir (38%), 809 vojnika po ugovoru (34%) i 307 civilnih lica (13%).

Vojska Crne Gore je uvela nove uniforme, inovirala pješadijsko naoružanje, nabavila nova terenska vozila. U toku je remont helikoptera. Planirana je i obnova Školskog broda Jadran.

Ranije se govorilo, u posljednje vrijeme ne toliko, o to-

me da nekadašnja Helikopterska baza u Danilovgradu preraste u regionalni centar za obuku pilota helikoptera. U ovom segmentu napravljen je značajan napredak u približavanju standardima NATO-a. Prosječan broj sati naleta pilota je u 2009. iznosio 80 sati.

Vojska školuje kadrove u inostranstvu, a one kod kuće obukama pokušava da dovede blizu NATO standarda. Na Školskom jedrenjaku Jadran obučavaju se kadeti iz zemalja regije.

Najjača bilateralna saradnja u oblasti odbrane i bezbjednosti ostvarena je sa američkom saveznom državom Mejn. Crnu Goru posjetio je komandant Nacionalne garde te države, a državu Mejn, pored ministra odbrane i predsjednik Vlade.

Konačno, Skupština Crne Gore usvojila je oktobra 2008. *Zakon u učešću pripadnika vojske Crne Gore, civilne zaštite, policije i zaposlenih u organima državne uprave u mirovnim misijama i drugim aktivnostima u inostranstvu*, kao i *Odluku o angažovanju medicinskog tima VCG u mirovnoj misiji UN u Avganistanu*.

Avgusta 2008. formirana je Četa za mirovne misije. U njoj su 73 profesionalna pripadnika Vojske Crne Gore – 5 oficira, 32 podoficira i 36 vojnika po ugovoru.

Skupština je prošle godine donijela i tri odluke o upućivanju pripadnika Vojske Crne Gore u mirovne misije u Avganistanu, Liberiji i obalnim vodama Somalije.

Početkom februara 2010. prvi crnogorski oficiri poslani su u misiju u Avganistan. Tamo će raditi na obezbjeđivanju mađarskog kontingenta. Mađarska je inače „kontakt-zemlja“ za Crnu Goru. Crnogorski oficiri obučavani su u Mađarskoj i Mađarska je ta zemlja koja obavlja u Crnoj Gori sve praktične poslove priključivanja NATO-u.

Vojska kao prioritetne reforme (pored ostvarenih) navodi:

- Nastavak rada na Strategijskom pregledu odbrane;
- Implementacija partnerskih ciljeva iz nadležnosti Vojske Crne Gore;
- Rješavanje viškova naoružanja, municije i minsko-eksplozivnih sredstava i ostalih pokretnih stvari;
- Dalja modernizacija naoružanjem i opremom po standardima NATO-a, sa težištem na informatičkim i telekomunikacionim sredstvima, borbenim motornim vozilima i NVO za specijalne jedinice;
- Nastavak saradnje sa zemljama članicama NATO-a

- i PzM-a, dalje školovanje pripadnika Vojske u zemljama članicama NATO-a i Partnerstva za mir;
- Preduzimanje mjera za dalje poboljšanje standarda lica na službi u Vojsci, prvenstveno rješavanje stambene problematike.

Ono na čemu Crna Gora insistira je individualni princip kako u procesu integracije u Evropsku uniju tako i u NATO. Crnogorski zvaničnici ističu da ne vide realnih prepreka u samoj Crnoj Gori osim eventualnih problema u administrativnim kapacitetima.

Ipak, bez obzira na unisono raspoloženje u NATO-u, kao i na, za sada, čvrstu riješenost ovdašnjih vlasti da o članstvu ne organizuju referendum, sva je prilika da punopravno članstvo ne treba očekivati prije sredine 2011. ili početka 2012. godine.

Crna Gora period do tada koristi da maksimalno pojača rad na NATO integracijama. Neslužbeno, Podgorica u Brisel, u misiju pri NATO-u šalje najjačeg igrača iz Ministarstva inostranih poslova – političkog direktora MIP-a Veska Garčevića. Istovremeno, nezvanično je najavljena suštinska izmjena tima koji se bavi Komunikacionom strategijom. Utisak je da su evropske integracije zaživjele u potpunosti, da idu uhodanim tokom i da sada težište treba prebaciti na NATO. Uostalom, i vokabular zvaničnika je u jesen 2009. promijenjen. Pažljivo se vodi računa da se slučajno ne izgovori da je riječ o evropskim, već o evroatlantskim integracijama. ■

NAPOMENE:

¹ Pobjeda, 28.1.2010, strana 3 i <http://www.pobjeda.co.me/citanje.php?datum=2010-01-28&id=178639>, pristupljeno 26.2.2010.

² Ibid.

³ <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/readout-vice-presidents-meeting-with-prime-minister-milo-djukanovic-montenegro>, pristupljeno 26.2.2010.

⁴ <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/01/135465.htm>, pristupljeno 26.2.2010.

⁵ Ibid.

⁶ Pobjeda, 5.2.2010, str. 2.

⁷ <http://www.mip.gov.me/index.php/Direkcija-za-NATO/razvoj-odnosa-crne-gore-i-nato-kljuni-datumi.html>, pristupljeno 24.2.2010.

⁸ http://www.skupstina.me/23_saziv/files/downloads/Deklaracija%20o%20proglasenju%20nezavisnosti%20RCG.do, pristupljeno 20.2.2010.

- ⁹ <http://www.gov.me/files/1263552006.doc>, pristupljeno 12.2.2010.
- ¹⁰ <http://www.gov.me/files/1263551975.doc>, pristupljeno 12.2.2010.
- ¹¹ <http://www.gov.me/files/1233665539.doc>, pristupljeno 12.2.2010.
- ¹² <http://www.gov.me/files/1233665590.doc>, pristupljeno 12.2.2010.
- ¹³ <http://www.gov.me/files/1193306238.doc>, pristupljeno 12.2.2010.
- ¹⁴ Pobjeda, 25.12.2009, str. 2 i <http://www.pobjeda.me/citanje.php?datum=2009-12-25&id=176978>, pristupljeno 25.2.2010.
- ¹⁵ Pobjeda, 4.11.2009, str. 11 i <http://www.pobjeda.me/citanje.php?datum=2009-11-04&id=174017>, pristupljeno, 20.2.2010.
- ¹⁶ Pobjeda, 1.10.2009, str. 7 i <http://www.pobjeda.me/citanje.php?datum=2009-10-01&id=172104>, pristupljeno 24.2.2010.
- ¹⁷ Pobjeda, 12.10.2008. i <http://www.pobjeda.me/citanje.php?datum=2008-11-12&id=150807>
- ¹⁸ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/64844/Ja%C4%8De+veze+matice+sa+Srbima+u+regionu.html>, pristupljeno 16.2.2010.
- ¹⁹ Blic, 12.8.2009. i <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/105820/Cane-i-Milo-uklonili-sve-protivnike>, Blic, 28.7.2009. i <http://www.blic.rs/hronika.php?id=103621> itd.
- ²⁰ Pobjeda, 24.2.2010, str. 3 i <http://www.pobjeda.co.me/citanje.php?datum=2010-02-24&id=180221>, pristupljeno 20.2.2010.
- ²¹ Pobjeda, 19.2.2010, str. 7 i <http://www.pobjeda.co.me/citanje.php?datum=2010-02-19&id=179955>, pristupljeno 17.2.2010.
- ²² <http://www.snp.co.me/vijesti.asp?kat=18&id=4516>, pristupljeno 18.2.2010.
- ²³ Monitor, 24.7.2009.
- ²⁴ Vijesti, 30.8.2009.
- ²⁶ Pobjeda, 28.11.2009, str. 2 i 3 i <http://www.pobjeda.me/citanje.php?datum=2009-11-28&id=175406>, pristupljeno 17.2.2010.
- ²⁷ Monitor, 3.4.2009. i http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=605:eukanovi-e-pokuatida-nas-prevaspita&catid=256:broj-963&Itemid=493, pristupljeno 20.2.2010.
- ²⁸ Monitor, 3.4.2009. i http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=606:nato-klopka&catid=252:broj-963&Itemid=489, pristupljeno 20.2.2010.
- ²⁹ Ibid.

Uticaj Rusije na kretanja u Srbiji

Piše: Žarko Petrović

Bez obzira na to što je Srbija od kraja 2009. godine ispravila spoljnopolitički kurs u pravcu transatlantske zajednice, uticaj Rusije u Srbiji je ostao netaknut, na nivou na kojem ga je dovela kosovizacija srpske spoljne politike.

Autor je direktor istraživanja Centra za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond. Objavljivanje ovog rada je delimično omogućeno podrškom OSI fondacije iz Budimpešte.

Politika „očuvanja Kosova“, koja se u velikoj meri oslanjala na rusku podršku, dovela je do povećanja ruskog uticaja u Srbiji. Rusija danas, dve godine pošto je proglašena za jedan od „stubova srpske spoljne politike“,¹ utiče na formulisane spoljnopolitičkih prioriteta Srbije i na prilike u Srbiji. Politika približavanja sa Rusijom zarad njene pomoći u sprečavanju nezavisnosti Kosova sprečila je konzervativne i nacionalističke snage da iskoriste Rusiju kao alternativu EU i time spreče put integracije Srbije u EU. Gradeći bliske odnose sa Rusijom, prozapadne političke snage u Srbiji su približile i privremeno vezale rusku zvaničnu politiku za prozapadnu opciju u Srbiji. Uprkos tome, odbijanjem da se realno sagleda Rusija i njeni interesi i prioriteti u međunarodnim odnosima, insistiranjem na kratkoročnim koristima koje ovo približavanje nosi Srbija je sebe dovela u poziciju da Rusija danas može objektivno da utiče na javno mnjenje, pa i na formulisane spoljnopolitičkih prioriteta Srbije. Ovo se najbolje vidi na primeru pitanja perspektive Srbije za članstvo u NATO. Rusija pokušava da, putem svoje „Kosovske karte“, spreči približavanje i ulazak u NATO države sa kojom Rusija gradi posebne, „strateške“ odnose.

* * *

Od 2001. godine spoljnopolitička orijentacija Srbije se usredsredila na evropske integracije i regionalnu saradnju, a sa Rusijom je težila da vodi „uravnoteženu politiku“.² Od 2005. godine, tj. od momenta kada je postalo jasno da će pitanje statusa Kosova ubrzo biti rešeno, i to na štetu teritorijalnog integriteta Srbije, srpski zvaničnici su se trudili da što je to više moguće izgrade poljuljane odnose sa Rusijom. Od 2005. godine Rusija je posebno percipirana u Srbiji kao zemlja koja bi mogla ozbiljno da doprinese srpskoj politici sprečavanja nezavisnosti Kosova. Od tog vremena pojačani su srpski naponi da se intenziviraju odnosi sa Rusijom.

Posle proglašenja nezavisnosti Kosova 17. februara 2008. godine Srbija je tražila najbolji način da odreauguje na politiku većine zemalja u transatlantskoj zajednici koje su priznale Kosovo. Vlada Srbije, formirana u julu 2008. godine, posle omanje političke krize u zemlji i vanrednih parlamentarnih izbora, težila je da maksima-

Ino ublaži negativne efekte proglašenja nezavisnosti u unutrašnjoj politici, koja se bila polarizovala do krajnjih granica.ⁱⁱⁱ Pritisak konzervativnih i nacionalističkih snaga bio je takav da bi cena izostanka odgovora rizikovala optužbu za *izdaju Kosova*.⁴ Sa druge strane, svaki neproporcionalan odgovor proglašenju nezavisnosti pretio je da poremeti odnose sa zemljama transatlantske zajednice, u čiju integraciju je Srbija težila. Neproporcionalnim odgovorom proevropske snage bi izgubile podršku pre svega Evrope, bez koje nikako ne bi mogle da sprovedu ionako zakasnele unutrašnje sistemske reforme. Od tih reformi zavisio je njihov politički kurs, ali i srednjeročna budućnost zemlje. Odgovor nezavisnosti Kosova ogledao se u diplomatskoj akciji, koja se sastojala iz smanjivanja nivoa diplomatskih kontakata, prebacivanju pitanja statusa Kosova na pravni teren i čvrstom protivljenju daljim priznavanjima Kosova u bilateralnim, a posebno u multilateralnim forumima. Diplomatska akcija je jednostran potez zemlje, ali je prebacivanje problema na pravni teren i protivljenje daljim priznavanjima zahtevalo saveznike. Logičan primaran izbor za Srbiju bila je Ruska Federacija, zemlja kojoj predsedan nezavisnosti Kosova nije odgovarao i zemlja koja ima potrebu da neke svoje interese ostvari i na zapadnom Balkanu.

U periodu 2007-2009. godina Srbija je učinila zaokret u spoljnoj politici u pravcu Rusije. Taj zaokret se sastojao u otvorenom formulisanju politike približavanja Rusiji, uz paralelni kurs integracije u EU. Razgovori o prolasku gasovoda Južni tok preko teritorije Srbije i prodaji NIS-a otpočeli su 2007. godine,⁵ otprilike u vreme kada su se završavali pregovori o statusu Kosova pod okriljem „trojke“ – predstavnika EU, SAD i Rusije. Težeći da osigura podršku Rusije, srpska strana joj je predložila unosan posao sa privatizacijom Naftne industrije Srbije (NIS) u srazmeri 51% : 49% u korist ruske strane, u zamenu za obećanje ruske strane da će magistralni krak gasovoda Južni tok proći kroz Srbiju i da će se izgraditi podzemno skladište gasa „Banatski dvor“ (oba u vlasničkoj strukturi 51% : 49% u korist ruske strane).⁶

Posle vanrednih parlamentarnih izbora i formiranja nove vlade u julu 2008. godine politika oslanjanja na Rusiju po pitanju statusa Kosova, ali i drugih pitanja na međunarodnom planu, nastavila se. Od januara 2009. godine i konferencije srpskih ambasadora u Beogradu Rusija je svrstana u istu ravan sa Briselom i Vašingtonom, čime je njena uloga uzdignuta u odnosu na period od pre 2005. godine.⁷ Uz pomoć Rusije, Srbija je obezbedila podršku izglasavanju rezolucije u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija kojom se traži saveto-

avno mišljenje od Međunarodnog suda pravde o legalnosti proglašenja nezavisnosti Kosova.

Konvergencija interesa Srbije za očuvanjem teritorijalnog integriteta i interesa Rusije za sprečavanjem legalizacije predsedana nezavisnosti Kosova dodatno je bilo pojačano konkretnim – praktičnim približavanjem između dve zemlje. Pored naftno-gasnog aranžmana, otvoreno je predstavništvo Moskovske banke, a postoje planovi i za ulazak drugih većih ruskih banaka, poput Gazprom banke, što će dodatno olakšati uslove za širenje ruskog biznisa u Srbiji. Ostvario se i manji broj komercijalnih ruskih investicija, a lista proizvoda na koje se ne plaća ili se plaća manja carina u postojećem Ugovoru o slobodnoj trgovini je proširena.⁸ Od aprila 2009. godine ruski inženjeri rade na uklanjanju bombi zaostalih iz vremena NATO bombardovanja,⁹ a i druga saradnja u vojnoj sferi je bila vidljiva.¹⁰ Prilikom posete predsednika Medvedeva Srbiji 20. oktobra 2009. godine potpisan je Sporazum u oblasti humanitarnih reagovanja, vanrednih situacija, sprečavanja elementarnih nepogoda i tehnogenih havarija i uklanjanju njihovih posledica.

Kada je problem statusa Kosova prebačen na pravni teren, uz jasnu perspektivu da institucije u kojima Rusija ima pravo veta neće dati pečat priznanju Kosova, a posle usmene rasprave pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu, zaokružen je period približavanja Rusije i Srbije. Bez obzira na to što je Srbija od kraja 2009. godine ispravila spoljnopolitički kurs u pravcu transatlantske zajednice, uticaj Rusije u Srbiji je ostao netaknut, na nivou na kojem ga je dovela *kosovizacija* srpske spoljne politike.

* * *

Ministar odbrane Srbije Dragan Šutanovac je početkom 2010. godine pokrenuo temu članstva Srbije u NATO-u.¹¹ Sledila je burna reakcija protivnika NATO-a u Srbiji, koji su tražili da se o ovom pitanju odlučuje na referendumu.¹² Vodeći opozicioni političari su se svrstali uz ovu inicijativu. Ova inicijativa je zasnovana kako na emotivnom protivljenju NATO-u, usled uloge koju je NATO imao u bombardovanju Jugoslavije 1999. godine, tako i na Rezoluciji Narodne skupštine 125/07 iz decembra 2007. godine kojom se proglašava vojna neutralnost Srbije do referenduma o ovom pitanju.

Ruski zvaničnici glasno su izrazili svoje mišljenje, odnosno svoje protivljenje članstvu Srbije u NATO-u. Ministar spoljnih poslova Lavrov je rekao kako misli da

većina u Srbiji neće u NATO,¹³ predsednik spoljnopolitičkog komiteta ruske Državne dume Konstatin Kosačov da bi ulazak Srbije u NATO značio da „srpski narod prihvata akcije NATO-a prema bivšoj Jugoslaviji i da prihvata nezavisnost Kosova“¹⁴, a najdalje je otišao ambasador Rusije pri NATO-u koji je otvoreno nagovestio da bi Rusija preispitala svoj stav u vezi sa Kosovom ako bi Srbija pošla put NATO-a.¹⁵ Ovaj ruski stav imao je određenog efekta s obzirom na to da su i ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić¹⁶ i predsednik Boris Tadić¹⁷ demantovali ministra odbrane i perspektivu puta Srbije u NATO iako je pitanje koliko je tu uticaj imala ruska pozicija a koliko realno sagledavanje mogućnosti za integraciju Srbije u NATO, u kontekstu sadašnje politike prema statusu Kosova.

Razlog tvrdom ruskom protivljenju približavanju Srbije i NATO-a leži u principijelnom odnosu Rusija – NATO. Za razliku od vojne doktrine Ruske Federacije iz 2000. godine, kada NATO nije pomenut, već je postojala maglovita formulacija spoljne pretnje oličene u „širenju vojnih blokova na uštrb Ruske Federacije“¹⁸, u novoj vojnoj doktrini NATO je izričito pomenut kao „vojna opasnost“ (ne i vojna pretnja).¹⁹ Samim time, logično je očekivati pojačan rad Rusije protiv članstva njoj prijateljskih država kao što je Srbija u NATO-u. Rusija je svesna objektivnog položaja Srbije i njenog okruženja, ali je takođe svesna i činjenice da bi članstvo Srbije u NATO-u unazadilo nekoliko važnih ruskih interesa na zapadnom Balkanu, u oblasti energetike i bezbednosti, a Srbija bi bila vezana daleko čvršće za SAD nego što je to sada slučaj. Ako u trenutnoj situaciji svoje „vojne neutralnosti“ Srbija razvija „strateško partnerstvo“ u energetskej sferi sa Rusijom i pokazuje „zainteresovan pristup“ ruskoj inicijativi za zaključenje novog ugovora o bezbednosti u Evropi,²⁰ pitanje je da li bi to bio slučaj u situaciji u kojoj je Srbija član NATO-a. Argumentujući potrebu za zaključenjem novog ugovora o bezbednosti u Evropi, ruski zvaničnici su često govorili, između ostalog, da postojeća bezbednosna arhitektura nije dovoljno dobra, jer u Evropi postoje i zemlje koje nisu i ne teže da budu članice NATO-a, očigledno aludirajući i na Srbiju između ostalih.²¹

* * *

Rusija je odmah po otpočinjanju rasprave o statusu Kosova stavila do znanja da nezavisnost neće podržati. Ona taj stav nije promenila uprkos nadanjima mnogih u transatlantskoj zajednici. Njeni razlozi leže u percepciji nezavisnosti Kosova kao opasnog presedana – što je stav koji deli većina država na postsovjetskom prostoru. Uprkos negiranju članova transatlantske zajedni-

ce, presedan nezavisnosti Kosova pretili da se negativno odrazi na teritorijalni integritet Rusije, ali i integritet drugih zemalja u njenom susedstvu. Ovo je svakako jedan od razloga zašto ni zemlje poput Ukrajine, Azerbejdžana, Gruzije i Moldavije nisu priznale Kosovo. Osim toga, zaštita međunarodnog prava je proklamovana polazna tačka ruske spoljne politike²² i jedno od malobrojnih, ali još uvek dostupnih oružja koje Rusija ima u nastojanju da očuva status quo u međunarodnim odnosima, u kome igra zapaženu ulogu, uprkos svome realnom značaju u svetu. Ovaj pravni konzervativizam Rusije ima za cilj da zadrži kakvu-takvu kontrolu nad realpolitičkim procesima u svetu, koji, posle bombardovanja Jugoslavije (1999) i intervencije u Iraku (2003), kao i „obojenih revolucija“ na postsovjetskom prostoru (2003-2005), prete da izmaknu njenoj kontroli. Konzervativna zaštita međunarodnog prava omogućuje Rusiji i da izbacila snažne argumente, na osnovu međunarodnog prava, protiv proširenja NATO-a, protiv postavljanja vojne infrastrukture u Istočnoj Evropi i intervencionizma, a posebno unilateralizma SAD u svetu. Osim toga, NATO bombardovanje Srbije kao prva (izuzimajući ograničene udare na položaje Srba u Bosni 1994. godine)²³ intervencija od osnivanja ovog saveza pokazalo je da će ruski stav u međunarodnim odnosima biti ignorisan ukoliko je suprotan suštinskim interesima transatlantske zajednice. Samim time, postoji ozbiljna realpolitička vrednost u pitanju statusa Kosova, koju je slikovito izrazio premijer Rusije Vladimir Putin praveći paralelu između situacije na Kosovu i u otcepljenim gruzijskim provincijama:

*S moralno-etičke tačke gledišta, u potpunosti je osnovano poređenje Kosova, precedenta Kosova, sa Abhazijom i Južnom Osetijom. Nikakve razlike u suštini nema. I ovde i tamo postoje etnički konflikti, i ovde i tamo je bilo kršenja zakona.*²⁴

Pitanje statusa Kosova je i vrlo praktično i upotrebljivo pitanje u savremenim međunarodnim odnosima. Putem ovog pitanja Rusija ističe NATO-centričan sistem bezbednosti u Evropi jer je NATO je bombardovao Kosovo bez odluke Saveta bezbednosti UN, što je posle dovelo do proglašenja nezavisnosti te pokrajine. Takođe, potonje priznanje nezavisnosti Kosova od većine članica NATO-s Rusija vidi kao suprotno principu teritorijalne celovitosti država i uopšte međunarodnom pravu, za čije poštovanje se Rusija zdušno zalaže, ali takođe i kao direktnu posledicu bombardovanja Srbije.²⁵ Sa druge strane, NATO primerom intervencije na Kosovu podvlači svoje (nad)pravne argumente da vrednosti imaju prioritet nad realpolitikom, odnosno da je imperativ

zaštite velikog broja potencijalnih žrtava važniji od konsenzusa na globalnom nivou sa državama kao što je Rusija, koje ne dele vrednosne sisteme i prioritete sa NATO državama.

Međutim, situacija se promenila 2008. godine i za NATO i za Rusiju. NATO nije mogao da obezbedi podršku za nezavisnost Kosova čak ni unutar svojih članica s obzirom na to da četiri od 28 članica nisu priznale Kosovo. Time se NATO susreo sa ograničenjem sopstvene mogućnosti kršenja međunarodnog prava. Kršenje postojeće norme zarad zaštite potencijalnih žrtava od masovnog kršenja humanitarnog i ljudskih prava se kvantitativno i kvalitativno razlikuje od kršenja postojeće norme međunarodnog prava zarad stabilnosti – jer se sukobljene strane ne mogu dogovoriti o statusu. Sa druge strane, Rusija je povodom priznavanja jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova takođe promenila političku kalkulaciju. Naime, odmah posle priznanja nezavisnosti Kosova ruski lideri su stavili do znanja da će to biti presedan i da će imati posledica u Gruziji. Odnosi sa de fakto režimima u Abhaziji i Južnoj Osetiji u Gruziji su formalizovani.²⁶ Napad gruzijskih snaga na grad Chinvali u Južnoj Osetiji je dao Rusiji povoda da odgovori na priznanje nezavisnosti Kosova. Rusija je priznala ove dve provincije 26. avgusta 2008. godine. Pravdajući sada sopstveno kršenje međunarodnog prava, Rusija je *mutatis mutandis*, iskoristila argumente država transatlantske zajednice u slučaju Kosova (masovna kršenja ljudskih prava napadom na grad, nemogućnost da se obezbedi na drugi način bezbednost, što je istovremeno i odgovor Rusije na ignorisanje u slučaju Kosova. Suočena sa optužbama da je nedоследna u svojem tumačenju i primeni međunarodnog prava s obzirom na to da je po pitanju Kosova imala sasvim drugačiji stav, Rusija je formulisala da je tačno da se slučajevi Kosova i Abhazije i Južne Osetije ne mogu uporediti, jer Srbija nije napala Kosovo kao Gruzija Južnu Osetiju, te je slučaj Južne Osetije *sui generis* slučaj a ne slučaj Kosova.²⁷

Realpolitički učinak je, međutim, sasvim različit u ta dva različita slučaja. Naime, Kosovo je priznalo 65 država, uključujući i većinu zemalja članica transatlantske zajednice, dok su Abhaziju i Južnu Osetiju priznale četiri države (Rusija, Nikaragva, Venecuela i Nauru). Samim time, bez obzira na rezultat pravne analize pitanja statusa svih

ovih provincija, vidljiv je domašaj argumentacija koje strane koriste, kao i realan uticaj u međunarodnim odnosima koji ima Rusija i zemlje transatlantske zajednice.

Pitanje Kosova ostaje za Rusiju otvoreno iako joj je jasno da na njegovo konačno rešenje ne može mnogo da utiče, izuzev da spreči legalizaciju statusa u telima u kojima ima veto. Povlačeći svoje trupe sa Kosova, do avgusta 2003. godine, Rusija se povukla na nivo rasprave o principima i međunarodnom pravu u vezi sa ovim pitanjem i oslobodila sebe odgovornosti da utiče na njegovo rešenje. Prilikom posete predsednika Medvedeva Srbiji dnevni list Kurir je čak objavio da je predsednik Medvedev tražio od predsednika Tadića da ne menja politiku u odnosu na Kosovo.²⁸ Bez obzira na tačnost ovog navoda, činjenica je da Kosovo figurira u odnosima između Rusije i Srbije kako kao srpski prioritet tako i kao deo platforme na kojoj Rusija gradi svoju opoziciju politici transatlantske zajednice.

* * *

Fokusiranje na status Kosova i formulacija politike oko ovog pitanja je donekle stabilizovala unutrašnje političke prilike u Srbiji, što je omogućilo nastavak reformi na evropskom putu. Zemlje transatlantske zajednice nisu previše pritiskale vlasti u Beogradu, osećajući delikatnost položaja u kojem se ove nalaze. Međutim, insistiranjem na približavanju, odnosno na „strateškom partnerstvu“²⁹ sa Rusijom, bez realnog sagledavanja Rusije i njenih interesa i prioriteta u međunarodnim odnosima, te insistiranjem na kratkoročnim koristima koje ovo približavanje nosi, Srbija je sebe dovela u poziciju da Rusija danas može objektivno da utiče na javno mnjenje, pa i na formulisane spoljnopolitičkih prioriteta Srbije. Samim time, prostor za spoljnopolitičko manevrisanje je dodatno otežano, bez obzira na problem statusa Kosova.

Srbija mora da uzme u obzir realnu analizu do koje mere će kratkoročni potezi, ma koliko zasnovani na suštinskim prioritetima, dovesti do dvostrukog negativnog efekta: pojačanog ruskog uticaja na unutrašnje prilike u Srbiji, što neće biti dugo prihvatljivo za transatlantsku zajednicu, i onemogućići će dalje integracije Srbije i neuspeha na planu očuvanja teritorijalnog integriteta zemlje. ■

NAPOMENE:

- ¹ Tadić: „EU najvažniji cilj“, 12. januar 2009, dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2009&mm=01&dd=12&nav_category=11&version=print
- ² Ekspoze saveznog ministra za inostrane poslove Gorana Svilainovića u Saveznoj skupštini SRJ, <http://www.mfa.rs/Srpski/Foreinframe.htm>
- ³ Posle proglašenja nezavisnosti Kosova deo tadašnje vladajuće koalicije je zažmurio čak i na paljenje ambasada zemalja koje su bile percipirane kao krivci za „otimanje Kosova“.
- ⁴ Ovakve optužbe su i bile iznete 26. oktobra 2008, Vojislav Koštunica, Priznanje Euleksa je priznanje nezavisnosti, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/24180/Priznanje+Euleksa+je+priznanje+nezavisnosti.html>
- ⁵ Milan Simurdić, Ruska energetska politika i Balkan, str.4. <http://www.isac-fund.org/lat/publishing.php>
- ⁶ Šojgu: Za Rusiju cena NIS-a gotova stvar, Dnevnik, utorak, 23. septembar 2008, http://www.naslovi.net/2008-09-23/dnevnik/sojgu-za-rusiju-cena-nis-a-gotova-stvar_/833240
- ⁷ Beta, 12. januara 2009, „Predsednik Tadić rekao je da su spoljnopolički prioriteti Srbije odbrana Kosova, evropska integracija i jačanje regionalne saradnje. On je ukazao i da spoljna politika Srbije počiva na razvijanju odnosa sa EU, Rusijom i SAD. “Srbija ima tri stuba spoljne politike, to su Evropska unija, Rusija i SAD.” http://www.msp.gov.rs/Srpski/Bilteni/Srpski/b120109_s.html
- ⁸ Ratifikovan Sl. list Savezne Republike Jugoslavije - Međunarodni ugovori”, br. 1/2001.
- ⁹ Prema podacima ruskog Ministarstva za vanredne situacije, od 6. aprila do 12. avgusta, specijalisti iz Centra za spasateljne operacije sa posebnim rizikom ovog ministarstva ispitano je 539.413 m² teritorije. a planira se rad na još 418.000. Nađeno je 177 eksplozivnih naprava, na ruskom jeziku dostupno na: http://www.mchs.gov.ru/portal_news/detail.php?ID=22992
- ¹⁰ Dogovoren remont aviona MIG-29, 23. decembar 2006, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=12&dd=23&nav_id=224736
- ¹¹ Intervju, Dragan Šutanovac, ministar odbrane, Press 9. 1. 2010, Šutanovac: Srbija u NATO, što da ne, http://www.pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/95318/%C5%A0utanovac+Srbija+u+NATO,%C5%A1to+da+ne.html
- ¹² Bečković: Odluku o NATO ne donositi iza leđa građana 12. 1. 2010, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/171951/Grupa-od-200-Intelektualaca-za-referendum-o-NATO->
- ¹³ Novosti, 22. 1. 2010Lavrrov: NATO ne donosi rešenje, http://www.novosti.rs/code/navigate.php?id=1&status=jedna&vest=168804&title_add=Lavrov%3A%20NATO%20ne%20donosi%20re%C5%A1enje&keyword_add=lavrov%2C%20sergej%20lavrov
- ¹⁴ <http://www.srbijanet.rs/vesti/vesti-iz-zemlje/43095-kosaov-rusija-ne-bi-razumela-odluku-srbije-da-udje-u-nato.html>
- ¹⁵ B92, Rogozin: Možete u NATO, bez Kosova, 6. februar 2010, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=02&dd=06&nav_id=409229
- ¹⁶ B92, Jeremić: Saradnja sa svim akterima, 6. februar 2010, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2010&mm=02&dd=06&nav_category=11&nav_id=409270
- ¹⁷ Danas, Nepotreban referendum o NATO, 14. februar 2010, http://www.danas.rs/danasrs/politika/nepotreban_referendum_o_nato.56.html?news_id=183687
- ¹⁸ Vojna doktrina Ruske Federacije 21. aprila 2000, <http://www.iss.niit.ru/doktrins/doktr02.htm>
- ¹⁹ Vojna doktrina Ruske Federacije, 5. februara 2010, http://news.kremlin.ru/ref_notes/461
- ²⁰ Stenogram izjava i odgovora na pitanja medija ministra spoljnih poslova Rusije S.V. Lavrova na zajedničkoj pres-konferenciji o rezultatima pregovora s ministrom spoljnih poslova Srbije V. Jeremićem, Moskva 20. februara 2009 (Стенограмма выступления и ответов на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на совместной пресс-конференции по итогам переговоров с Министром иностранных дел Сербии В.Еремичем, Москва, 20 февраля 2009 года), dostupno na: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/B38351266782BAE6C32575670037ABC8
- ²¹ Vidi Dr. Vladimir Voronkov, The European Security Treaty After Corfu, str. 2 www.crep.ch/en/pdf/09-07-13+Voronkov+article_ENG.pdf
- ²² Vladavina prava u međunarodnim odnosima je drugi prioritet Ruske Federacije, vidi: Konceptija spoljne politike Ruske Federacije (Концепция внешней политики Российской Федерации), 12. jula 2008, <http://archive.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml>
- ²³ James Headley, *Russia and the Balkans, Foreign Policy from Yeltsin to Putin*, (New York, NY: Columbia University Press 2008), str. 150 – 155.
- ²⁴ Iстина, ova izjava je potom precizirana da ne znači da će Rusija priznati Kosovo. ITAR Tass, susret između premijera Rusije Putina i predsednika Južne Osetije Kokojtija, dostupno na: <http://www.itar-tass.com/level2.html?NewsID=14271740&PageNum=0>, takođe <http://news.mail.ru/politics/2853710> Pogledati i vest sa RTS-a, dostupnu na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Srbija/116721/Putin+o+Kosovu+i+Abhaziji.html>
- ²⁵ Komentar zvaničnog predstavnika Ministarstva spoljnih poslova Rusije u vezi sa 10-godišnjicom početka bombardovanja Jugoslavije, (Комментарий официального представителя МИД России А.А.Нестеренко в связи с 10-летием начала натовских бомбардировок Югославии), http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/CD4437FE5D59A-C21C325758300245215?OpenDocument
- ²⁶ Russia Moves to Legalize Ties with Abkhazia, S.Ossetia, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=17591&search=Russia%20Abkhazia%20ties>
- ²⁷ Sergej Lavrov, Licem u lice sa Amerikom: Između nekonfrontacije i konvergencije, Žurnal „Profil“, br. 38, oktobar 2008, na ruskom jeziku dostupna na: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/B3C8684DEA14B242C32574E1002FD07B?OpenDocument
- ²⁸ Dnevni list Kurir, 21. oktobar 2009, Složna braća, <http://kurir-info.rs/clanak/politika/kurir-21-10-2009/slozna-braca>
- ²⁹ Žarko Petrović, "Rusko-srpsko strateško partnerstvo: sadržina i domašaj", dostupno na: <http://www.isac-fund.org/lat/publishing.php>

"Američka veza" na Kosovu

Piše: Agron Bajrami

**EULEX tek treba da pokaže
Kosovarima da je ozbiljan.**

**Autor je glavni urednik kosovskog
dnevnika "Koha Ditore".**

Od početka devedesetih godina prošlog stoljeća svi lideri kosovskih Albanaca kontinuirano su izražavali opčinjenost Sjevernoatlantskom alijansom, sanjajući o članstvu Kosova u tom savezu. Postati dio NATO-a, ali i EU-a, dio je političke i sigurnosne vizije neophodne za izgradnju zapadno orijentiranog, demokratskog društva u zemlji u kojoj Albanci čine većinu i gdje su muslimani većina od ukupno dva miliona stanovnika. Od prvog historijskog lidera Kosova i prvog predsjednika Ibrahima Rugove do sadašnjeg šefa države Fatmira Sejdiua i premijera Hashima Tačija – svi oni su eksplicitno, ne ostavljajući mjesta za imalo sumnje, u mnogo prilika izjavljivali da članstvo u NATO-u nije samo cilj Kosova, nego i njegova sudbina.

S proglašenjem nezavisnosti Kosova, 17. februara 2008., san o članstvu u NATO-u i ostalim zapadnim strukturama postao je realan politički cilj, za koji se smatralo da može biti postignut za nekoliko godina, posebno zbog toga što je sam NATO stalno prisutan na Kosovu, a od juna 1999. njegova misija, KFOR, praktično služi kao kosovska vojska. Ovakav stav o približavanju NATO-u kosovski lideri često ponavljaju, pogotovo predsjednik Sejdiu, koji je nedavno objavio da je članstvo u NATO-u dio vizije Kosova za budućnost.¹

Ovakva politika uživa veliku podršku apsolutne većine stanovništva Kosova. I dok je u većini kosovskih Albanaca ukorijenjeno duboko nepovjerenje prema politici Evropske unije prema Kosovu i Albancima – zbog opeptanog historijskog neuspjeha EU-a da im pomogne u opravdanim zahtjevima da Kosovo dobije slobodu i nezavisnost – ogromna većina gaji potpuno drugačije osjećaje prema NATO-u, mada su mnoge članice NATO-a istovremeno i članice EU-a, dok NATO-ova politika prema nezavisnom Kosovu ima sličan „neutralni status“, baš kao i politika EU-a.

Uopće nije teško razumjeti zašto NATO tako dobro kotira među Albancima na Kosovu. Na kraju krajeva, Savez je ušao u svoj prvi rat kako bi odbranio Kosovo i njegov narod. Tokom „humanitarne intervencije“, kako je kasnije ta operacija nazvana, NATO je 1999. go-

dine 78 dana vodio zračni rat protiv Srbije – zgodno nazvan Operacija saveznička snaga – zbog dugotrajne i ekstremno loše vladavine Beograda nad Kosovom te, konačno, pokušaja da etnički očisti teritoriju Kosova od Albanaca. Pokretačka snaga iza intervencije bila je američka administracija predsjednika Billa Clintona, a vodila ju je državna tajnica Madeleine Albright.²

NATO-ov rat zbog Kosova pokazao se kao prilično komplicirano pitanje, izazivajući unutrašnja neslaganja čak i među članicama NATO-a, te duboki sraz sa Rusijom koji je kulminirao otvorenim neprijateljstvom u vrijeme kada je Sjevernoatlantski savez obilježavao 50. godišnjicu postojanja.³

Zračna kampanja završena je u junu 1999., kada je Srbija u makedonskom gradiću Kumanovu, u blizini granice s Kosovom, potpisala da će se potpuno i efektivno povući s Kosova. Vojno-tehnički sporazum, šire poznat kao Sporazum iz Kumanova, otvorio je vrata trupama NATO-a da uđu na Kosovo, gdje ih je narod dočekao kao oslobodioce. Bio je to do tada neviđen izraz naklonosti naroda prema vojnicima u stranim uniformama – takvo nešto Europa nije vidjela od kraja Drugog svjetskog rata. Pored toga što daje detaljan opis aktivnosti svakog dana Operacije saveznička snaga, u knjizi „Vođenje modernog rata“ tadašnji SACEUR NATO-a, general Wesley K. Clark, također opisuje zahvalnost i duboke emocije kosovskih Albanaca prema američkim vojnicima koji su ušli u grad Ferizaj nakon što su se Srbi povukli.⁴

I danas KFOR – mirovna misija na Kosovu predvođena NATO-om – uživa najveće moguće odobravanje javnosti, ne samo u poređenju s drugim međunarodnim misijama, kao što su Misija UN-a na Kosovu (UNMIK) ili Misija vladavine prava Europske unije (EULEX), nego i u poređenju s domaćim institucijama. U posljednjem Gallupovom istraživanju javnog mnijenja provedenom prošle jeseni 90 posto kosovskih Albanaca NATO stavlja na vrh liste institucija u koje imaju povjerenja, što je viši stepen povjerenja od onog koji uživaju čak i vjerske ustanove (86 posto), institucije EU-a (78 posto) ili državna vlada (66 posto). Nivo povjerenja u NATO najviši je u regiji, jer je u većini ostalih zemalja stepen povjerenja prema NATO-u ispod 50 posto, s tim da su Srbijanci daleko najnepovjerljiviji prema savezu, sa 15 posto onih koji imaju povjerenja u njega.⁵

Kad se govori o Kosovu i NATO-u, ne treba smetnuti s uma faktor koji ovaj odnos čini još bližim nego što bi se očekivalo: Sjedinjene Američke Države. Historijski se na Kosovu NATO smatra nekom vrstom produže-

ne vojne ruke SAD-a u Europi. U stvarnosti, barem iz perspektive Kosovara, ova pretpostavka izgleda više nego prirodna i očigledna: administracija u Washingtonu pod Billom Clintonom i državnom tajnicom Albright bila je pokretačka snaga iza mirovnih pregovora održanih 1999. u francuskom dvorcu Rambouillet, a zatim i u Parizu – čiji je neuspjeh prethodio NATO-ovoj kampanji oslobađanja Kosova.⁶

Samu zračnu kampanju predvodio je tadašnji vrhovni komandant NATO-a u Europi (SACEUR), američki general sa četiri zvjezdice Wesley Clark, koji ovaj rat opisuje kao „pobjedu za stotine hiljada Albanaca prema kojima se loše postupalo, koji su bili napadani i protjerivani iz svojih domova i svoje zemlje“, kao i „više od pobjede za NATO... rat je bio lična pobjeda za sve nas koji smo radili na tome da skrenemo pažnju na Miloševićeve planove usmjerene protiv Kosova i borili se da zaustavimo i, na kraju, poništimo, etničko čišćenje“.⁷

Amerika je postala tako duboko angažirana na Kosovu protiv Srbije, te se na kraju okrenula vojnoj sili i ratu, tokom događaja koje su neki zvaničnici Clintonove Bijele kuće smatrali „najgorom vanjskopolitičkom krizom njegovog mandata“, što je okončano „prvim ratom u kojem su učestvovalе snage NATO-a u njegovoj 50 godina dugoj historiji“. Uz opoziciju sa svih strana, unutar SAD-a i NATO-a, ali i izvana, ispostavilo se da je rat na Kosovu „krajnji međunarodni žonglerski akt“, ali i svojevrsni test zapadnog saveza koji je Clinton skrojio istovremeno sa širenjem NATO-a na istok Europe.⁸

Čak i danas, pod američkim vodstvom, NATO igra glavnu ulogu u izgradnji kosovske države, nasuprot onome što bi „neutralni status“ deklarirane politike mogao sugerirati; mada zvanično ne priznaje nezavisnost Kosova, NATO je odgovoran za superviziju i podršku obuci multietničkih, profesionalnih Kosovskih sigurnosnih snaga (KSF) koje su pod civilnom kontrolom.⁹

Iako KSF broji svega 2.500 aktivnih vojnika i 800 rezervista, lahko je naoružan i nema teškog naoružanja kao što su tenkovi i teška artiljerija, niti ima ofanzivne zračne kapacitete, radi se o instituciji nezavisne Republike Kosovo, a zvaničnici u Prištini smatraju ga vojnom formacijom koja je obučena da preuzme vojne odgovornosti od NATO-a kada se mirovne trupe potpuno povuku. Ovakav stav nedavno je u intervjuu za Associated Press naglasio premijer Kosova Hashim Taçi. Komentirajući nedavno smanjenje broja vojnika KFOR-a – taj broj je u januaru 2010. smanjen na 10.000, uz

najave daljnjih smanjenja u budućnosti – Tači je izrazio uvjerenje da su snage KSF-a dobro pripremljene da preuzmu ulogu NATO-a na Kosovu, dodajući da „ne smije doći do sigurnosnog i odbrambenog vakuuma na Kosovu“.¹⁰

S druge strane, Beograd kontinuirano izražava sumnje u pogledu NATO-ovih namjera i njegove misije na Kosovu. Istog dana kada je Kosovo proglasilo nezavisnost, 18. februara 2008., bukvalno nekoliko minuta nakon što je parlament u Prištini izglasao stvaranje nezavisne Republike Kosovo, srbijanski premijer Vojislav Koštunica je u Beogradu etiketirao Kosovo kao „lažnu državu koju su stvorili NATO i Amerika“.¹¹

Ovakav stav Srbije samo je osnažio pozitivan stav prema NATO-u i SAD-u među Kosovarima, dok je američka baza Bondsteel, u blizini grada Ferizaj na Kosovu, postala simbol ove „američke veze“ između NATO-a i Kosova.

I dok Ameriku na Kosovu gotovo obožavaju, to nije slučaj s Europskom unijom uprkos činjenici da su europske integracije i članstvo u EU-u deklarirani primarni ciljevi Prištine. Razlozi za ovo su brojni i sežu dalje od današnjih problema, idući duboko u historijski kontroverzan angažman europskih velikih sila na Kosovu i u regiji u posljednjih sto godina; pad Otomanskog carstva i mirovne konferencije nakon Prvog svjetskog rata rezultirali su sporazumima koji su Kosovo ostavili pod srpskom upravom, dok je većina europskih sila ignorirala i odbacivala zahtjeve kosovskih Albanca.¹²

Danas je ovakvo historijsko iskustvo praćeno dodatnim gubljenjem iluzija o Evropi, kako EU nastavlja svoju kontroverznu i u suštini neefikasnu politiku prema Kosovu, s posljednjim potezom kojim je svoj status na Kosovu identificirala kao „neutralan“. Kako pet država članica EU-a ne priznaje Kosovo, a većina od 22 ze-

mlje priznaje, EU misija vladavine prava na Kosovu, EULEX, koja bi trebala pomagati i nadgledati rad kosovske policije, pravosudnog sistema i sistema carina, ima obimne i dugotrajne poteškoće pri raspoređivanju i djelovanju. Mada je EULEX do sada najveća civilna misija pokrenuta pod okriljem zajedničke europske sigurnosne i odbrambene politike (CSDP), te su mu mandat dogovorili ministri EU-a 4. februara 2008., trebalo je skoro godinu dana da se pripadnici EULEX-a rasporede i obave početne pripreme za rad. Zbog unutrašnjih neslaganja o nezavisnosti Kosova, EULEX je počeo s radom tek 9. decembra 2008., dok na sjeveru Kosova, području kojim dominira srpska manjina i koje je zapravo pod kontrolom paralelnih institucija koje kontrolira Beograd, misija EU-a još nije u potpunosti raspoređena, niti je započela puni rad.¹³ⁱ

Zato, dvije godine nakon što je EU odlučila da pošalje svoju misiju na Kosovo, EULEX tek treba da pokaže Kosovarima da li je ozbiljan i u stanju da radi ono zbog čega je i stigao u zemlju.

Naravno, EU je grupa od 27 zemalja, i Kosovo nije jedini primjer gdje postoje razlike među njima, što rezultira kompromisima ili čak potpunim izostankom bilo kakve politike. Za razliku od SAD-a, Europska unija još nema potpuno definiranu vanjsku politiku, a proces izgradnje zajedničkih stavova zasnovan na konsenzusu često dovodi Bruxelles u rizik da ne prođe važne testove, kakav je onaj s kojim se EU suočava na Kosovu.

Problemi EULEX-a su na više načina simptomatični za EU na Kosovu. Čak i tokom UN-ove administracije od 1999. do 2008., kada je EU bila jedan od stupova UNMIK-a te je bila zadužena za obnovu privrede Kosova, rezultati su dramatično izostali; Kosovo se danas i dalje bori s visokim stepenom nezaposlenosti od oko 40 posto, kao i s visokim stepenom korupcije u državnoj upravi i javnom sektoru, što odvrća većinu stra-

nih investicija. Proces privatizacije, nekada hvaljen od zvaničnika UN-a i EU-a kao temelj nove ekonomije koja će biti izgrađena na Kosovu, nije donio nikakva poboljšanja. Privatni sektor i dalje je prilično slab, a vlada je još uvijek najveći poslodavac i investitor u zemlji.

Iako za ovako sumornu sliku nije odgovorna samo EU, više je nego očito da je Unija povukla kistom neke od najvažnijih poteza sivom bojom. Nepovjerenja prema europskoj politici nisu bile pošteđene ni snage KFOR-a, posebno tokom prvih godina nakon rata 1999. U Mitrovici, gradu na sjeveru Kosova, albansko stanovništvo često je optuživalo francuske vojnike iz sastava KFOR-a da su odgovorni za etničku podjelu grada, dok su neki išli još dalje, tvrdeći da je to direktna posljedica politike francuske vlade prema Kosovu i Srbiji. U to vrijeme bilo je i kredibilnih medijskih izvještaja prema kojima je veza između Pariza i Beograda utjecala na ponašanje francuskih vojnika u mirovnim misijama na Kosovu i u Bosni.¹⁴

Šta god da je istina, viđenje Europe kao manje pouzdane i ne tako prijateljske u odnosu na SAD ostaje duboko ukorijenjeno među kosovskim Albancima. A uz kompliciranu situaciju u kojoj se Kosovo našlo u odnosu na perspektivu pridruživanja EU-u, ne samo kao posljednja zemlja u nizu onih koje se nadaju članstvu nego i što se osjeća depresivno i sasvim izdano zbog nemogućnosti da bude stavljena u razmatranje čak i kad su pitanju manje europske „mrkve“, kao što su liberalizacija viznog režima, nije čudno što Kosovo traži da smjernice stignu preko Atlantika.

Ali, većina Kosovara potpuno je svjesna da euroatlantske integracije za Prištinu nisu nešto što bi moglo biti brzo dostignuto, čak i kada ne bilo problema u vezi s priznavanjem nezavisnosti. Pred Kosovom je dug put ukoliko želi da uđe u NATO i EU. Kao što pokazuje izvještaj Europske komisije o napretku na Kosovu iz 2009., mnogo toga treba uraditi kako bi se ispunili po-

litički i ekonomski kriteriji te dosegli europski standardi.¹⁵

S druge strane, čak i kada Kosovo bude u stanju zadovoljiti potrebne kriterije, ostaje činjenica da nezavisnost zemlje, proglašena 17. februara 2008., još nije priznata u tolikoj mjeri da bi osigurala Prištini glatku i brzu integraciju u međunarodnu zajednicu, a posebno u transatlantske institucije. To, zajedno sa srpskim opstrukcijama, ostavlja Kosovo, kao i cijelu regiju, u uzburkanim vodama prošlosti, gdje nestabilnost vrebala iza svakog ugla. ■

NAPOMENE:

- ¹ Odjel za javne informacije i komunikacije, Ured predsjednika Kosova, www.president-ks.gov.net
- ² Madeleine Albright, *Madam Secretary*, (New York, NY: Miramax Books, 2003).
- ³ Wesley Clark, *Waging Modern War*, (Cambridge, MA: Public Affairs, 2001); John Norris, *Collision Course: NATO, Russia and Kosovo*, (Westport, CT: Praeger, 2005).
- ⁴ W. Clark, *Waging Modern War*.
- ⁵ Gallup Balkan Monitor, www.balkan-monitor.eu.
- ⁶ M. Albright, *Madam Secretary*
- ⁷ W. Clark, *Waging Modern War*.
- ⁸ Sidney Blumenthal, *The Clinton Wars*, (New York, NY: Farrar, Straus and Giroux, 2003).
- ⁹ NATO's Role in Kosovo, www.nato.int.
- ¹⁰ *Premier says Kosovo's security ready for NATO trim*, Associated Press wire report, February 17th 2010.
- ¹¹ Vojislav Kostunica, konferencija za štampu u sjedištu vlade Srbije, srpskenovinske agencije, 17. februar 2008.
- ¹² Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History*, (London: Macmillan Publishers Ltd, 1998).
- ¹³ European Union Rule of Law Mission in Kosovo's web site www.eulex-kosovo.eu
- ¹⁴ Chuck Sudetic, *„Reluctant Gendarme“*, *The Atlantic Monthly*, April 2000.
- ¹⁵ European Commission Progress Report on Kosovo, <http://www.delprn.ec.europa.eu/>

Kako je Tito (is)koristio NATO

Piše: Vlado Azinović

Jugoslavija će za Zapad biti korisnija ako ostane jedinstvena izvan NATO-a nego ako u njega uđe podijeljena, uvjeravao je Tito Britance i Amerikance.

Autor je docent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Skoro dvadeset godina nakon okončanja hladnoga rata i raspada bivše Jugoslavije zemlje s tog prostora danas se postupno uključuju u sigurnosni sistem koji se širi i dograđuje pod okriljem što ga pruža Sjevernoatlantski savez (NATO). Bez obzira na to da li se kao punopravne članice NATO-a već aktivno “ugrađuju” u taj okvir, da li su uključene u integracijski ciklus koji vodi ka takvom članstvu, ili još uvijek razmatraju alternativne sigurnosne koncepte, zemlje regije ovom procesu pristupaju brižljivo vodeći računa o najmanje tri ključna elementa: vlastitom nacionalnom interesu, geopolitičkom kontekstu i domaćem javnom mnijenju.

Na ovom mjestu čini se zanimljivim, a moguće i korisnim, podsjetiti na kod nas manje poznate pojedinosti o sigurnosno-političkim izazovima i dilemama pred koje je, u znatno drugačijim povijesno-političkim okolnostima, bila stavljena i s kojima se u vrlo osjetljivom razdoblju po svoj opstanak suočila Titova Jugoslavija krajem 1940-ih i početkom 1950-ih godina, kao i s ulogom koju je tada odigrao NATO. Jugoslavenski odnos prema NATO-u tada su također diktirali državni interes i globalni raspored snaga, ali i javno mnijenje, bez obzira na to koliko je bilo strogo kontrolirano jednopartijskom stegom.

* * *

U završnim godinama Drugoga svjetskog rata i nakon dužeg oklijevanja Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija odlučili su podržati partizanski pokret u Jugoslaviji usprkos neskrivenoj namjeri vođe tog pokreta, Josipa Broza Tita (1892-1980), da u zemlji uvede komunističku vlast. Za Washington i London činilo se korisnijim stati na Titovu stranu negoli podržati Kraljevsku vojsku u otadžbini, odnosno četnički pokret generala Dragoljuba Draže Mihailovića (1893-1946), koji je borbu protiv jugoslavenskih komunista pretpostavio borbi protiv njemačke okupacije. Ako je u prvim godinama rata zapadnim saveznicima bio prihvatljiv stav jugoslavenske kraljevske vlade u izbjeglištvu (u Londonu) i njenog vojnog zapovjednika na terenu da “treba čekati” povoljnije okolnosti kako bi se pokrenula borba protiv njemačkih i talijanskih okupacijskih snaga u Jugo-

slaviji, početkom 1944., u vrijeme priprema za skoro savezničko iskrcavanje u francuskoj Normandiji, Mihailovićevo “čekanje” više nije bilo dovoljno. Britanci i Amerikanci odlučili su tada podržati Tita i njegove partizane, koji su još 1941. godine prihvatili stav da “nema čekanja” i koji su borbu protiv okupacije zemlje organizirano počeli još u ljeto 1941. godine. Američko-britanski izbor bio je vođen jednostavnim pragmatizmom koji je nalagao da se praktično podrži oružani otpor kojim su partizani vezivali njemačke vojne formacije na Balkanu u osvit “dana D” (“D-Day” – saveznički kodni naziv za početak invazije Normandije, 6. juna 1944. godine).

Gotovo istovjetan pragmatizam, u znatno promijenjenim geopolitičkim okolnostima, naveo je zapadne saveznike da podrže Tita i nekoliko godina kasnije, nakon njegovog razlaza s vođom sovjetske države i njene Komunističke partije Josifom Visarionovičem Staljinom (1879-1953) i isključivanja Jugoslavije iz Kominforma 1948. godine. Kada su se nakon početne sumnje uvjerile da je doista stvaran do tada teško zamisliv raskid savezništva između Tita i Staljina, odnosno Jugoslavije i Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), Sjedinjene Američke Države su stavile do znanja Titu da može računati na njihovu pomoć. U Washingtonu je procijenjeno da bi opstanak neovisne Jugoslavije, izvan područja sovjetske dominacije, predstavljao ozbiljan udarac za vlasti u Moskvi. Analiza američke Središnje obavještajne agencije (Central Intelligence Agency – CIA) iz tog vremena zaključila je kako je “Titov otpor Kominformu prouzrokovao prvi veliki raskol u sovjetskoj imperiji satelitskih država i uzdrmao sam temelj staljinističkog koncepta sovjetske ekspanzije u komunističkom svijetu”.¹

Odluka administracije američkog predsjednika Harryja Trumana (1884-1972) da podrži odmetnute jugoslavenske komuniste bila je zasnovana na nacionalnom interesu koji je nalagao: (1) ohrabrivanje socijalističkih zemalja da uspostave i održe neovisnost od Sovjetskog Saveza; (2) poticanje održivih, alternativnih modela socijalističkog razvoja, kao protuteže dominantnom sovjetskom sistemu; i (3) napor za uspostavu stabilnosti na prostoru koji je kroz povijest bio izvor nesigurnosti. Američka podrška Titu predstavljala je ideološki izazov Staljinu, a u geostrateškom pogledu jačala je blokadu sovjetske sfere utjecaja na Jadranu, te uz to osiguravala opstanak jugoslavenskog alternativnog puta u socijalizam, kao vidljivog i privlačnog modela za druge zemlje koje bi se željele osloboditi sovjetske dominacije.

Istodobno, Tito je u vrijeme raskida sa SSSR-om na unutrašnjem planu osiguravao jedinstvo zemlje kombi-

nacijom brutalne represije nad političkim neistomišljenicima i nagrađivanja onih koji su mu ostali odani. Usporedo s time jačala je centralizacija državne uprave pod kontrolom vladajuće partije.² Režim se održao dijelom zahvaljujući i ekonomskoj pomoći koju su Sjedinjene Države osigurale Titu putem Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke, američke Uvoznoprodajne (Export-Import) banke, kao i obnovi trgovine sa Zapadom nakon 1949. godine.

Iako su ekonomski aktivno podržavale Tita u sukobu sa Staljinom, Sjedinjene Američke Države nisu nikada formalno preuzele obavezu da se vojno angažiraju u obrani Jugoslavije. Usprikos tome, Washington je sve vrijeme hladnoga rata ostajao namjerno neodređen u pogledu moguće američke reakcije u slučaju da Moskva pokuša vojnim putem ponovo uspostaviti dominaciju nad Jugoslavijom ili od nje odsjeći Rusiji tradicionalno sklonije Srbiju, Crnu Goru i Makedoniju. I dok su Sovjeti 1968. mogli oružanom silom skršiti ustanak u Čehoslovačkoj, uvjereni da to neće izazvati vojnu reakciju SAD-a ili NATO-a, Moskva nikada nije mogla s takvom sigurnošću računati i na istovjetnu uzdržanost Zapada u slučaju da se Istočni blok odvaži na pokušaj invazije na Jugoslaviju.

Na vrhuncu krize u jugoslavensko-sovjetskim odnosima, između 1949. i 1953. godine, Sjedinjene Države su upozorile Sovjetski Savez da Zapad neće pasivno promatrati pokušaj nasilnog pokoravanja odmetnutih jugoslavenskih komunista. Ovo upozorenje odigralo je možda presudnu ulogu u Staljinovoj odluci da se uzdrži od otvorenog rata protiv Jugoslavije i da se, umjesto toga, odluči destabilizirati tu zemlju ekonomskom blokadom, diplomatskim pritiskom, serijom oružanih provokacija na jugoslavenskoj granici sa sovjetskim satelitskim državama – Bugarskom, Rumunjskom i Mađarskom, te ubacivanjem agenata i poticanjem unutrašnjeg nezadovoljstva u Jugoslaviji. Sudeći po kasnijim svjedočanstvima ruskoga maršala Georgija A. Žukova i mađarskoga generala Bele Kiralya, Staljin je ipak izdao i nalog za razradu plana vojne intervencije protiv Jugoslavije koja je pretpostavljala upade i brze prodore tenkovskih brigada iz više pravaca, kao i veliki padobranski desant na Bosnu i Hercegovinu.³

Sve do isključenja Jugoslavije iz Kominforma 1948. godine planovi zapadnih saveznika za obranu kontinentalne Europe u slučaju opće sovjetske invazije predviđali su potpuno povlačenje s toga prostora, sve do obala Atlantika. No, u to vrijeme zamjenik zapovjednika Vrhovne komande novoformiranog Sjevernoatlantskog saveza i glavni planer rasporeda NATO snaga u Euro-

pi, britanski maršal Bernard Montgomery (1887-1976) zatražio je reviziju europskih obrambenih planova. Vjerovao je da je kontinentalnu Europu moguće obraniti uspostavljanjem linije obrane uz rijeku Rajnu ili duž Alpi ako bi se prethodno Jugoslaviju moglo navesti da podrži obranu Italije i dijelova Austrije, koja je u to vrijeme još uvijek bila pod okupacijom saveznika.

Ova nova NATO-ova strategija obrane na Rajni pretpostavljala je koncentriranje snaga koje bi usporile sovjetski prodor sa istoka i omogućile pokretanje strateških zračnih napada iz NATO baza u Velikoj Britaniji. Slaba strana ovoga plana ležala je u činjenici da u to vrijeme NATO jednostavno nije raspolagao dovoljnim brojem vojnika koji bi se na Rajni mogli uspješno oduprijeti sovjetskoj invaziji i značajnije je usporiti. Svjesno nedostataka ove strategije, zapovjedništvo britanske vojske ocijenilo je da bi “uspostava i održanje talijansko-austrijskog mostobrana u južnoj Europi omogućili stvaranje uporišta za protunapad, kao i efikasniju obranu baza u Velikoj Britaniji”.⁴ Ostvarenje Montgomeryevog plana za postavljanje NATO-ove obrambene linije u srce Europe, umjesto na obale Francuske i Belgije, u znatnoj je mjeri ovisilo od raspleta jugoslavensko-sovjetskog spora.

Na Zapadu se smatralo da bi, zbog svojih geografskih karakteristika i položaja, Ljubljanska kotlina, u kojoj leži glavni grad Slovenije, u slučaju rata s Istočnim blokom, mogla poslužiti za brzi prodor sovjetskih snaga iz Mađarske u Italiju, te da bi bilo korisno da jugoslavenska vojska u tom području razmjesti značajne snage koje bi se mogle suprotstaviti takvom prodoru. Ukratko, vjerovalo se da bi podrška odvajanju Jugoslavije od područja sovjetske dominacije omogućila provedbu novih planova NATO-a za obranu Italije i Austrije.

Američki vojni predstavnici upozorili su vlasti u Beogradu da će se u slučaju rata sa Zapadom Sovjeti pokušati probiti iz Mađarske kroz Sloveniju do Italije te iz Bugarske kroz Makedoniju do Albanije i tako rascijepiti Jugoslaviju i odvojiti je od Grčke.⁵ Iako je u to vrijeme Jugoslavenska narodna armija (JNA) po snazi regularne vojske i mobilizacijskog potencijala smatrana trećom vojnom silom u Europi, NATO je procijenio da ona ne bi bila u stanju izdržati takav koordiniran sovjetski udar. Jugoslavenskim je vlastima rečeno da bi

obrambena sposobnost zemlje bila znatno ojačana kada bi, zajedno s NATO-om, prihvatile da sjeveroistočna Italija, Jugoslavija i Grčka postanu jedinstven obrambeni prostor. U Beogradu su planovi za obranu Jugoslavije u slučaju sovjetskog napada prilagođeni ovoj procjeni, a dodatno ljudstvo i oružje JNA raspoređeni su za obranu Ljubljanske kotline na sjeveru i doline Vardara prema Solunu na jugu zemlje. Jugoslavenska strana je zauzvrat dobila pomoć koja je uključivala isporuke američkih vojnih aviona i druge opreme, kao i stalnu ekonomsku pomoć koja joj je omogućila da stekne jedinstven tretman i privilegije kakve u to vrijeme na Zapadu nije imala nijedna komunistička zemlja. Prema ranijem dogovoru, američke isporuke vojnih aviona, tenkova i teškog naoružanja korištene su najviše za opremanje formacija JNA raspoređenih za obranu Ljubljanske kotline.

Jugoslavija je početkom 1950-ih tako postala važan iako ne i ključan dio NATO-ovog obrambenog planiranja u Europi, pa se vremenom aktualizirala i mogućnost njene integracije u zapadnu vojnu alijansu. Diskusija o tome vođena je dugo, pa čak i nakon Staljinove smrti 1953. godine, kada su Jugoslavija i Sovjetski Savez počeli pregovarati o pomirenju. Ipak, ulazak Jugoslavije u NATO nije nikada bio osobito izgledan. Tito je u više navrata uvjeravao američke i britanske predstavnike da će u slučaju izbijanja rata sa Sovjetskim Savezom u Europi Jugoslavija odmah preći na stranu Zapada.⁶ Zapovjedništvo NATO-a je Titova uvjerenja prihvatilo ozbiljno, pa je u razradi obrambenih planova za slučaj sovjetskog napada na Zapadnu Europu uključilo stratešku procjenu u kojoj se navodi kako će Jugoslavija “čak i ako sama ne bude prva napadnuta, biti spremna sudjelovati u otporu sovjetskom bloku zbog vlastitih razloga”.⁷ Usprkos tome, Tito je bio odlučan izbjeći vidljivije približavanje NATO-u zbog moguće reakcije domaće javnosti. Tokom razgovora u Beogradu 1952. godine s britanskim ministrom vanjskih poslova Anthonyjem Edenom, Tito je rekao kako “narod u Jugoslaviji razumije i odobrava korake koje je vlada poduzela kako bi se unaprijedili odnosi za Zapadom”, ali je također dodao kako je uvjeren da jugoslavenska javnost ne bi razumjela priključivanje zemlje NATO-u. “Ključno je da se ovome pristupa u fazama, kako se ne bi izgubila podrška javnosti. Jugoslavija će biti korisnija za Zapad ako ostane jedinstvena izvan NATO-a, nego ako podijeljena u njega uđe”, rekao je Tito Edenu.⁸ Jugoslave-

nski čelnik bio je odlučan izbjeći bilo kakvo vidljivije i tješnje povezivanje s NATO-om koje bi u domaćoj javnosti moglo biti interpretirano kao “provokativno udruživanje s agresorskim savezom”, ali isto tako izbjeći i dojam da je približio Jugoslaviju bilo kojem od dva suprotstavljena vojno-politička bloka.⁹

Uglavnom uravnotežen položaj između dviju supersila Tito je uspio održati i nakon 1955. i svog spektakularnog pomirenja s novim sovjetskim liderom Nikitom Hruščovim (1894-1971). Tito je nastavio balansirati između dva bloka, povremeno koketirajući s jednim ili s drugim, i često koristeći njihov antagonizam kako bi iznudio financijsku i vojnu pomoć.

Neovisnost od Moskve, ali i nastavak izgradnje jednopartijske komunističke diktature omogućili su Jugoslaviji da tokom hladnoga rata i konteksta blokovske podijeljenosti svijeta zadrži jedinstven položaj između Istoka i Zapada. U različitim fazama toga razdoblja oba su se bloka približavala Jugoslaviji, ali je nisu uspjeli za sebe vezati. Na kraju, i jednima i drugima postalo je podjednako važno spriječiti da ta zemlja trajno pređe na “drugu stranu”.

Takva geopolitička postavka je na dramatičan način okončana gotovo istodobnom implozijom Istočnog bloka i okončanjem hladnoga rata, odnosno početkom rata za neovisnost republika bivše Jugoslavije. Nakon postkonfliktne unutrašnje konsolidacije zemalja njenih nasljednica i početka njihove tranzicije ka funkcionalnim demokracijama otvoreno je i pitanje novih sigurnosnih okvira i savezništava. U okolnostima u kojima više nije bilo ni hladnoga rata, ni Sovjetskog Saveza, ni Jugoslavije, i u kojima je nakon šezdeset godina NATO ostao rijetka preostala konstanta, bilo je, i još je uvijek, premalo održivih sigurnosnih alternativa. Iako dio Europljana možda i dalje vjeruje da je NATO-ov *raison d'être* još uvijek isti kao u vrijeme hladnoga rata – “to keep the Americans in, Russians out and Germans down” – NATO ni po formi ni po sadržaju više nije isti. Uz to, uloga koju je Savez odigrao u zaustavljanju rata na prostoru bivše Jugoslavije, kao i promijenjen karakter izazova s kojima se Alijansa suočava, posebno nakon terorističkih napada na Sjedinjene Države 11. septembra 2001. godine, ne dopuštaju državama regije da se za ulazak u NATO opredjeljuju samo pukim automatizmom. Brižljiva procjena mogućih dobitaka i gu-

bitaka te sraz tog ishoda s vitalnim nacionalnim interesima trebali bi kvalitativno pomoći proces donošenja odluke o odnosu prema NATO-u, ali ga i svesti u domenu racionalnog i odgovornog promišljanja. Kao što to na svoj način sugerira i spomenuta epizoda iz epohe Titove Jugoslavije, uvažavanje stava javnosti trebalo bi biti neizostavan dio toga procesa. ■

NAPOMENE:

- ¹ *Central Intelligence Agency: The Trend of Soviet-Yugoslav relations ORE 49-48. Copy No. 1. President's Secretary's Files. November 18, 1948.* Više o ovome u: Nick Ceh, *U.S. Diplomatic Records On Relations With Yugoslavia During the Early Cold War, 1948-1957* (New York: Columbia University Press, 2002), str. 54.
- ² Među stranim diplomatima koji su služili u Jugoslaviji početkom 1950-ih kružila je izreka da je to zemlja sa “sedam susjeda, šest republika, pet nacija, četiri jezika, tri religije, dva pisma i samo jednim vođom”. Walter A. Roberts, *Tito, Mihailovic and the Allies, 1941-1945* (New Brunswick: Rutgers University Press, 1972), str. 5.
- ³ Više o ovome u: Vojtech Mastny, “NATO in the Beholder's Eye: Soviet Perceptions and Policies, 1949-1956”, *Cold War International History Project, Working Paper No. 35*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington D.C., March 2002.
- ⁴ Public Record Office, *DEFE 5/31, Ministry of Defense, Chiefs of Staff Committee, Defense of Europe in The Short Term, Copy No. 56*, 31st May, 1951.
- ⁵ Public Record Office, *Foreign Service Papers, 1952-53, FO 371/102166: 177675*, 18th September 1952.
- ⁶ *Ibid.*, 22. aprila 1952.
- ⁷ Public Record Office, *DEFE, Ministry of Defense, Chiefs of Staff Committee: Plan Fairfax. Copy No. 42*, 27th November, 1952.
- ⁸ Public Record Office: “*Record of the meeting between Secretary of State and Marshall Tito at the White Palace in Belgrade, after luncheon on Thursday, 18th September 1952. Foreign Office Papers, 1952-53. FO 371/ 102166: 177675.*”
- ⁹ *Ibid.*, 31th December 1951.

Reportaža

Atlantska inicijativa u posjeti
Centru za obuku i podršku
mirovnim operacijama

Vrhunskim obrazovanjem do NATO standarda

Piše: *Jasna Pekić*

**Centar u Butmiru,
jedan od 15 takvih u svijetu,
pruža međunarodno priznatu
edukaciju i trening za mlade
oficire Oružanih snaga BiH.**

*Autorica je studentica master programa
na Fakultetu za kriminalistiku,
kriminologiju i sigurnosne studije
Univerziteta u Sarajevu.*

Centar za obuku i podršku mirovnim operacijama u vojnoj bazi Butmir ima dva ulaza: sa 'Federalne' i 'RS' strane, kažu nam tokom sigurnosne provjere na kapiji okruženoj bodljikavom žicom. Ovakvo „neutralno“, šturo i hladno vojno okruženje nije obećavalo mnogo članovima Atlantske inicijative koji su odlučili provesti dan u Centru za obuku i podršku mirovnim operacijama. Ali atmosfera se dramatično promijenila pri ulasku u modernu bijelu zgradu koja se izdvaja od vojnih montažnih baraka što dominiraju bazom.

Centar je opremljen po posljednjoj tehnologiji: u svijetloj laboratoriji za engleski jezik zatičemo grupu studenata; nekoliko studenata iz Bosne i Hercegovine i studentica iz Novog Sada, Srbija. Ljubazno nas pozdravljaju i odmah se vraćaju grupnom radu. Dr. Kenan Dautović, direktor Centra, s osmijehom kaže: „Ovdje razvijamo duh pozitivne konkurencije. Svi se trude da budu što bolji, ali uživaju i u grupnom radu.“

Dr. Dautović i njegova asistentica Slađana Cvijanović upoznaju nas sa istorijom Centra. Prvobitna ideja bila je limitirana na izgradnju objekta u kojem bi zaraćene strane mogle nesmetano pregovarati, i to u prostoru koji bi svi osjećali svojim. Inicijalna ideja, ali i kasnije nastojanje da se za nju dobije podrška bosanskohercegovačkih političkih struktura, stigla je od Velike Britanije.

„Centar je formalno osnovan 2003. godine, a prema zacrtanom planu bit će pod supervizijom Velike Britanije deset godina, nakon čega je planirano da Centar u potpunosti preuzmu vlasti Bosne i Hercegovine. Nakon osnivanja razmišljalo se o mogućim aktivnostima unutar Centra, a pošto je u međuvremenu BiH odlučila učestvovati u mirovnim operacijama glavni fokus je stavljen na tu ideju“, kaže dr. Dautović.

Sam centar i treninzi koje on nudi predstavljaju dio međunarodnog projekta u kojem učestvuje sedamnaest zemalja, među kojima su, pored Velike Britanije, Poljska, Turska, Austrija, Njemačka, Mađarska, SAD, Makedonija, Hrvatska... Prvobitna misija ovog centra za ostvarivanje multinacionalne saradnje u Oružanim snagama BiH je relativno brzo ostvarena, pogotovo nakon

Amfiteatar PSTOC-a

reformе odbrane 2006. godine. Od tada je njegova osnovna misija omogućavanje међunarodno priznate edukacije i treninga za odabrane mlade oficire Oružanih snaga BiH.

Potvrdu uspjeha i rezultata Centar je dobio 2008. godine, kada ga je NATO proglasio PfP (Partnership for Peace – Partnerstvo za mir) centrom, jednim od petnaest u svijetu! Dr. Dautović naglašava: „Izuzme li se Škola engleskog jezika u Sloveniji, ovo je jedini PfP centar u regiji. Ostali su u Beču, Ženevi, Kaliforniji...“

Koliko je vrijedan certifikat iz ove obrazovne institucije potvrđuje i činjenica da su učesnici i polaznici kurseva ne samo vojna lica iz Oružanih snaga BiH nego se za edukaciju prijavljuju i najbolji studenti Univerziteta u Sarajevu, zaposlenici Ministarstva vanjskih poslova BiH, studenti iz Srbije, Makedonije i drugih zemalja. Odabrani kandidati uživaju u privilegijama IT integrirane nastave, u pristupu internetu, smart boardu i biblioteci.

Učešće u kursevima je besplatno za sve koji budu odabrani da ih pohađaju. Svi kursevi i nastava odvijaju se

na engleskom jeziku. Zahtjev za poznavanjem engleskog jezika je na nivou NATO stanag 333. Polaznici mogu unaprijediti znanje putem obuke u Centru jer su ponuđeni i uporedni kursevi engleskog jezika.

Osnovna edukacija koju Centar nudi je obuka kroz šest међunarodno priznatih kurseva, ali često organizira i druge programe, seminare, treninge i događaje. Kurs za štabne oficire jedan je od nosećih programa Centra i zbog iznimno dobrih rezultata postao je poznat širom regije. Statistika to potvrđuje: od 2006. godine održano je ukupno deset kurseva i obučeno 276 oficira Oružanih snaga BiH. Међunarodni karakter Centra potvrđuju certifikati 73 strana državljanina koji su također kompletirali ovu obuku.

Posebnu vrijednost ovog kursa predstavlja obuka i priprema mladih oficira (poručnika, kapetana, majora) za mirovne misije. Međutim, s obzirom na to da su samo oni najbolji dobili priliku da učestvuju u ovakvoj elitnoj edukaciji, uprava Centra odlučila je oformiti i mobilne timove koji bi vršili terensku edukaciju i tako dali jednake mogućnosti i ostalim pripadnicima Oružanih snaga BiH. Dr. Dautović nam ponosno kaže: „Trenu-

Učionica u Centru

tno je jedan pokretni tim u Šestoj brigadi u Banjoj Luci“, i ističe da je od uključenja mobilnih timova broj obučeni oficira i podoficira porastao na impresivnih 1.100. „Imajući u vidu to da BiH raspolaže sa 10.000 vojnika u OSBiH, to znači da je već 10 posto njih prošlo kroz trening“, dodaje Slađana Cvijanović.

Osnovni štabni kurs sastoji se iz dvije cjeline modularnog karaktera: kurs za osnovne oficirske vještine, tj. za mlađe oficire (junior course), koji traje 21 sedmicu, uz svakodnevna predavanja u tri semestra. Tokom predavanja u prvom semestru čitaju se karte, prati se proces donošenja odluka u OS... U drugom semestru fokus je na operacijama podrške miru i praktičnim vježbama.

Pored osnovnog štabnog kursa, ovaj centar nudi i vrlo aktuelni kurs netradicionalnih prijetnji (terorizam, protupobunjeničke operacije, podrška civilnoj vlasti itd.). U ponudi su i kurs međunarodnih odnosa, međunarodnog humanitarnog prava i medija u operacijama podrške miru.

Dr. Dautović kaže: „Baš zato što se u posljednje vrijeme vojska smatra posljednjim izvorom moći u savremenom svijetu, na predavanjima se insistira na

sveobuhvatnom pristupu. Sadašnje krize se ne mogu rješavati vojnim putem, i zato je vojska sporedna... Na predavanjima se, naprimjer, provode takozvane vježbe plavih beretki na kojima se insceniraju stvarni složeni državni problemi s nevladinim organizacijama i ministarstvima u ulogama savjetnika pri rješavanju krize. Dr. Dautović to ovako opisuje: „Napravimo scenarij afričke republike Merango, koja, naprimjer, mora da riješi svoje probleme sa izbjeglicama, zdravstvenu krizu, ili nešto slično. Takva vježba podrazumijeva praćenje i shvaćanje situacije – od donošenja rezolucije do njene provedbe, provođenje odluka UN-a i odluka jedinica, izvođenje vježbi plavih beretki... Ovakav pristup obuhvata čitav proces, od nastanka problema do njegovog rješavanja, i tako daje sveobuhvatnu sliku realnosti neke društvene ili državne problematike.“

U Centru planiraju i razvijanje novih kurseva i seminara, ne samo za mlađe oficire oružanih snaga nego i za više oficire, ali i šire sigurnosne zajednice (Ministarstvo odbrane, Ministarstvo sigurnosti, SIPA, OSA, civilna zaštita), na čemu insistira ministar odbrane BiH Selmo Cikotić. Centar bi trebao uvesti i zasebne module samo za pripadnike Oružanih snaga BiH, koji bi se održavali na maternjem jeziku, dok bi moduli na engleskom

jeziku bili za međunarodne učesnike. Trenutno se radi i na tome da univerzitet odobri stjecanje ECTS bodova, pa čak i dobijanje zvanične titule magistra (MA).

Unutar Centra postoje još i Odjel za istraživanje i razvoj te Sektor za razvoj školovanja viših nivoa oficira i razvoj doktrine. Budućnost ove institucije leži u istraživačkoj djelatnosti – Centar raspolaže impresivnom bibliotekom. Slađana Cvijanović kaže: „Ukupan broj zaposlenih je 47, i zajedno zaista funkcionišemo savršeno, kao jedan složni tim.“

Još jedan pokazatelj kvaliteta i primjenjivosti znanja stečenog na ovim kursovima je to da su vojnici s certifikatom Centra glavni kandidati za mirovne misije u inostranstvu. Evaluacije njihovog rada na nastavi šalju se Ministarstvu odbrane.

Vizija Centra je, kako je rekao komandant Dautović, da bude aktivan na tri nivoa: globalnom, regionalnom i nacionalnom. Na globalnom nivou to je PFP centar koji nudi partnerski radni program od oko 1.500 aktivnosti i oko 4.500 podaktivnosti, s tim da je svim međunarodnim partnerima omogućeno da doprinesu kvalitetu postojećih kurseva, ali i u stvaranju i ponudi vlastitih programa. Među projektima na međunarodnom nivou su Korupcija u Oružanim snagama, Žene u odbrambenim strukturama (podržan od SAD-a) i drugi.

Na regionalnom nivou doprinos Centra je u uključenju u Jadransku povelju, čime je potvrđena spremnost da se podrži rad još dva regionalna centra: Kruševac u Srbiji i Skoplje u Makedoniji. To podrazumijeva regionalnu saradnju ovih triju centara i učešće u upravi, finansiranju, kadrovima te sveukupnu raspodjelu zadataka

Kenan Dautović

i strateško planiranje. Bosanskohercegovački centar ima ulogu regionalne ćelije za saradnju, rad na sinhronizaciji kataloga kurseva ovih centara te stvaranje baze eksperata predavača.

„Na nacionalnom nivou Centar predstavlja komandu za transformaciju, poput one u NATO-u“, kaže dr. Dautović i dodaje: „Ekspertizu koja se ovdje može steći i koju mi nudimo posjeduje samo rijetki broj zemalja članica NATO-a.“ Bez prejudiciranja političkih odluka, ovdje se vrše temeljne pripreme i obuka vojnika za sve okolnosti i izazove mirovnih operacija. „Ovakav sistemski pristup obuci je novi i za NATO. Samim tim što smo se prilagodili NATO standardima i principima znatno je olakšan naš put ka članstvu“, dodaje Slađana Cvijanović. ■

Slađana Cvijanović

Bosna i Hercegovina – klimavi temelj Balkana

Piše: Marko Attila Hoare

Zapadne države nemaju volje da poduzmu radikalne mjere potrebne kako bi se promijenio pravac dezintegracijskog procesa u BiH. A ako se Bosna i Hercegovina uruši, cijeli poredak na zapadnom Balkanu mogao bi se urušiti s njom.

*Autor je predavač na londonskom
Univerzitetu Kingston
(Kingston University).*

Danas, više od 14 godina nakon što je Dejtonskim sporazumom okončan rat u Bosni i Hercegovini, čini se da je zemlja bliže ponovnom slomu i krizi nego ikada prije od kraja rata naovamo. Osnovni razlog za takvu situaciju leži u nefunkcionalnoj ustavnoj strukturi koju su Sjedinjene Američke Države 1995. podmetnule Bosni i Hercegovini. Ipak, razlog zbog kojeg su problemi isplivali na površinu upravo sada, 14 godina nakon Daytonu, mora se tražiti u međunarodnim okolnostima, koje su mnogo nepovoljnije za BiH nego što su bile čak i usred protekle decenije, kada je oporavak izgledao najuspješniji. Da bi se razumjela trenutna kriza u Bosni i Hercegovini, potrebno je ispitati geopolitičke faktore koji otkrivaju kako je prolazan bio oporavak zasnovan na površnim reformama međunarodne administracije koje nisu uspjele riješiti temeljne mane u strukturi bosanske države nakon 1995. godine.

Bosanskohercegovačka kriza se, prije svega, manifestira u agresivnom separatističkom karakteru režima Milorada Dodika, premijera Republike Srpske (RS). Dodik otvoreno govori o secesiji tog entiteta; RS je nedavno usvojila zakon o referendumu, koji je, izgleda, s tim ciljem i sročen. Prošlo je vrijeme retorike vodstva bosanskih Srba od prije nekoliko godina, retorike koja je govorila o pomirenju i umjerenosti. Dodik se sada bučno angažira u poricanju zvjerstava povezanih s ratnim zločinima koje su počinili Srbi. Nedavno je toplo dočekao Biljanu Plavšić, osuđenu za ratne zločine, nakon što je ona prijevremeno oslobođena iz zatvora u Švedskoj¹. Istovremeno, postoje indicije da bi Bošnjaci na objavu nezavisnosti RS-a odgovorili povratkom u rat. Takav sukob ne bi ostao ograničen na Bosnu i Hercegovinu. Odlazeći predsjednik Hrvatske Stjepan Mesić nedavno je zaprijetio da bi Hrvatska vojno odgovorila na pokušaj otcjepljenja RS-a.

Suočena s opasnošću novog kolapsa u Bosni i Hercegovini, međunarodna zajednica počinje da se budi, ali se i dalje čini da nije u stanju odlučno odgovoriti. Pregovori o ustavnoj reformi vođeni prošle jeseni u Butmiru kod Sarajeva, koje su sazvali predstavnici Evropske unije i SAD-a, završeni su bez rezultata. Butmirski paket predlagao je samo minimalno “čačkanje” po

ustavnoj strukturi BiH – strukturi koja se dokazala kao neprovediva u praksi.² Zbog toga je danas Bosna i Hercegovina, inače velika mrlja na ugledu EU-a i SAD-a iz devedesetih godina 20. stoljeća u dijelu Evrope koji je bio komunistički, jedina zemlja u regiji čija perspektiva ne izgleda sjajno.

Primjer Bosne narušava model apsolutnog napretka u razvoju Evrope tokom 1989. godine, i to zahtijeva objašnjenje. Bosna i Hercegovina je zemlja s neprovedivim ustavnim poretkom, koji onemogućava funkcioniranje države. BiH je podijeljena na dva entiteta – RS i Federaciju Bosne i Hercegovine, dvonacionalni entitet Bošnjaka i Hrvata. Centralna država je potpuno oslabljena jer je većina ovlasti prenesena na entitete. RS je najodrživija kao entitet, za šta su zaslužni unitarna struktura i nacionalna homogenost tog dijela zemlje. Međutim, ta održivost loša je za Bosnu i Hercegovinu, jer što je taj entitet jači jača je i njegova sposobnost da opstruira funkcioniranje BiH. Snažnija Republika Srpska omogućava rukovodstvu toga entiteta da ustraje u pokušajima ostvarivanja svoga cilja – a to je *de facto* ili *de jure* nezavisna država bosanskih Srba.

Upravo suprotno od ovoga, Federacijom BiH dominiraju elementi koji podržavaju ili prihvataju unitarnu Bosnu i Hercegovinu. Federacija BiH bi, u principu, mogla djelovati kao nukleus obnovljene Bosne i Hercegovine. Međutim, FBiH je hendikepirana razlikama između Bošnjaka i Hrvata, pri čemu se Hrvati osjećaju marginalizirani od brojčano dominantnih Bošnjaka. Uz to, ustavna struktura Federacije BiH paralizirana je podjelom ovog entiteta na kantone – administrativne jedinice koje smanjuju ovlasti Federalne vlade. Bosanska država je tako onesposobljena podjelom ovlasti između višestrukih slojeva birokratije i slabljenjem onih organa države koji bi u principu trebali djelovati kao integrirajući faktori, odnosno centralne i federalne vlasti. Bosanskohercegovačka ekonomija je onesposobljena ogromnim troškovima te iste birokratije, kao i velikom korupcijom bh. političke klase.

U međuvremenu, konfliktni ciljevi bošnjačkih, srpskih i hrvatskih političara dovode do toga da država ne može biti reformirana jer bi bilo kakvi koraci koji bi promovirali snažniju i funkcionalniju bh. državu i koji bi uživali podršku bosanskih elemenata koji su za integraciju – prije svih Bošnjaka, ali i Srba i Hrvata koji nisu nacionalisti – bili osporeni od političara iz RS-a iz istih razloga. Reintegracija Bosne i Hercegovine bi stoga zahtijevala mjere koje bi bile unilateralno nametnute uprkos protivljenju Srba i možda Hrvata, a međunarodna zajednica nije spremna da uradi nešto takvo.

Ustvari, Bosna i Hercegovina služi kao ponižavajuća lekcija da uspješan poslijeratni oporavak ne može biti postignut ako se rat ne okonča na pravednim osnovama i ako se ne nametne sporazum napravljen tako da bude funkcionalan. Ovo bi se moglo ilustrirati poređenjem dejtonske nagodbe s dogovorom postignutim u Evropi nakon Drugog svjetskog rata. Savezničke snage potpuno su porazile Njemačku u Drugom svjetskom ratu; Njemačka je bila prisiljena da se preda bezuvjetno; njemački ratni zločinci su pogubljeni nakon suđenja; sama Njemačka je svedena na pravu mjeru, teritorijalno isparcelisana i okupirana. Dakle, uspješan poslijeratni oporavak Evrope bio je moguć – ali na ovakvim osnovama. U slučaju Bosne i Hercegovine ciljevi i politike međunarodne zajednice nisu se mogli više razlikovati od gore navedenog (pojam “međunarodna zajednica” ovdje podrazumijeva sile koje su nametnule dogovor).

Prilikom nametanja dogovora za Bosnu i Hercegovinu 1995. godine cilj SAD-a i demokratskih evropskih država nije bio poraziti odgovorne za rat i poništiti njihova osvajanja. Upravo suprotno, Dejtonski sporazum nametnut je 1995. godine kako bi se *spriječio* poraz Srbije i srpskih pobunjenika iz Bosne. Ovo nije prilika da se ide u detaljnu analizu diplomatske pozadine Dejtonskog sporazuma, ali ukratko: dominantna zapadna politika pod britanskim i francuskim vodstvom u periodu rata u Bosni između 1992. i 1995. bila je ne da se porazi ili barem identificira strana koja je kriva za rat, nego da se traga za dogovorom do kojeg bi se došlo pregovorima. Ovo je svakako podrazumijevalo priznavanje barem nekih od ciljeva Srbije Slobodana Miloševića i srpskih pobunjenika iz Bosne. To je zatim trebalo pomiriti s formalnim zalaganjem za odbacivanjem nasilnih promjena međunarodnih granica. Svi mirovni planovi za Bosnu nastojali su pomiriti koncept podjele Bosne s konceptom jedinstvene Bosne. Ovi, u osnovi nepomirljivi principi, značili su da će svaki sporazum zasnovan na njima biti neprovediv.

Clintonova administracija u SAD-u nije smatrala da postoji nacionalni interes u protivljenju ovakvoj anglo-francuskoj politici, pa se spremno s njom složila. Međutim, za razliku od Britanije i Francuske, Clintonova Amerika bila je spremnija da izvrši vojni pritisak na Srbe kako bi ih primorala da se saglase s kompromisnim dogovorom. Otuda Vašingtonski sporazum, sklopljen u martu 1994., koji je uspostavio federaciju Bošnjaka i Hrvata. Time je stvoren jedan od stupova Dejtonskog sporazuma, koji će uslijediti kasnije, a vojna ravnoteža pomjerena je na štetu Srba. Još važnije je to što je Clinton dospio pod intenzivan domaći po-

litički pritisak da pokrene akciju protiv srpske agresije, a za odbranu Bosne i Hercegovine. Nakon masakra u Srebrenici u julu 1995., ovaj pritisak postao je neizdrživ. U augustu i septembru 1995. Clinton je iskoristio zračne udare NATO-a kako bi prisilio bosanske Srbe da pristanu na dogovor. Pored toga, dao je zeleno svjetlo za hrvatsku vojnu akciju protiv srpskih snaga u Bosni i Hercegovini, što je presudno promijenilo tok rata. Međutim, suštinski, mada postignut uz upotrebu vojne sile, Dejtonski sporazum predstavljao je jednostavno samo prerađenu anglo-francusku politiku popuštanja srpskim pobunjenicima pod krinkom "kompromisnog" dogovora. Bio je to sporazum nametnut bez ikakve principijelne vizije poslijeratnog poretka, nego se jednostavno išlo na to da se okonča rat kako bi se zadovoljili Clintonovi domaći kritičari i kako bi se stavila tačka na konflikt koji je doveo do intenzivne zategnutosti u odnosima SAD-a i evropskih saveznika.³

Ovdje možemo usporediti Dejtonski sporazum s poslijeratnim sporazumom u Evropi nakon 1945. godine. Miloševićev režim bio je daleko od toga da bude uklonjen s vlasti, kao što je bio slučaj s nacistima u Njemačkoj. Miloševićev režim bio je Clintonov partner u nametanju sporazuma srpskim pobunjenicima iz Bosne. Dayton je bio daleko od toga da poništi srpska osvajanja kao što su poništena njemačka osvajanja nakon 1945. Ne, Dayton je legitimizirao činjenicu da je pola Bosne i Hercegovine bilo u srpskim rukama. Bosanski Srbi činili su 31 posto stanovništva u BiH prije rata, a RS je nagrađena sa 49 posto bosanske teritorije. I dok su Hitlerove žrtve – poljska, čehoslovačka i austrijska država – iz Drugog svjetskog rata izašle obnovljene i možda jače nego što su bile, Dejtonski sporazum nije obnovio Bosnu i Hercegovinu, koja je iz rata izašla potpuno oslabljena – jer su ustupci principu podjele bili veći nego ustupci principu jedinstva zemlje. Drugim riječima, Bosna i Hercegovina je iz Daytonu izašla kao zemlja koja nije bila ni zamišljena kao funkcionalna, jer Dejton počiva na prešutnoj saglasnosti elemenata – srpskih nacionalista iz BiH i režima u Beogradu – čiji je interes bio da osiguraju da država ne funkcioniра.

Postoje oni koji tvrde da, imajući u vidu njenu fragmentiranu nacionalnu kompoziciju, Bosna i Hercegovina kao država po prirodi stvari ne može funkcionirati. Mada bi bilo pogrešno potpuno odbaciti ovaj argument, jasno je da on nije potpun. Postoje dva slučaja na Balkanu koji pokazuju da nakon rata nacionalno fragmentirano stanovništvo može koegzistirati u okvirima održive države u kojoj postoji funkcionalan ustavni poredak. Prvi slučaj je sama Federacija BiH,

gdje je razmontiran entitet bosanskih Hrvata. Iako neki nacionalistički elementi među bosanskim Hrvatima nastavljaju favorizirati secesiju, uskraćeni su im svi institucionalni elementi putem kojih bi mogli izvesti otcjepljenje. Prijetnja secesijom bosanskih Hrvata za Bosnu i Hercegovinu tako je, dakle, neutralizirana na način koji nije upotrijebljen u slučaju separatističke prijetnje bosanskih Srba. Još jedan razlog za to leži u činjenici da, prema dejtonskom poretku, ne postoji entitet bosanskih Hrvata, a drugi dio je u činjenici da su, nakon što je 1999. godine umro hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, njegovi nasljednici revidirali njegovu politiku pokušaja podjele Bosne i Hercegovine, a Hrvatska je počela podržavati jedinstvo Bosne i Hercegovine.

Drugi slučaj relativno uspješne nacionalne reintegracije je Makedonija, gdje je, nakon oružanog sukoba 2001. godine između makedonske države i albanskih pobunjenika, pregovorima okončanim Ohridskim sporazumom dogovoren uspješan model multinacionalnog suživota u okvirima unitarne države. Tome je pomogla činjenica da je Albanija, kao nacionalna matica makedonskih Albanaca, provodila odgovornu regionalnu politiku, izbjegavajući iredentizam. Nasuprot tome, legitimizirajući RS, Dejtonski sporazum je osigurao institucionalnu osnovu za razvoj separatizma bosanskih Srba, dok Srbija, čak i nakon pada Miloševića 2000. godine, nikada nije revidirala svoju antibosansku politiku kao što je to uradila Hrvatska nakon Tuđmanove smrti.

Stoga se međunarodna zajednica, upravljajući Bosnom i Hercegovinom nakon 1995., morala boriti s činjenicom da snage odgovorne za rat nisu poražene; upravo suprotno, one su predstavljale stupove novog poretka. To za međunarodne administratore nije predstavljalo problem jer svrha intervencije i nije bila da se uspostavi održiva bh. država ili pravedan poredak, nego tek da se ispuni minimalistički cilj održanja mira, da se osigura da oružani sukob, za koji se pokazalo da djeluje vrlo štetno na odnose između zapadnih saveznika, ponovo ne izbije, te da Bosna i Hercegovina više ne bude na naslovnim stranama novina. To je značilo da, naprimjer, međunarodne snage neposredno nakon rata nisu hapsile vodeće ratne zločince, kao što je Radovan Karadžić, jer administratori i međunarodna zajednica nisu željeli poduzimati akcije koje bi mogle isprovocirati srpske vlasti, ili neke druge elemente.⁴ Unatoč tome, tokom godina koje su uslijedile gomilao se broj faktora koji favoriziraju snažniju intervencionističku politiku međunarodne zajednice prema rekonstrukciji Bosne i Hercegovine.

Prvo, dejtonski dogovor predstavlja dijete zapadne politike koja već bila diskreditirana i u procesu transformacije, u vrijeme kada je dogovor postignut. Odlazak Francois Mitteranda i dolazak Jacquesa Chiraca na mjesto francuskog predsjednika 1995. te smjena u britanskoj vladi 1997. godine, gdje je Tony Blair zamijenio Johna Majora na poziciji premijera, značila je da francuska i britanska politika nije više bila u rukama političara koji su snažno favorizirali umirivanje Srba, nego u rukama njihovih nasljednika koji su uvidali uzaludnost takve politike, a uz to su bili odlučni da ne dozvole slično diskreditiranje. Baš kao što su Major i Mitterand odvrćali Clintona od odlučnije intervencije kako bi se zaustavila srpska zvjerstva, tako su Blair i Chirac podsticali Clintonovu riješenost da se konfrontira sa srpskim problemom. Kada je Milošević pokušao da pokrene novu kampanju etničkog čišćenja protiv kosovskih Albanaca krajem devedesetih, NATO sile su se ovaj put konfrontirale s njim. Zapadna politika umirivanja Miloševića – jednog od stupova Dejtonskog sporazuma – definitivno je okončana NATO-ovim zračnim udarima na Srbiju 1999. godine, optužnicom Haškog tribunala protiv Miloševića te američkom pomoći u zbacivanju Miloševića 2000. godine.⁵ Dakle, nakon 1995. postojao je širi geopolitički kontekst za sve aktivniji pristup međunarodne administracije Bosni i Hercegovini.

Drugo, postojala je i interna dinamika unutar međunarodne administracije prema aktivnijem pristupu. Starateljstvo nad Bosnom i Hercegovinom predata je u ruke Vijeća za primjenu mira (PIC), koji čine članice UN-a i međunarodnih tijela. PIC je, opet, upravljao Bosnom i Hercegovinom putem Ureda visokog predstavnika (OHR). Mada je visoki predstavnik zamišljen kao osoba koja nadgleda i usmjerava oporavak Bosne i Hercegovine, u praksi je imperativ osiguranja stabilnosti i mira postepeno gurnuo OHR ka više intervencionističkoj ulozi. OHR je postepeno pustio korijenje u BiH i zadobio stvarnu moć, stvarajući samodovoljnu institucionalnu dinamiku koja je težila snažnijoj administraciji. PIC je 1997. godine OHR-u dao tzv. bonske ovlasti, koje omogućuju da visoki predstavnik smijeni neposlušne političare koji opstruiraju njegov rad. Shodno tome, dvije godine poslije, 1999. godine, visoki predstavnik Carlos Westendorp upotrijebio je bonske ovlasti kako bi smijenio ekstremnog nacionalistu Nikolu Poplašena, tadašnjeg predsjednika RS-a. Dvije godine nakon toga, Westendorpov nasljednik Wolfgang Petritsch smijenio je tvrdolinijaškog hrvatskog nacionalistu Antu Jelavića s pozicije u Predsjedništvu BiH, te je naredio zapljenu imovine Hrvatske demokratske zajednice (HDZ), glavne naci-

onalističke stranke bosanskih Hrvata.⁶ Tako je OHR tokom gotovo cijele decenije koja je uslijedila nakon 1997. preuzimao sve snažniju ulogu, otkidajući komad po komad tkiva nacionalnih podjela i bazu iz koje su političari nacionalisti crpili snagu.

Ovo jačanje uloge OHR-a najviše je uzelo maha pod Paddyjem Ashdownom, koji je bio visoki predstavnik od 2002. do 2006. godine. Ashdown je služio u atmosferi brzog širenja EU-a i NATO-a, i općenito povećane borbenosti Zapada zbog napada od 11. septembra te priprema a zatim i izbijanja rata u Iraku. Kao odgovor na trgovanje oružjem bosanskih Srba sa Sadamovim Irakom, Ashdown je ukinuo Vrhovni odbrambeni savjet RS-a te iz ustava RS-a uklonio sve odrednice koje upućuju na državnost. Zatim je uspostavio jedinstvenu bh. vojnu komandu i obavještajnu službu. Međunarodni medijatori su 2000. godine presudili da grad Brčko, koji "opkoračuje" tzv. sjeverni koridor koji povezuje istočne i zapadne dijelove RS-a, treba postati neutralan distrikt, odvojen od oba entiteta, čime je eventualno otcjepljenje RS-a postalo mnogo problematičnije. Kasnije te iste godine Ustavni sud BiH presudio je da sva tri konstitutivna naroda u BiH trebaju uživati ista konstitutivna prava na cijeloj teritoriji zemlje, čime je zadan udarac nacionalnim podjelama koje je cementirao Dayton. Tokom 2003. godine usvojeni su zakoni koji su omogućili da odvojene entitetske carinske uprave budu zamijenjene državnom Upravom za indirektno oporezivanje. Tokom 2004. Ashdown je izdao odluku kojom se ujedinjuje grad Mostar. Iste godine, Ustavni sud BiH presudio je da 13 gradova i općina u RS-u koje su u vremenu od 1992. dobile nove, srpske nazive ili prefikse, trebaju vratiti prvobitne nazive bez nacionalnih obilježja. U oktobru 2005. parlament RS-a je konačno, pod pritiskom, gurnut da usvoji reforme koje su omogućile stvaranje jedinstvene bh. policije, kakvu zahtijeva EU.⁷

Ovakve pojačane aktivnosti OHR-a natjerale su tvrdolinijaške nacionaliste u povlačenje. To je za političare nacionaliste stvorilo dilemu između neposlušne opozicije i saradnje s međunarodnom administracijom. To je dovelo do fragmentacije nekada homogenih nacionalističkih blokova, što se najbolje vidjelo kada je predsjednica RS-a Biljana Plavšić, nekadašnja tvrdolinijašica koja se okrenula saradnji, ugušila pobunu Karadžićevih pristalica u Banjoj Luci 1997. godine. Bosanski političari natjerani su da uvide da, ako žele da politički prežive, moraju ublažiti tvrdolinijašku retoriku i odustati od otvorenih opstrukcija. Tu lekciju su osobito dobro savladali hrvatski nacionalisti, nakon što su njihovi ponovljeni separatistički potezi onemogućili

ni akcijama OHR-a, što je rezultiralo fragmentiranjem HDZ-a i pojavljivanjem umjerenije struje bosanskih Hrvata. Činilo se da i srpski političari, kako oni u RS-u tako i u Srbiji, postepeno pristaju uz umjereniju struju. Ovaj razvoj događaja dosegao je vrhunac, kada je u pitanju RS, 2005. godine, kada su predsjednici i RS-a i Srbije prisustvovali obilježavanju 10. godišnjice masakra u Srebrenici⁸. Pokazalo se da je to lažna nada, jer nijedan zvaničnik iz RS-a ili Srbije više nikada poslije toga nije prisustvovao komemoracijama masakra.

U Bosni i Hercegovini je došlo do nazatka u odnosu na, kako se činilo, optimistična vremena sredinom prošle decenije, kada je izgledalo da BiH počinje da funkcioniše, do trenutne situacije, kada je BiH na najnižoj tački od rata naovamo. Neuspjeh procesa reintegracije koji je “odozgo” provodio OHR sastojao se u tome da nije promijenio osnovnu činjenicu Dejtonskog sporazuma. Umjesto toga, tapecirao je pukotine. Reintegracija je počivala na OHR-u, koji je prijelazna institucija. Istovremeno, dejtonska nagodba – podjela Bosne i Hercegovine na dva entiteta koji su prisvojili većinu ovlasti u državi – trajna je. Kako je Bosna i Hercegovina počela napredovati sredinom prošle decenije, tako je međunarodna zajednica nastojala da zemlju odmakne od međunarodne uprave i približi je istinskoj nezavisnosti. To je podrazumijevalo postepeno zatvaranje OHR-a i smanjenje broja međunarodnih vojnika na terenu. Tako je broj međunarodnih vojnika u Bosni i Hercegovini smanjen sa 30.000 u 1997. na 2.500 u 1999. godini. Međunarodna zajednica – a posebno EU i njene članice – nije, međutim, shvatila da je samo zbog OHR-a i tih istih vojnika Bosna i Hercegovina počela poprimati normalan izgled. Ako se uklone ti potpornji, cijela građevina se opet ruši. Kako je OHR sve više gubio oštrinu i nema međunarodnu podršku, upravo ona snaga koja je prisilila da RS poštuje bh. poredak izgubila je svoju potentnost.

Danas premijer RS-a Milorad Dodik otvoreno prkosi visokom predstavniku, jer dobro zna da visoki predstavnik nema ni ovlasti za prisilu ni međunarodnu podršku

da ga smijeni, kao što je Westendorp uradio s Poplašenom ili Petritsch s Jelavićem. Tako je na jednom nivou međunarodna zajednica u Bosni Hercegovini bila žrtva onoga što je izgledalo kao njen vlastiti uspjeh. Ipak, taj uspjeh bio je privremen zbog još jednog razloga: počivao je na izuzetno povoljnim međunarodnim okolnostima. Nedavno je još jedan faktor dodan jednačini koja je ubrzala nazadak Bosne i Hercegovine visokih predstavnika: pojava iznova agresivne i revanšističke Rusije, čija agenda podrazumijeva poremetiti širenje NATO-a na istok. Rusija Vladimira Putina potaknula je otpor RS-a prema zapadnom poretku na Balkanu. Zapadne države koje su najviše sklone saradnji s Rusijom, u prvom redu Francuska i Njemačka, nisu raspoložene da insistiraju na Balkanu. Istovremeno, nakon što je Barack Obama zamijenio Georgea Busha kao američki predsjednik, SAD postaje sve pomirljiviji prema Rusiji.

Zbog svih ovih razloga, Dodikov separatistički režim sada drži adute u svojim rukama u bh. kontekstu. Paradoksalno, ova radikalizacija političke scene u RS-u desila se uprkos činjenici da Srbija postepeno odstupa od politike antizapadnog nacionalizma. Kulminacija te politike u Srbiji desila se neposredno nakon što je Kosovo proglasilo nezavisnost u februaru 2008. godine, što je priznala većina članica NATO-a i EU-a. Međutim, nakon pobjede proevropskih stranaka na parlamentarnim izborima u Srbiji u proljeće 2008., u Srbiji je dominantna proevropska struja. Ovo nije pozitivno utjecalo na Bosnu i Hercegovinu, jer čak i proevropsko krilo srbijanske političke klase, kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, prihvata paradigmu srpskog nacionalizma. To je potcrtano prošlogodišnjom posjetom srbijanskog predsjednika Borisa Tadića RS-u, kada je zaobišao bh. državne vlasti da bi, na tlu Bosne, otvorio školu koja se zove “Srbija”.⁹

Da sumiramo – oporavak Bosne i Hercegovine nakon Dayton bio je mrtvorodenče zbog toga što su nedostajali gotovo svi faktori koji su ga mogli poduprijeti. Ne postoji zajednička bosanska politička elita koja bi pre-

vazišla nacionalne podjele između Srba, Hrvata i Bošnjaka; bosanske političke klase podijeljene su duž nacionalnih linija. Ne postoji zajednički nacionalni identitet među bosanskim stanovništvom; a kako većina bosanske djece sada pohađa nacionalno razdvojene škole mladi Bosanci rastu bez zajedničke bosanske svijesti, koju su, ako ništa drugo, ipak imali njihovi roditelji. Nema zajedničkih državnih struktura koje mogu zblžiti nacionalno fragmentirano stanovništvo kao u slučaju Makedonije. Posljedica svega toga je da ne postoje unutrašnji bosanski faktori koji bi radili na ujedinjenju i oporavku. Međutim, i vanjski faktori su slabi ili ih nema. Legalizam i oprez međunarodne zajednice učinili su je nevoljnom da zamijeni dejtonski poredak i na pravi način reformira ustav, bez čega ne može biti istinskog oporavka zemlje. Međunarodni protektorat nad Bosnom nije istinski, kakav je bio austrougarski protektorat 1878-1918., nego je više nadgledanje.¹⁰

Reforme čija je namjena bila da reintegriraju Bosnu i Hercegovinu potpuno su usmjerene na državni nivo. Međunarodni režim nije uspio da na terenu poništi rezultate etničkog čišćenja i dovede do smislenog povratka izbjeglica. Četrnaest godina nakon kraja rata, stanovništvo RS-a je gotovo u potpunosti srpsko; bošnjačke i hrvatske izbjeglice iz RS-a nisu se vratile kućama. Međunarodni režim je zapravo konsolidirao etničko čišćenje tako što je omogućio legalnu prodaju bošnjačke i hrvatske imovine RS-u od zakonitih vlasnika srpskim kupcima. U međuvremenu je međunarodna uprava postepeno izgubila entuzijastičnu podršku međunarodne zajednice. Zapadne države nemaju volje da preuzmu radikalne mjere potrebne da bi se promijenio pravac dezintegracijskog procesa, dok druge članice međunarodne zajednice, prije svega Srbija i Rusija, aktivno nastoje da potkopaju reintegraciju Bosne. Ipak, posljedice samozadovoljstva međunarodne zajednice u pogledu klimave Bosne i Hercegovine mogu biti ozbiljne. Ako se Bosna i Hercegovina uruši, cijeli poredak na zapadnom Balkanu mogao bi se urušiti s njom. To predstavlja opasnost čije se ukupne posljedice ne mogu predvidjeti. ■

NAPOMENE:

1. Nedim Dervišbegović, "For Bosnia's Dodik, Referendum Law Means It's Make-Or-Break Time", *RFE/RL*, 11 February 2010, http://www.rferl.org/content/For_Bosnias_Dodik_Referendum_Law_Means_Its_Make_Or_Break_Time/1955580.html?page=1#relatedInfoContainer, pristupljeno 26. 2. 2010.
2. "Biljana Plavšić arrives in Belgrade," *BalkanInsight.com*, 27. oktobar 2009, <http://www.balkaninsight.com/en/main/news/23201/>, accessed 26 February 2010.
3. "Outgoing Croat leader said he'd attack Bosnian Serbs", *B92 News*, 19. januar 2010, http://www.b92.net/eng/news/region-article.php?yyyy=2010&mm=01&dd=19&nav_id=64600, pristupljeno 26. februara 2010.
4. "Bosnia's dual crisis", Europe briefing no. 7, International Crisis Group, 12. novembra 2009.
5. Marko Attila Hoare, "A rope supports a man who is hanged: NATO air-strikes and the end of Bosnian resistance", *East European Politics and Societies*, vol. 12, no. 2, proljeće 1998, str. 203-221.
6. Vidi: Matjaž Klemenčič, "The International Community and the FRY/Belligerents, 1989-1997", u Charles Ingraio and Thomas A. Emmert, eds, *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars' Initiative*, United States Institute of Peace Press, (Washington D.C. and Purdue University Press, West Lafayette, 2009), str. 186-188.
7. Vidi: Marko Attila Hoare, "Bosnia and Herzegovina 10 years after Dayton", u *Central and South Eastern Europe 2006*, 6th ed., (London: Routledge, 2006), str. 47-52.
8. Wolfgang Petritsch, "Decision removing Ante Jelavić from his position as the Croat member of the BiH Presidency", 7. marta 2001, Office of the High Representative and EU Special Representative website, http://www.ohr.int/decisions/removalssec/default.asp?content_id=328, pristupljeno 26. februara 2010.
9. Patrick Moore, "Bosnia-Herzegovina: Finally on the path to the EU?", *RFE/RL*, 6. oktobra 2005, <http://www.rferl.org/content/article/1061931.html>, pristupljeno 26. februara 2010.
10. Patrick Moore, "Bosnia-Herzegovina: Marking the 10th Anniversary of the Srebrenica Massacre", *RFE/RL*, 12. juli 2005, <http://www.rferl.org/content/article/1059870.html>, pristupljeno 26. februara 2010.
11. "Serbian president's visit sparks controversy", *BalkanInsight.com*, 9. septembar 2009, <http://www.balkaninsight.com/en/main/news/22097/>, pristupljeno 26. februara 2010.
12. Vidi: Marko Attila Hoare, *The History of Bosnia-Herzegovina: From the Middle Ages to the Present Day*, (London: Saqi Books, 2007), str. 70-91, 402-410.

Teorija i praksa Ahmeta Davutoglua

Piše: Edina Bećirević

Turska snagu crpi iz „strateške dubine“ – jedinstvene geostrateške pozicije, kontrole Bosfora i Dardanela, te bogatog imperijalnog historijskog i kulturnog naslijeđa u zemljama bivšeg Osmanskog carstva.

Autorica je docentica na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.

Javna potvrda strateških interesa Turske na Balkanu, koja se manifestira i kroz učestale posjete turskih državnika regiji, mogla je biti iznenađenje samo onima koji ne prate osjetljivo posthladnoratovsko prestrajavanje u multilateralnom svijetu. Balkan nije jedina zona rastućeg turskog utjecaja. Od raspada Sovjetskog saveza, utjecaj Turske kontinuirano raste i u bivšim sovjetskim republikama s većinskim muslimanskim stanovništvom, zahvaljujući u dobroj mjeri zajedničkoj historiji i kulturi, ali i zajedničkom vjerskom identitetu. Turska je stabilizirala odnose s Iranom, otvorila granice sa Sirijom, i općenito je intenzivirala diplomatsko prisustvo na Bliskom istoku.

Međutim, bilo bi vrlo nekritički tvrditi da je Turska u građenju strateških partnerstava orijentirana samo ka većinskim muslimanskim zemljama. Čini se da zapadne centre moći zapravo više zabrinjava pragmatično prijateljstvo Rusije i Turske, ali i osobno prijateljstvo turskog premijera Tayyipa Erdogana i Vladimira Putina.¹ Izvor ove nelagode naravno nije sumnja u odanost Turske Sjevernoatlantskom savezu – u koji je i ušla da bi spriječila tadašnju sovjetsku prijetnju, već činjenica da je Turska u proteklim decenijama u vrlo stabilnom ritmu evoluirala od „poslušne“ i „periferne“ države u vrlo respektabilnu silu koja je odlučila da to potvrdi i na polju javne diplomacije.

Promjene u turskoj vanjskoj politici dodatno zanimljivim za analizu čini i teorijska doktrina Ahmeta Davutoglua, ministra vanjskih poslova Turske. Davutoglu je objavio dvije knjige na engleskom: *Alternativne paradigme* (1993) i *Civilizacijska transformacija i muslimanski svijet* (1994).² U knjizi *Alternativne paradigme* Davutoglu nudi vrsnu komparativnu analizu islamske i zapadne političke misli, uzimajući u obzir metodološke i filozofske kontraste. Međutim, njegova treća knjiga, *Strateška dubina* (2001), posebno je značajna za odnos teorije i prakse u međunarodnim odnosima, jer čini se da su teorijske postavke iz ove knjige od 2003. postale osnova turskog vanjskopolitičkog programa.³

Naime, iako je od 1. maja 2009. Davutoglu ministar vanjskih poslova Turske, on je još 2003. dobio titulu

ambasadora i bio je ključni savjetnik za vanjske poslove u vladi Tayyipa Erdogana. Njegov diplomatski kurs je posljednjih mjeseci ostavio traga i na bosanskohercegovačke unutrašnje političke prilike, ali i odnose sa Srbijom. Dovoljno razloga za tekst koji će komparativno posmatrati teorijske postavke iz knjige *Strateška dubina* i promjene u turskoj vanjskoj politici.

* * *

Davutogluova knjiga *Strateška dubina* bazirana je na četiri osnovne pretpostavke: pozitivan pristup prema susjedima; multidimenziona vanjska politika; novi diplomatski jezik; i tranzicija ka ritmičnoj vanjskoj politici.⁴ Međutim, iako metodološki prividno odvojene, ove pretpostavke su tu da odbrane zajedničku premisu prema kojoj je Turskoj vrijeme da svoju snagu crpi iz „strateških dubina“ – jedinstvene geostrateške pozicije, kontrole Bosfora i Dardanela te bogatog imperijalnog historijskog i kulturnog naslijeđa u zemljama bivšeg Osmanskog carstva.

Turska politika je u godinama nakon Drugog svjetskog rata imala kompleks inferiornosti. Iako se priključila NATO-u i bila bezuvjetan saveznik tokom hladnoratovskog perioda, njena osmanska prošlost, netolerancija prema manjinama, pitanje slobode govora i problem s civilnom kontrolom vojske Tursku su držali na zadatoj evropskoj periferiji.

Davutogluova strategija preporučuje da Turska prva pruži ruku i odustane od decenijama dugog uvjerenja da je okružena neprijateljima. Ova premissa podrazumijeva popravlanje odnosa sa susjedima i paralelno s tim unutarnju demokratizacija i povećanje prava manjinama: rješenje kurdskog, zatim armenijskog problema, te pokušaj pronalaska rješenja s Kiprom. „Politika 'nula' problema sa susjedima“ bi prema ovoj strategiji trebala ubrzati i prijem Turske u Evropsku uniju. U ljeto 2009. turski premijer Erdogan je najavio da će Kurdima, kojih u Turskoj ima 14 miliona, dati veća kulturna prava i otvoriti širi dijalog da bi riješio sukob s PKK-om koji traje već 25 godina. Prema izvještaju Evropske komisije iz oktobra 2009. turski napor su veoma pozitivno ocijenjeni.⁵

Zapadna politička teorija decenijama je bila pod utjecajem ideja Maxa Webera, prema kojem postoji nešto inherentno antidemokratsko u državama sa islamskom kulturnom tradicijom. Pozitivni primjeri država s većinskim muslimanskim stanovništvom, kao što su Indonezija i Malezija, uglavnom su zanemarivani radi utvrđivanja stereotipa radikalnog islama. Posljedice ko-

rištenja tog stereotipa u američkoj propagandi nakon 11. septembra 2001. nedavno je komentirao i Brzeziński: „Kombinacija unilateralizma u Iraku i demagoške islamofobične sloganštine koju je provodio Washington oslabila je jedinstvo NATO-a i uveliko pomogla intenziviranju usmjerenja sve veće srdžbe muslimana prema SAD i Zapadu općenito.“⁶

Efekti 11. septembra te opasnosti od radikalnih pokreta inspiriranih retrogradnim interpretacijama islama naglasili su stratešku važnost Turske, koja je idealno pozicionirana da se nametne kao demokratski model državama s većinskim muslimanskim stanovništvom.⁷ Međutim, zadatak Turske u realizaciji „nula problema“ sa susjedima zapravo je mnogo komplikovaniji nego što izgleda. U sadašnjim veoma zamršenim međunarodnim odnosima popravlanje odnosa s jednim susjedom može značiti pogoršanje odnosa s drugim, kao što je, recimo, otvaranje granice s Armenijom nakratko poremetilo odnose s Azerbejdžanom. Odnosi s Armenijom i dalje opterećuju Tursku na širem međunarodnom planu zbog toga što zvanična Ankara negira odgovornost za genocid nad Armenima 1915. Naime, vanjsko-politički odbor Predstavničkog doma Kongresa SAD-a 4. marta je ovaj zločin okarakterizirao kao genocid iako je Obamina administracija prije glasanja pozvala odbor da ne usvaja rezoluciju. Zvanična Ankara je odlučila da svog ambasadora na vraća u Washington, naglasivši time koliko je ovo pitanje važno za Tursku. Sličnu rezoluciju isti odbor je prihvatio 2007. godine, ali je Bushova administracija uspjela izlobirati da ne dođe na glasanje pred Predstavnički dom. Međutim, dobri poznavaoци američko-turskih prilika smatraju da će i ova rezolucija imati sličnu sudbinu kao i ona iz 2007., zbog toga što su turska i armenska važnost za američki strateški interes neuporedive.

Vrlo je slična situacija i sa Izraelom i Iranom. Izrael i Turska imali su tradicionalno dobre odnose, što je često bilo na štetu suradnje s muslimanskim državama Bliskog istoka. Henry Kissinger je prije devet godina stratešku važnost Turske cijenio ne samo kroz njen geografski položaj nego i kroz izraelsko-tursko partnerstvo: “Za Zapad, ključna zemlja je Turska, najjača vojna sila u regiji. Zapadna saveznica, u prijateljskim odnosima sa Izraelom, i zbog nužnosti svoje geografijske, važna je svim suprotstavljenim stranama.“⁸

Ali, čini se da izraelsko-turski odnosi nisu više toliko važni za američku sigurnosnu paradigmu. Vidljiva tursko-izraelska kriza traje od ljeta 2009., kada je turski premijer Recep Tayyip Erdogan poslije verbalnog duela u Davosu s predsjednikom Izraela Shimonom Pere-

som, a u vezi s masovnim ubistvima civila u pojasu Gaze, ljutito napustio diskusiju. Nakon ovog uslijedili su i drugi diplomatski incidenti, međutim pogoršanju odnosa s Izraelom posebno je doprinijelo tursko posredovanje da se pronade kompromisno rješenje za iranski mirovni nuklearni program. U odnosima s Iranom Turska vodi računa o tome da se nametne kao link za mirno rješenje i smanjivanje napetosti sa SAD-om. S obzirom na to da je Iran, iako u nezavidnoj situaciji zbog sankcija, neosporno i dalje jedna od ekonomski najjačih država na Bliskom istoku, Turska paralelno s medijatorskom ulogom razvija i vrlo intenzivnu ekonomsku suradnju. Međutim, u kontekstu nove „strateške dubine“, prema kojoj bi, čini se, Turska mogla biti „model zemlja“ za većinske muslimanske zemlje, blisko prijateljstvo s Izraelom bilo je ozbiljna prepreka. Zato se čini da je izraelsko-turska diplomatska kriza zapravo doprinijela građenju novog liderskog imidža Turske i produbljanju povjerenja sa islamskim zemljama. Očigledno je, dakle, da se u realizaciji Davutogluovih zamisli neka od četiri ključne navedene teorijske pretpostavke povremeno mora žrtvovati u ostvarenju konačnog cilja „strateške dubine“.

* * *

Druga pretpostavka „strateške dubine“ je „multidimenziona vanjska politika“. Davutoglu smatra da je statična vanjska politika štetna za Tursku. Kroz politiku koja bi uvela više parametara, smatra Davutoglu, Turska se može nametnuti i kao medijator u susjedstvu. To bi, pored vodeće uloge na Bliskom istoku, podrazumijevalo i nove strateške odnose s Evropskom unijom te dodatno razvijanje partnerskih odnosa s Rusijom. S krajem hladnog rata nepovjerenje između Rusije i Turske nije prestalo preko noći. Međutim, eventualni razlog zbližavanja, a koji, kako ističu neki autori, može biti i razlog za zabrinutost Zapada, jeste to što i Rusija i Turska, „kao dvije periferne euroazijske sile, imaju sasvim dovoljno zajedničkih pritužbi na Evropu, što može biti ujedinjujući faktor njihovih interesa“.⁹ U smislu cjelokupne suradnje, prema posljednjim pokazateljima, Rusija je potisnula Njemačku na drugo mjesto i postala najveći turski ekonomski partner.¹⁰ Mnogi strateško okretanje ka zemljama Bliskog istoka i Rusiji vide kao rezultat razočarenja vladajuće Stranke pravde i razvoja (AKP) zbog prihvaćanja Kipra u evropsko članstvo 2004. Neki turski politički krugovi vjeruju da je to namjeran potez izazvan od onih evropskih zemalja koje odbijaju ideju da Turska postane članica EU-a.¹¹ Međutim, Turska za sada uspješno balansira između svojih zapadnih interesa i partnerstva s Rusijom. Turski parlament je 4. marta 2010. ratificirao sporazum o iz-

gradnji gasovoda Nabucco, kojim upravlja konzorcij evropskih kompanija i koji zaobilazi teritoriju Rusije, čime će se smanjiti ovisnost Evrope od ruskog plina.¹² Zapravo, analitičari tvrde da kroz višestruke sporazume o izgradnji gasovoda Turska ima potencijal da postane „put svile 21. stoljeća“.¹³

Prilika za nove evropsko-turske odnose je otvaranje pregovora s Turskom u Luksemburgu 2005. Konačno primanje Turske u Evropsku uniju ticat će se pitanja prava manjina i civilne kontrole vojske. I dok je Turska na relativno dobrom putu da riješi kurdsko pitanje i pitanje slobode govora, u evropskim krugovima prevladava mišljenje da u rješavanju problema civilne kontrole vojske leži ključ demokratizacije države.

Tachau je koristio centralno-periferni okvir da bi objasnio način funkcioniranja turskog političkog života. U centru je nacionalna sekularna država, kojoj je suprotstavljena periferija na kojoj se nalaze etničke grupe odane tradicionalnim životu i vjerskim vrijednostima.¹⁴ Keyman tvrdi da je nedostatak aristokratske klase i ispunjavanja „centra“ iz prethodnog modela nadopunila „centralna elita“, koja se sastojala od vojnih zvaničnika i birokrata.¹⁵ Ovaj odnos periferije i centra, iako vremenom uglavnom prevaziđen, bio je čvrsta osnova za očuvanje turskog sekularizma. Candar smatra da se turski sekularizam razlikuje od anglosaksonske tradicije, koju karakterizira religiozni pluralizam i tolerancija. Po njemu, turski sekularizam je agresivno ateistički, i nije demokatičan kako se čini nekim zapadnjacima, a turski islam nije tako fundamentalistički kako ga portretiraju.¹⁶

Posljednja dešavanja u vezi s hapšenjem turskih oficira i generala koji su, prema navodnim optužbama, spremali vojni puč test je za reguliranje ovog odnosa centra i periferije, te za rješavanje problema civilne kontrole vojske. Međutim, hapšenje oficira i generala prema nekima je i prijetnja za očuvanje sekularnosti države.

Ova zabrinutost je pojačana vijestima da je uhapšen i državni tužilac koji je vodio istragu protiv radikalnih islamskih organizacija. Prema pisanju *New York Timesa* kritičari premijera Erdogana su zabrinuti zbog toga što je posljednjim potezima Erdogan ušutkao opoziciju te sada ima kontrolu nad svim nivoima vlasti, uključujući i sudsku. Najveća zabrinutost Erdoganovih kritičara je da će pravosuđe „uskoro doći pod utjecaj islamista“.¹⁷ Profesor Soli Ozel sa Bilgi univerziteta u vezi s posljednjim promjenama kaže: „Stara ideologija je krahirala, toliko znamo“, i oprezno dodaje da je partija premijera Erdogana „demokratizirajuća snaga, ali ne nužno i sama demokatična“.¹⁸

Baskin Oran, profesor međunarodnih odnosa na Anka-
ra univerzitetu, smatra da takve sumnje nisu opravda-
ne. Prema njemu, Erdoganova partija – koja se nekada
naslanjala na radničku klasu i islamiste, prošla je kroz
transformaciju. „Postala je buržoaska“, kaže Oran i
tvrdi: „Oni će uvijek biti muslimani, ali neće biti isla-
misti.“¹⁹

* * *

Treća i četvrta pretpostavka Davutogluovih „strateških
dubina“, a to su, podsjetimo, „novi diplomatski jezik“
i „tranzicija ka ritmičnoj vanjskoj politici“, dominiraju
retorikom ministra vanjskih poslova Turske. Vladajući
AKP je prihvatio „stratešku dubinu“ između ostalog i
zbog toga što Davutogluov „novi diplomatski jezik“ fo-
rmulira novi/stari identitet kroz zbližavanje sa država-
ma s kojima ima zajedničku historiju. Može se reći da
je to pozicija koja je kompromis između konzervativnih
i liberalnih krugova u Turskoj, ali da se ovim usklađe-
nim „ritmom“ u vanjskoj politici doprinosi i unutrašnjoj
demokratizaciji, neophodnoj za punopravno članstvo
u Evropskoj uniji. S druge strane, oslanjanje na osma-
nski identitet podrazumijeva oslobađanje Turske iz sta-
tusa „vazalske“ države u odnosu na SAD, što bi
tradicionalističkim, perifernim krugovima, bila znača-
jna kompenzacija za evropeizaciju Turske.

„Tranzicija ka ritmičnoj vanjskoj politici“ zahtijeva če-
ste uzajamne posjete lidera u regiji. Ova premisa te-
stirana je u nekoliko posjeta turskih državnika Bosni i
Hercegovini i Srbiji tokom 2009. I uz najbolje namjere
Turske, posjeta Bosni i Hercegovini sa stanovišta javne
diplomacije nije bila tako uspješna. Naime, za ovu po-
sjetu bilo je potrebna ozbiljnija priprema i više umje-
renosti u nastupu. U nedostatku takve pripreme
kontroverzne reakcije na turske diplomatske aktivno-
sti – uzimajući u vidu odnose bh. lidera i političkih stra-
naka, bile su predvidive.

Davutogluovu izjavu „Sarajevo je naše“ i „...napraviti
ćemo Balkan, Kavkaz, Srednji istok, zajedno s Turskom,
centrom svjetske politike“ član Predsjedništva Bosne i
Hercegovine Nebojša Radmanović prokomentirao kao
„klasično miješanje u unutrašnje stvari jedne zemlje“,
te je ustvrdio da je Davutoglu „pokazao imperijalne
namjere prema Balkanu“.²⁰

U Srbiji je turska diplomacija, upravo zbog umjereni-
jeg nastupa, imala mnogo veći uspjeh. Naime, srbija-
nski predsjednik Boris Tadić o turskim diplomatskim
aktivnostima ima potpuno drugačije mišljenje od Ra-
dmanovića. Prilikom posjete turskog predsjednika Ab-

dulaha Gula, Tadić je izjavio da su odnosi Srbije i Tu-
rske „na najvišem nivou u historiji“.²¹ Tome je svakako
doprinijelo i intenziviranje ekonomske suradnje i naj-
avljene turske investicije u Srbiji. Stoga se čini da bi tu-
rska javna diplomacija u BiH, koja bi potencirala novo
strateško prijateljstvo sa Srbijom i Rusijom, imala mno-
go više efekta nego podsjećanje na Osmansku imperi-
ju. Iako nove zapadne teorije Osmanlijama priznaju da
su od svih imperija u povijesti imali najveći stepen mu-
ltikulturalne tolerancije, u srpskoj nacionalnoj kulturi
Osmanska imperija ima centralno omraženo mjesto.²²

Koliko mitovi mogu imati velikog utjecaja na odluke ko-
je bi se morale donositi na pragmatičnom nivou ilustrira
i diskusija o tome u koji će NATO kontingent u
Afganistanu biti upućena jedinica Oružanih snaga Bo-
sne i Hercegovine. Najozbiljnije ponude su stigle iz Tu-
rske, Danske i Velike Britanije. Misija koju nudi Turska
nalazi se u najsigurnijoj zoni Afganistana i nosi najma-
nje rizika za živote bh. vojnike. O ponudi Turske javno
se očitovala jedino Dušanka Majkić, zamjenica predse-
davajućeg Doma naroda u Parlamentarnoj skupštini
BiH, mada je, prema nezvaničnim reagiranjima, za zna-
čajan broj parlamentaraca koji predstavljaju srpske na-
cionalne partije Turska kao zemlja neprihvatljiva zbog
historijskih predrasuda.²³ Sudeći po reakcijama zapa-
dних diplomatskih krugova u Sarajevu, ovakvi stavovi
ne mogu naići na razumijevanje. Turska je ravnopravna
članica NATO-a i saveznici je tako i doživljavaju. Po-
red toga, pretpostavljanje sigurnosti vojnika histori-
jskim predrasadama potpuno je nerazumljivo
članicama NATO-a. Ova dilema došla je u veoma ne-
zgodno vrijeme s obzirom na to da je posljednje odbi-
janje Bruxellesa da BiH u decembru 2009. dodijeli
Akcioni plan za članstvo (MAP) otvorilo diskusiju o
mogućnosti referenduma o NATO članstvu u Republi-
ci Srpskoj. Poslati bh. vojnike u tursku misiju značilo bi
osnažiti argument nacionalista u RS-u koji zagovaraju
referendum.

* * *

Davutogluova teorija preporučuje uključanje akade-
mske zajednice i javnosti u proces diplomatskog odlu-
čivanja. Zanimljivo je da su njegove preporuke u
skladu sa širokom diskusijom o novom strateškom ko-
nceptu NATO-a, u koju je potpuno uključena kako
akademska zajednica tako i cjelokupna javnost u ze-
mljama članicama.

Prema Brzezinskom politički prihvatljiv ishod angažma-
na NATO-a u Afganistanu i Pakistanu te uključivanje
Rusije u obostrano korisnu vezu s Evropom i širom

atlantskom zajednicom neke su od ključnih dilema Novog strateškog koncepta NATO-a.²⁴

Davutoglu je očigledno i vizionar. Sa „strateškom dubinom“ i postojećim partnerstvima Turska je idealno pozicionirana država za pronalazak optimalnih rješenja za nove globalne izazove. I dok u globalnim razmjerima apliciranje njegove teorije iz knjige „Strateška dubina“ nosi veliki pozitivni potencijal, za uspjeh u Bosni i Hercegovini je, nažalost, potrebno novo, dopunjeno izdanje. ■

NAPOMENE:

- ¹ Vidi Russian Ambassador Lebedev's account in *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy & International Relation* 20, Vol. 51 Issue 2, str. 1-8.
- ² Ahmet Davutoglu, *Alternative Paradigms* (University Press of America, 1993). *Civilizational Transformation and the Muslim World* (Quill, 1994).
- ³ Vidi Ahmet Davutoglu, *Stratejik Derinlik* (Istanbul, Kure Yayinlari, 2001). Nažalost, ova knjiga još uvijek nije prevedena na engleski, ali je na turskom jeziku imala 30 izdanja i prodana je u 300.000 primjeraka. Za detaljan prikaz na engleskom vidi: Alexander Murrison, „The Strategic Dept Doctrine of Turkish Foreign Policy“, *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No. 6, novembar 2006; a za izvrsnu analizu na bosanskom jeziku vidi: Hajrudin Somun, „Šteta i korist neootomanizma“, *Dani* br. 651, 4.12.2009.
- ⁴ M.K. Kaya i Halil M. Karaveli, „Vision or Illusion? Ahmet Davutoglu's State of Harmony in Regional Relations“, *Turkey Analyst*, Vol. 2. No. 11, 5. juna 2009.
- ⁵ European Commission „Turkey 2009 progress report“, October 2009.
- ⁶ Zbigniew Brzezinski, „An Agenda for NATO – Toward a Global Security Web“, *Foreign Affairs*, September/October, 2009, str. 3.

- ⁷ Vidi više u Joshua A. Walker, „Learning strategic depth: implications of Turkey's new foreign policy doctrine“ u *Insight Turkey*, July 2007.
- ⁸ Henry Kissinger, *Does America Need a Foreign Policy*. (Simon & Schuster, 2001) str. 165.
- ⁹ Walker, „Learning strategic...“
- ¹⁰ Mehmet Ogotcu, „Rivals become partners?“, http://www.gencturkhaber.com/en_Mehmet-ogutcu-energy-European-turkey-Russian.html,018a04, (pristupljeno, 8.3.2010).
- ¹¹ Emrullah Uslu, „Ahmet Davutoglu: The man behind Turkey's assertive foreign policy“, *Eurasia Daily Monitor*, Volume 6 Issue 57.
- ¹² Simon Taylor, „Turkey Signs Up to Nabucco“, *European Voice*, 5.3.2010. (<http://www.europeanvoice.com/article/2010/03/turkey-signs-up-to-nabucco/67345.aspx>) (pristupljeno, 7.3.2010)
- ¹³ Ogotcu, „Rivals ...“
- ¹⁴ Tachau, F. *Turkey: The politics of Authority, Democracy and Development*. (New York: Praeger, 1984).
- ¹⁵ Saban Tanyici, „Transformation of Political Islam in Turkey: Islamist Welfare Party's Pro-EU Turn“, *Party Politics*. Vol. 9. No. 4, 2003, str. 467.
- ¹⁶ Cengiz Candar, „Ataturks Ambitious Legacy“, *The Wilson Quarterly*, Autumn, 2000.
- ¹⁷ Citirano prema: Sabrina Tavernise, „Army Ebbs and Power Realigns in Turkey“, *New York Times*, March 1, 2010. (<http://www.nytimes.com/2010/03/02/world/europe/02turkey.html>) (pristupljeno 8.2.2010)
- ¹⁸ Ibid.
- ¹⁹ Ibid.
- ²⁰ Somun, „Šteta i ...“
- ²¹ Politika, 27. oktobra 2009.
- ²² Za pozitivnu ocjenu imperijalnog turskog multikulturalnog modela vidi: Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. (Clarendon Press, Oxford, 1995). O tome kako se „neoosmanizam“ doživljava u dijelu srpskih vjerskih i intelektualnih krugova vidi tekst Vuka Bačanovića „Sa vjerom u Boga i srpstvo“, *Dani*, br. 660, 5.2.2010.
- ²³ Dušanka Majkić, „Ministru Cikotaću Turska i na početku i na kraju“, *Nezavisne novine*, 26.2.2010.
- ²⁴ Brzezinski, „An Agenda for...“

Jemen - između El-Kaide i Amerike

Piše: Muhamed Jusić

Jemen je odjednom dospio na naslovne stranice svjetskih novina, ali samo u kontekstu borbe protiv El-Kaide. Stvarni uzroci problema u toj zemlji malo su kome interesantni.

Autor je bosanskohercegovački teolog i publicist.

Za sve koji prate situaciju na Bliskom istoku Jemen je već godinama klasičan primjer propale države i jedan od zasigurno najvećih regionalnih problema. Ono što je donedavno bilo specifično za ovo bliskoistočno krizno područje jest da se sva patnja jemenskog naroda odvijala daleko od očiju svjetske, pa i arapske javnosti. To je država u kojoj je u proteklih nekoliko desetljeća izbilo više građanskih ratova nego bilo gdje drugdje u ovom nestabilnom dijelu svijeta. Već duže od godinu dana u njenoj pokrajini Sada vodi se bjesomučni, ko zna koji po redu, rat između vladinih snaga i šiitskih pobunjenika poznatih kao El-husijjun. Iako je primirje između pobunjenika i vlade sklapano više puta, a posljednje se pokušava održati ovih dana (19. 2. 2010.), obje sukobljene strane su ga koristile samo za taktičko pregrupiranje i ponovno naoružavanje.

Nezadovoljstvo na jugu Jemena, gdje je građanski rat prije nekoliko godina jedva zaustavljen, sve je veće, pa nikoga ne bi iznenadila nova eskalacija nemira. U svom tom haosu, kao i toliko puta do sada, El-Kaida, tačnije njen ogranak na Arapskom poluotoku (ili još preciznije njihovi istomišljenici za koje je teško ustanoviti koliko su operativno dio istog sistema), odlučila je u vakuumu koji stvaraju nefunkcionalne države iskoristiti priliku kako bi nastavila sa svojim operacijama globalnog džihada. Ovo je još jednom pokazalo ispravnost zaključka koji je još 2002. uvršten u dokument poznat kao „Američka sigurnosna nacionalna strategija – 2002“ (The National Security Strategy of the United States of America, September 2002 – Full PDF Document /367 KB/), a prema kojem „Americi veću prijetnju predstavljaju 'propale i slabe države' nego 'osvajачke ili jake države'”.¹

Isto važi, pokazuje to primjer Jemena, ali i Afganistana i Somalije, i za globalnu sigurnost.

Do sada su samo rijetki upozoravali na demografsku bombu koja prijeteći da eksplodira u ovoj zemlji, jednoj od najsiromašnijih na svijetu i s jednom od najviših stopa nepismenih. Prema podacima UNICEF-a 77 posto žena u Jemenu je nepismeno.² Niko nije obraćao pažnju na izvještaje MMF-a o tome kako ovoj državi sa 75 posto ljudi mlađih od 25 godina prijete finansijski

bankrot i skoro potpuni kolaps ekonomije, što će dovesti do stvaranja čitave armije nezaposlenih. Njene podzemne vode su praktično iscrpljene uslijed dugogodišnjeg pogrešnog postupanja u zemljoradnji, a rezerve nafte brzo se smanjuju.³

Ni brojnim društvenim problemima, počevši od skoro neograničenog konzumiranja lake droge „kaad“, koja nije zakonom zabranjena, pa do jednog od najgorih izvještaja o stanju ljudskih prava, niko nije pridavao značaj. A o kakvoj crnoj slici ljudskih prava se radi dovoljno je pogledati samo izvještaj bilo koje organizacije koja radi na promoviranju ljudskih prava u tom regionu ili izvještaj američkog ministarstva vanjskih poslova o stanju ljudskih prava za bilo koju od proteklih godina.⁴

Kao i toliko puta dosad, svi ti nagomilani problemi i ratovi nisu zaslužili svjetsku pažnju sve dok se nisu prešli i direktno ugrozili neku od zapadnih zemalja, a taj moment se desio kada je za Božić mladi Nigerijac bezuspješno pokušao detonirati bombu skrivenu u donjem rublju na letu američke kompanije Delta Northwest Airlines iz Amsterdama za Detroit. Mladog Nigerijca Abdul-Faruka Abdul-Mutaliba, studenta iz Londona, koji je već duže vremena bio osumnjičen za povezanost s teroristima, obavještajne službe su povezale s ogranom El-Kaide na Arapskom poluotoku (El-Kaida fi el-Džeziretil-Arab) koja djeluje u Jemenu⁵. Naime, on je priznao kako je u Jemenu prošao obuku u jednom od brojnih kampova u pokrajini Shabwa, da je tamo zadužio bombu i savladao terorističke tehnike.

Tek tada je Jemen došao na naslovnicu svih svjetskih i lokalnih medija, ali ponovo samo u kontekstu borbe protiv El-Kaide i njene opasnosti. Ponovo, kao i toliko puta dosad, uzroci i stvarni kontekst problema nikom nisu bili interesantni.

Američki desničari su ponovo počeli prizivati još jednu intervenciju po uzoru na onu u Afganistanu i Iraku, ali je Obamina administracija barem u ovoj fazi pokazala da je nešto naučila iz avanturističkih intervencija Bushovih neokonzervativaca. Svi razumni eksperti iz Obamine administracije (za razliku od 69 posto ispitanika ankete koju je provela Fox News agencija koji su bili za novi vojni angažman)⁶ savjetovali su ga da bi direktna američka intervencija u Jemenu protiv El-Kaide samo pogoršala američku poziciju i otvorila još jednu frontu u kojoj bi El-Kaida dobila više pristaša nego što bi američke trupe, uz vjerovatno brojne žrtve, uspjele „eliminirati“.

Čini se da su u Washingtonu svjesni da bi otvorena američka intervencija u Jemenu mogla lako postati „veliki poklon“ El-Kaidi i njenim ograncima. Već sada El-Kaidini propagandisti imaju pune ruke posla ukazujući na civilne žrtve decembarskih zračnih napada. Oni bi, u slučaju američke direktne intervencije, razvili vrlo jasan diskurs o „dalekom neprijatelju“ koji širi svoj rat protiv islama na još jednu muslimansku državu.⁷

Možda su baš zato američki predsjednik Barack Obama i britanski premijer Gordon Brown odlučili javnu borbu protiv El-Kaide u Jemenu podržati tek finansijski, savjetodavno i u naoružanju, bez direktnog uplitanja. Njih dvojica su se dogovorili da zajednički finansiraju jednu antiterorističku jedinicu jemenskih snaga. Obama je od Kongresa zatražio 63 miliona dolara pomoći za Jemen u 2010.⁸

Međutim, najveći dio pomoći i dobar dio zajedničkih akcija američkih i jemenskih snaga sigurnosti, naročito onih obavještajne prirode, nisu dostupni javnosti. Tako, barem prema saznanjima Fox Newsa, Amerikanci imaju čak i trupe na jemenskom tlu. Naime, američke specijalne postrojbe, obavještajne organizacije i bespilotne letjelice već neko vrijeme uz saglasnost vlade u Sani vode rat protiv El-Kaide daleko od očiju jemenske i svjetske javnosti.⁹

Javno, trenutna američka administracija odlučila se samo na snažnu finansijsku, vojnu i stručnu pomoć režimu jemenskog predsjednika Alija Abdale Saliha kako ne bi dodatno iritirala jemensku javnost koja je izrazito antiamerički raspoložena i koja, iako trenutno ne daje podršku El-Kaidi, kada mora birati, kao i brojne druge arapske nacije, između Amerike i El-Kaide, bira El-Kaidu. Toga su čini se svjesni i brojni američki i svjetski analitičari poput Stevena Erlangera iz New York Timesa, koji je ustvrdio kako je „za uspjeh antiterorističke borbe u Jemenu ključno da se nađe balans između konzervativnog islamskog društva i sve većeg američkog prisustva i uplitanja u tamošnja dešavanja“.¹⁰

Kako bi preduprijedili događaje, stotinu i pedeset islamskih učenjaka (alima i šejhova) potpisalo je fetvu kojom se u slučaju da američke trupe interveniraju u Jemenu džihad proglašava obavezom svakog muslimana.¹¹ Inicijator i prvi potpisnik fetve bio je šejh Abdul-Medžid ez-Zindani, koji je tim povodom izjavio kako ne želi vidjeti „povratak perioda kolonijalizma u Jemenu“ pod izgovorom borbe protiv El-Kaide.

Ono što je, međutim, navelo većinu drugih alima i inte-

lektualaca u Jemenu i u susjednoj Saudijskoj Arabiji i muslimanskom svijetu da osude fetvu jest dio u kojem se osuđuju napadi na pripadnike El-Kaide za koje „nema šerijatski valjane presude“ i koji se prema autorima fetve „ne mogu ubijati prije nego što budu izvedeni pred lice pravde“. ¹² Većina kritičara fetve je u tome vidjela podršku El-Kaidi jer se u njoj ne osuđuju napadi na civile nego napadi koji su izvedeni američkim bespilotnim letjelicama i onaj u kojem su jemenske snage ubile vojnog vođu El-Kaide na Arapskom poluotoku Kasema el-Rimija i pet njegovih najbližih saradnika. ¹³ Bez obzira na sve, poruka je odaslana, svaka vojna akcija stranih oružanih snaga na jemenskom tlu će naići na oštar otpor, možda ne svih, ali značajnog broja muslimana, i u Jemenu i u svijetu.

Paul Rogers za Open Democracy portal je podsjetio kako Barack Obama možda jest održao impresivan govor o odnosu sa islamskim svijetom u Kairu, u junu 2009. godine, ali se to može lako pretvoriti samo u pokušaj obmane, jer postoji realna opasnost da on (u slučaju intervencije u Jemenu) bude predstavljen kao „križar“, neprijatelj koji pod okupacijom drži Irak i Afganistan, upravlja pakistanskom vladom, naoružava i pomaže „cionističke“ vojne snage koje tlače Palestine, i sada ubija muslimane u još jednoj državi. Ovo je snažan i opasan diskurs koji ima veliki potencijal da utječe na javno mnijenje. ¹⁴

Međutim, ponovo su Amerikanci u Jemenu upali u istu zasjedu u koju su padali toliko puta u arapskom svijetu, a to je da su opet morali dati podršku jednom u vlastitom narodu nepopularnom diktatorskom režimu u borbi protiv direktne terorističke opasnosti, čime možda mogu dobiti jednu bitku protiv terorizma, ali ne i rat. A da stvar bude još zamršenija, treba imati na umu da uloga vladajućeg jemenskog režima, sa „zaštitnikom demokratije“ (raži ed-demokratije“, kako sebe naziva, i kako ga nazivaju državni mediji) predsjednikom Ali Abdala Salihom, u jačanju pozicije El-Kaide ne smije nikada biti zanemarena.

Naime, javna je tajna u militantnim islamističkim krugovima da je Jemen već dugo bio baza u kojoj su se militanti obučavali i pohađali radikalne medrese i univerzitet, odakle su odlazili na džihadiska ratišta od Afganistana od Alžira. Sve to se odvijalo uz prešutnu suglasnost vladajućeg režima koji je militantne selefije koristio u svrhu suzbijanja jačanja nezadovoljne šiitske populacije. Naime, Jemen je država u kojoj živi 53 posto sunita i 47 posto šiita, čiji dobar dio čini šiitska sekta zejdijska. Ali vlast i nacionalno bogatstvo, kao i donedavno u Iraku, u najvećem dijelu je u rukama sunita, zbog čega su pobunjenici poznati kao El-husijun,

uz svestranu podršku Irana, pokrenuli otvorenu borbu s vladom u Sani i sa saudijskim vojnim snagama koje su se pridružile u borbi protiv pobunjenika na svojoj granici. U toj konfrontaciji Ali Abdala Salih, koji već trideset i jednu godinu suvereno vlada jemenskom političkom scenom, često je koristio militantne islamiste da vode *proxy* ratove u *buffer* zonama, zbog čega je Jemen postao jedno od posljednjih utočišta El-Kaidinih ideologa i militantata, naročito nakon što su oni protjerani iz Saudijske Arabije.

Sumnje oko sumnjivih historijskih veza jemenskih vlasti i El-Kaide i njoj sličnih organizacija potenciraju i brojni međunarodni eksperti i analitičari koji su proteklih nekoliko sedmica tragali za korijenima El-Kaidinog utjecaja u Jemenu.

Tako dopisnik švicarskog ISN-a (International Relations and Security Network) iz Tel Aviva Domenic Moran u januarskom prilogu ISN-ovog Security Watcha tvrdi kako „postoje ozbiljne indicije da je vlada u prošlosti sklupala dogovore s grupama poput El-Kaide na Arapskom poluotoku“. ¹⁵

Steven Erlanger u svom prilogu u The New York Timesu o *El-Eman* univerzitetu koji je osnovao i kojim upravlja inicijator sporne fetve šejh Abdul-Medžid ez-Zindani, čije je ideološko opredjeljenje hibrid selefijskog i učenja Muslimanske braće, ukazuje na bliske veze između šejha Ez-Zidanija i jednog od Abdalasalihovih najbližih saveznika generala Alija Muhsina. Inače, Ali Muhsin, uz finansijere iz Saudijske Arabije, važi za jednog od najvećih pomagača Ez-Zidanija i njegovih projekata.

„General Muhsin, koji trenutno predvodi vojnu operaciju protiv pobunjenih Husijuna na sjeveru, isti je onaj koji je regrutovao hiljade Jemenaca u rat protiv Sovjeta u Afganistanu. Iz tog rata njegove brigade su se vratile kao pobjednici, a gosp. Salih ih je od tada koristio da mu pomognu pobijediti Jug u građanskom ratu 1994, kao i protiv Husijuna. Neki od tih boraca su se, naravno, priključili El-Kaidi...“

Kada su se sjever i jug Jemena ujedinili 1990, šejh Ez-Zindani je prihvatio vladavinu gosp. Saliha, a za uzvrat mu je dodijeljen ogroman dio državne zemlje u zapadnom predgrađu Sane da na njoj izgradi univerzitet. Univerzitet je izgrađen uz samu vojnu bazu u kojoj se nalazi komanda gosp. Muhsina. ¹⁶

Uz sve te komplikovane političke saveze u kojima se simpatizeri El-Kaide dobro snalaze, ne treba iz vida izgu-

biti da je Jemen plemensko društvo u kojem su plemenska savezništva i lojalnost plemenskoj zajednici daleko ispred lojalnosti državi i vladavini njenih zakona, što vlada u Sani ne smije zanemariti kada se upušta u bilo kakvu otvorenu borbu protiv pojedinaca koji pripadaju El-Kaidi.

Nisu rijetki ni oni koji, iako nemaju dokaza, naslućuju kako neuspjeli napad Nigerijca na američki zrakoplov nije bio mrzak ni jemenskoj vojsci ni političkom vrhu, koji je nakon njega dobio tako nužnu finansijsku i vojnu podršku, baš u vrijeme kada je postalo izvjesno da neće dobiti rat protiv sve bolje naoružanih i opremljenih husijskih pobunjenika, koje svestrano podržava Iran. Nikada se vjerovatno neće moći dokazati u kojoj mjeri su sigurnosne službe Jemena znale i da li su mogle spriječiti neuspjeli napad, ili su ga pak priželjkivale, jer nije prvi put da brojni despotski režimi svoju borbu protiv El-Kaide koju su sami izrodili dobro naplaćuju novcem, vojnom i neupitnom političkom podrškom Amerike.

Ono što ostaje kao neminovna činjenica je to da se i danas, kada je Jemen napokon dobio nešto svjetske pažnje, niko ponovo ne bavi razlozima nego posljedicama, ne ulijevajući nadu da će se problem El-Kaidinom militanizma riješiti u bilo kakvo dogledno vrijeme. ■

NAPOMENE:

- ¹ *The National Security Strategy of the United States of America- 2002*, Washington, Septembar 2002. Izdavač Ured Predsjednika SAD-a, str. 4. The National Security Strategy of the United States of America je dokument koji periodično za potrebe američkog Kongresa priprema izvršna vlast, a u kojem se navode glavni sigurnosni izazovi za državu i planovi kako izvršna vlast planira da ih riješi.
- ² Kim A. O'Connell, "In Yemen, Fighting Illiteracy Through Poetry", *National Geographic News*, 27.1.2004.
- ³ Gregory D. Johnsen, "Welcome to Qaedastan", *Foreign Policy*, januar- februar 2010. (<http://www.foreignpolicy.com/articles/>

[2010/01/04/welcome_to_qaedastan](http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/01/04/welcome_to_qaedastan), pristupljeno 18.2.2010)

- ⁴ U.S. State Department., Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, "2008 Human Rights Report: Yemen" 25. februara 2009. (<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2008/nea/119130.htm>, pristupljeno 12.2.2010)
- ⁵ Abdul Rahman Al-Rashed, "In Search of the Instructor in Yemen", *Asharq Al-Awsat*, 29.12.2009.
- ⁶ Sabine Müller, „Hoće li Obama intervenirati u Jemenu?“, *Deutsche Welle*, 4.1.2010. (http://www.dw-world.de/popups/popup_printcontent/0,,5084594,00.html, pristupljeno: 22.2.2010).
- ⁷ O doktrini „bliskog i dalekog neprijatelja“, kako ga koristi El-Kaida i šta to danas znači, pogledati i: Thomas Hegghammer, "The Ideological Hybridization of Jihadi Groups", *Current Trends in Islamist Ideology* vol. 9, 18.11.2009.
- ⁸ Više o američko britanskoj saradnji u Jemenu: Oliver Samson / Marina Martinović, „Američka borba protiv terorizma u Jemenu“, *Deutsche Welle*, 3.1.2010. (<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,5078091,00.html>, pristupljeno, 21.2.2010)
- ⁹ The Associated Press "U.S. in Secret Joint Operations With Yemeni Troops" *Fox News*, 27.1.2010. (<http://www.foxnews.com/politics/2010/01/26/report-secret-joint-operations-yemen/>, pristupljeno, 17.2.2010)
- ¹⁰ Steven Erlanger, "At Yemen College, Scholarship and Jihadist Ideas", *The New York Times*, 18.1.2010.
- ¹¹ Halid el-Hamidi, „Džeremu istihdaf anasir el-Kaida“, *El-Kuds el-Arabi*, 15.1.2010.
- ¹² El-Vatan, „Fetva El-Džihad li-Ulema el-Jemen tusir intikatad hade“, El-Vatan, 17.1.2010. (<http://alwatan.net/60516.htm>, pristupljeno, 21.2.2010).
- ¹³ Zvanično saopćenje Ministarstva unutrašnjih poslova Jemena od 15.1.2010. kojim se potvrđuje ubistvo El-Rimija i u kojem se objavljuju imena i fotografije i drugih ubijenih možete pogledati na stranici ministarstva <http://www.moi.gov.ye>.
- ¹⁴ Paul Rogers, "Al-Qaida: the Yemen factor" *OpenDemocracy*, 1.2.2010, (<http://www.opendemocracy.net/paul-rogers/al-qaida-yemen-factor-0-> pristupljeno, 16.2.2010).
- ¹⁵ Dominic Moran, "Wrong Focus in Yemen", *ISN Security Watch*, 1.2.2010.
- ¹⁶ Steven Erlanger, "At Yemen College..."

Zemlja smrtonosnih potencijala

Piše: Ulrich Heider

Ministarstvo odbrane BiH drži da trenutno posjeduje oko 95.000 komada suvišnog oružja i oko 25.000 tona streljiva. Stanje dijela tih zaliha je zabrinjavajuće.

Autor je brigadni general u penziji i direktor Odjela za sigurnosnu saradnju Misije OSCE u BiH.

Bosna i Hercegovina je u 2010. godinu zakoračila iščekujući opće izbore sazvane za oktobar. Više je nego jasno da će nekolicina međusobno povezanih pitanja tokom godine i dalje utjecati na građane i druge koji borave u ovoj zemlji. Između ostalog, takvo što uključuje prijetnje po sigurnost i okoliš, kao i sigurnost ljudi zbog skladištenja viška vojnog naoružanja, streljiva i eksploziva. Pritom treba dodati da se većina streljiva i eksploziva smatra nesigurnim zbog dotrajalosti, načina proizvodnje i uvjeta skladištenja.

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) nudi različite vidove pomoći pri procesu osiguranja sigurnijih uvjeta za sve stanovnike BiH. Od velike je važnosti da međunarodna zajednica u BiH ima jedinstven zajednički cilj o ovom pitanju: osloboditi BiH teškog tereta zaostalog iz proteklog perioda tako što će se višak vojnog naoružanja, streljiva i eksploziva uništiti.

Nosioci vlasti u BiH (na državnom i entitetskom nivou), nakon decenije provedene u odmjeravanju pitanja i prioriteta dviju vojski, usaglasili su se da je najbolji put ka naprijed davanje pune podrške i iskazivanje povjerenja sektoru odbrane pod državnom kontrolom. Novi Zakon o odbrani, kojim se uspostavljaju Oružane snage Bosne i Hercegovine (OSBiH), ukidaju entitetske vojske i pripadajuća ministarstva odbrane, a kao jedino ovlašteno priznaje ministarstvo odbrane na državnom nivou, stupio je na snagu u januaru 2006. godine.¹ Kako ova reforma poziva na procjenu stvarnih potreba novouspostavljenog OSBiH, u skladu s euroatlantskim odredbama, načelima i smjernicama za razvoj demokratski nadzirane i profesionalne vojske, mnoge dotadašnje kadrovske pozicije i hiljade tona streljiva postale su viškom u odnosu na buduće potrebe OSBiH.

Nakon ovakvog preustroja bilo je neophodno po najhitnijoj proceduri pod nadzor staviti sve vojno naoružanje, streljivo i eksploziv, bilo da se radi o potrebnim (perspektivnim) ili količinama proglašenim viškom (neperspektivnim), sve sa ciljem osiguranja uvjeta za namjenu ovih sredstava isključivo u odbrambene svrhe BiH ili za njihovo uklanjanje od strane države na način

predviđen međunarodnim pravilima. Imajući u vidu da su ova sredstva nagomilana iz entitetskih zaliha, država i entiteti su potpisali trilateralni Sporazum o prijenosu vlasništva, prema kojem se vlasništvo nad pokretnom imovinom odbrane (uključujući vojno naoružanje, streljivo i eksploziv) pod okriljem Ministarstva odbrane prenosi s entitetskih organa na državu.²

Prije samog početka reforme odbrane, Ministarstvo odbrane na državnom nivou je 2004. godine počelo s uklanjanjem vojnog naoružanja, streljiva i eksploziva koji su već bili u vlasništvu države i proglašeni viškom. Uz finansijsku podršku Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u BiH (UNDP), ovo uklanjanje vršeno je na dva načina: izvozom i nepovratnim uništenjem. Na ovaj način BiH se uspjela riješiti dijela označenog viška oružja (331.900 komada je izvezeno, dok je oko 90.000 komada uništeno), dok joj za rukom nije pošlo značajno smanjenje viška streljiva (uklonjeno oko 1.648 tona).

Šest godina poslije, Ministarstvo odbrane drži da trenutno posjeduje oko 95.000 komada viška oružja i oko 25.000 tona streljiva u istom statusu. Stručnjaci OSBiH ustanovili su da je oko 5.000 tona uskladištenog streljiva nesigurno, dok međunarodna zajednica misli drugačije. Držeći se međunarodno priznatih kriterija i informacija Agencije za smanjenje odbrambenih prijetnji (DTRA), koja djeluje pri vladi SAD-a, stručnjaci EUFOR-a, NATO-a, OSCE-a i UNDP-a smatraju da je svih 25.000 tona ovog streljiva nesigurno. Određena sredstva i mnoštvo streljiva u tako su lošem stanju da su nesigurna za upotrebu, ali i samo rukovanje u određenim slučajevima. Također, datumi proizvodnje ukazuju na to da su ova sredstva zastarjela, zbog čega dolazi do raspadanja hemijskih komponenti i čahura od kojih su sastavljena, a što ih, sveukupno, čini nepostojanima. Nadalje, nedostatak podataka o kompletnoj historiji uskladištenja svakog skladišnog sanduka, kombiniran s uvidima u loše uvjete trenutnog uskladištenja, doveo je do pomanjkanja povjerenja da će njihova upotreba zaista ići u pravcu prvobitno zacrtane, vojne svrhe.

Tokom 2009. godine političke vlasti su vršile snažan pritisak na Ministarstvo odbrane da sastavi plan uklanjanja viška vojnog naoružanja, streljiva i eksploziva koji bi odgovarao različitim političkim interesima. Nekoliko nacrta je blokirano unutar ovog ministarstva zbog iznesenih prijedloga da se prodaja odredi kao dominantan način uklanjanja. To je samo dodatno produžilo vremenski period potreban za izradu i dostavljanje konačnog prijedloga Ministarstva odbrane Predsjedništvu BiH.

Predsjedništvo BiH je 10. juna 2009. godine odlučilo

da se otpočne s procesom odstranjenja viška, prije svega putem njegove prodaje ili donacija. Ova odluka je bila u suprotnosti s poticajima kojima je međunarodna zajednica zdušno molila Predsjedništvo BiH da izabere nepovratno uništenje kao primarni način odstranjenja ovog viška i na taj način postupi prema odredbama političko-vojnih dokumenata OSCE-a, čija je potpisnica i BiH.³ Štaviše, Predsjedništvo je propustilo da odredi krajnji rok za zaključivanje mogućih ugovora za izvoz uprkos upozorenjima međunarodne zajednice da će nedostatak preciznog datuma doprinijeti povećanju rizika po okolinu i stanovništvo uslijed nagomilavanja ovih opasnih sredstava.

Kada se saberu svi vojni i civilni kapaciteti BiH, vlasti u BiH i međunarodna zajednica smatraju da se u postrojenjima BiH može uništiti oko 3.000 tona streljiva godišnje. Putem proste računice jednostavno je utvrditi da će, pod uvjetom da se uvijek radi punim kapacitetom, biti potrebno osam godina za uništenje cjelokupnog viška. Uporedo s tim periodom će sadašnjem perspektivnom streljivu isteći rok trajanja za sigurnu upotrebu, čime se dodaju tri godine na ukupan proces uništenja, što je sveukupno 11 godina.

Bez obzira na to koliko BiH bila sposobna samostalno djelovati, političke i tehničke prepreke sprečavaju iskorištenje kapaciteta u potpunosti. Naprimjer, tokom 2009. godine nepovratno je uništeno manje od 1.200 tona streljiva (jedna trećina kapaciteta), dok je, barem za sada, u 2010. iskazano malo volje da se ova količina poveća.

Koje to prepreke stoje na ovom putu? Neki pojedinci i političke grupe i dalje smatraju da BiH, njeni entiteti, možda i određene kompanije mogu ostvariti znatnu finansijsku dobit od viška oružja i odabranih količina streljiva. Zbog ovog razloga dovode u pitanje legalnost ranije spomenutog trilateralnog Sporazuma o prijenosu vlasništva. Njihov cilj je da odgode proces nepovratnog uništenja dok ostali potpisnici ne odluče započeti nove političke pregovore. Jasno je da njihov prioritet nije sigurnost građana već vlastiti finansijski interes. Međunarodna zajednica stoji na stanovištu da se ovakvom trgovinom ne može ostvariti znatna dobit jer ne postoji legalno tržište za ova sredstva. Odstavljanjem njegovog uništenja jedino se povećava rizik po okoliš i stanovništvo zbog potencijalne nesreće koja bi mogla biti uzrokovana samozapaljenjem.

Isti ovi politički utjecaji dovode u pitanje odredbu Sporazuma o prijenosu vlasništva koja propisuje raspodjelu bilo kakve dobiti ostvarene prodajom materijala

zaostalog nakon postupka uništenja. Ovaj spor je znatno suzio obim uništavanja u dva glavna postrojenja za te namjene, jer upravnici objekata moraju iznaći načine za dugoročno uskladištenje zaostalog materijala dok se ovo pitanje ne riješi, što posljedično vodi smanjenju prostora za odlaganje sredstava koja već čekaju na izvršenje.

Uprkos nekolicini alarmirajućih izvještaja o neophodnosti uklanjanja zaostalih sredstava, kao i izvještaja koji govore o potrebi održavanja i popravke opreme i postrojenja za uništavanje, Ministarstvo odbrane tek treba da iskaže svoj stav da na ova pitanja uistinu gleda kao na prioritetna. Sve od pobrojanih prepreka samo dodatno doprinose odgađanju procesa uništavanja.

Ako BiH to zatraži, međunarodna zajednica je spremna pružiti finansijsku, tehničku i pomoć u upravljanju projektima ove vrste.

Naprimjer, UNDP-ov Projekt kontrole i smanjenja malog oružja (putem sredstava svojih donatora) i vlada SAD-a su kroz odvojene projekte ponudili skoro 5,8 miliona KM kako bi pomogli BiH u naporima ubrzanja tempa uništavanja viška vojnog naoružanja.⁴ Kako bi se osiguralo da BiH neće biti izložena dodatnim troškovima (primjerice, isplate naknada za rad), donacija SAD-a dodatno uključuje sredstva za isplatu specijaliziranih tehničara za obavljanje dijela posla uništavanja. Povrh toga, SAD su voljne uništiti vojna sredstva koja su prethodno donirale BiH, kao i taj proces proširiti na pojedino naoružanje koje zbog nedovoljnih kapaciteta postrojenja u BiH ne može biti uništeno.

Do kraja februara 2010. godine vlasti Bosne i Hercegovine još uvijek nisu donijele odluku o potpunom prihvaćanju ijedne od ovih ponuda.

U ovom trenutku OSBiH održava 19 lokacija za skladištenje streljiva, od kojih je 14 proglašeno neperspektivnim ili viškom po potrebe odbrane države. Loše stanje svih ovih objekata je evidentno, a posebno je izraženo u onim neperspektivnim. Unatoč činjenici da loši uvjeti na lokacijama doprinose raspadanju streljiva i povećanju rizika koji takva sredstva sama sobom nose, naprosto se očituje manjak interesa za ulaganje u renoviranje objekata i okolnih ograda koje bi bez mnogo napora mogle biti srušene kada se sadržaj ukloni.

Bez obzira na to u koliko se lošem stanju nalazile lokacije za skladištenje i sam uskladišteni materijal, neophodno je osigurati njihovo osiguranje i nadzor. Prema podacima Ministarstva odbrane, OSBiH je tokom 2009.

godine na osiguranje i održavanje neperspektivnih objekata utrošio blizu 2,9 miliona KM, prerasporedivši pritom na ove dužnosti oko 200 vojnika. Jasno je da osiguravanje ovih objekata nužno zavisi od prisustva vojnih osoba, pri čemu na ove dužnosti neminovno bivaju preraspoređene s drugih poslova i zadataka. Primjerice, tehničari su često prekomandovani na stražarske dužnosti, zbog čega dolazi do smanjenja stručnih kapaciteta za uklanjanje viška naoružanja, a što se na koncu odražava na smanjenje krajnje uništene količine.

Bosna i Hercegovina jedna je od 56 zemlja partnera koje su se saglasile oko seta zajedničkih načela, uključujući međusobno pomaganje u svrhu poboljšanja kvaliteta sigurnosti svojih građana. Kroz Dokument o malom oružju i lakom naoružanju i Dokument o zalihama konvencionalnog streljiva OSCE je uspostavio mehanizme za pomoć zemljama partnerima u rješavanju pojedinačnih pitanja viška njihovog naoružanja.

„... prekomjerno i destabilizirajuće nagomilavanje, kao i nekontrolirano širenje malog oružja i lakog naoružanja... predstavljaju prijetnju i izazov miru, te slabe nastojanja da se osigura nedjeljiva i sveobuhvatna sigurnost“.⁵

Kao rezultat, zemlje partneri su se složile da osnaže međusobno povjerenje i sigurnost kroz sveobuhvatnu saradnju na smanjenju gore spomenutih rizika formulirajući norme, načela i mjere koje obuhvaćaju sve aspekte ovih problema. Ovim mjerama i normama je spriječeno destabilizirajuće nagomilavanje i nekontrolirano širenje malog oružja, lakog naoružanja i pripadajućeg streljiva.

Svaka zemlja partner OSCE-a slobodna je da samostalno procijeni svoje sigurnosne potrebe i odluči da li vlastite količine naoružanja sadrže i višak. Ako određena količina bude proglašena viškom, mora se osigurati njen adekvatan tretman kako bi se spriječio gubitak kroz krađu, zanemarivanje i korupciju, od čega sve nabrojano predstavlja rizik po domicilno stanovništvo. Cilj ovog načela je jačanje državnih kapaciteta za bavljenje ovim problemima. Pošto je nestabilno oružje veoma opasno, a i shodno činjenici da osiguravanje i održavanje takvog viška vojnih sredstava nameće teško podnošljiv trošak, kao i zbog toga što zemlje partneri ne gledaju blagonaklono na njegovu eventualnu pojavu i upotrebu u drugim, turbulentnijim područjima svijeta, došlo se do zajedničkog stava da primarna metoda uklanjanja treba biti trajno uništenje, odnosno primjena onih postupaka koji na takvim sredstvima ostavljaju nepovratno oštećenje i trajnu neupotrebljivost.

Ako zemlja partner treba pomoć pri eliminiranju viška naoružanja, nadgradnji ili poboljšanju postojeće skladišne infrastrukture, može uputiti zahtjev za asistenciju OSCE-u na razmatranje drugim zemljama partnerima koje su u stanju da ga ispune. Zemlje partneri mogu i pored ovoga, na dobrovoljnoj osnovi, međusobno pružati pomoć tako što će neke od njih raditi na stručnoj procjeni skladišta na osnovu predočenih informacija od strane zemlje koja je zatražila takvu vrstu pomoći. Nakon što OSCE pokrene proceduru odgovora na upućeni zahtjev, predsjedavajući OSCE-ovog Foruma za sigurnosnu saradnju (FSC) u bliskoj saradnji s Trojkom ovog foruma i njenim trenutnim predsjedavajućim otpočinje konsultacije o tome da li će pomoć biti pružena ili ne.⁶

OSCE je već u nekoliko navrata uspješno pomogao nekim od partnera, među kojima su Bjelorusija, Ukrajina i Tadžikistan, prilikom procesa uništavanja njihovog viška oružja i streljiva, kao i pri poboljšanju sigurnosti skladišne infrastrukture. Bosna i Hercegovina bi mogla primiti sličnu pomoć pod uvjetom da se takva pomoć i zatraži od OSCE-a.

OSCE misija u BiH će kroz svoj Odjel za sigurnosnu saradnju nastaviti s podsticanjem državnih i entitetskih vlasti da rade na otklanjanju rizika po okoliš i javnu sigurnost. Također će nastaviti s ohrabivanjem da država iskoristi odredbe OSCE-a na način da traži, ako to smatra potrebnim, pomoć pri uništavanju viška vojnog naoružanja, streljiva i eksploziva, kao i pri upravljanju i poboljšanju sigurnosti zaliha u posjedu Oružanih snaga BiH.

I dalje će ohrabrivati vlasti da traže pomoć za osnaženje kapaciteta agencija za provođenje zakona, posebno u oblasti odlaganja prikupljenih vojnih sredstava, bilo da su zaplijenjena ili konfiskovana prilikom procesa provođenja zakona ili dobrovoljno predana od strane savjesnih građana. Ovakvo što se može, između ostalog, uraditi na način nadgradnje i namjenskog osposobljenja nekolicine neperspektivnih skladišnih objekata, koji bi se potom predali na korištenje agencijama za provođenje zakona.

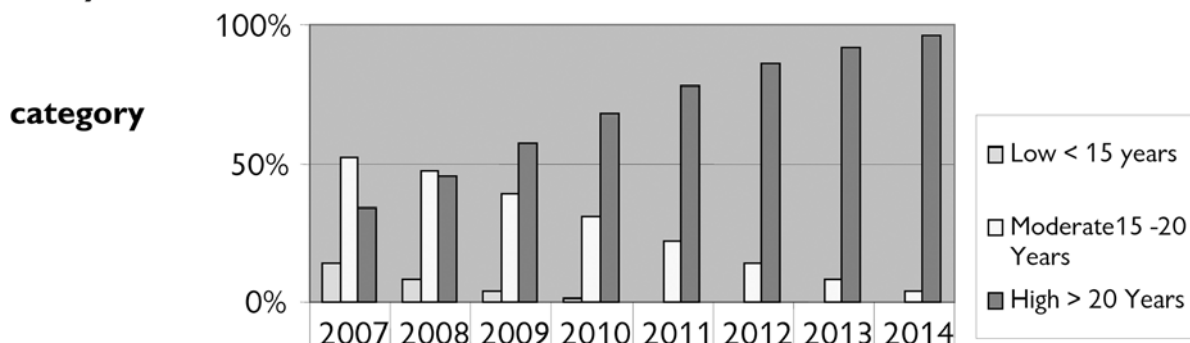
No, prije svega, na vlastima Bosne i Hercegovine je da konačnom razrješenju ovih pitanja odluče dati status prioriteta. ■

Primjer uskladištenja viška vojnog streljiva i pripadajućih sredstava na skladišnim lokacijama OSBiH

Age Analysis of AFBiH Ammunition Stocks

% each year in DTRA risk

category	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Low < 15 years	14%	8%	4%	1%	0%	0%	0%	0%
Moderate 15 -20 Years	52%	47%	39%	31%	22%	14%	8%	4%
High > 20 Years	34%	45%	57%	68%	78%	86%	92%	96%

Breakdown each year of AFBiH ammunition stocks

Godišnje smanjenje zaliha streljiva OSBiH

% each year in DTRA risk category = % povećanja rizika po godinama uskladištenja shodno kriterijima Agencije za smanjenje odbrambenih prijetnji (DTRA)

NAPOMENE:

- ¹ Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine na snazi je od januara 2006. godine. Službeni glasnik BiH br. 88/05.
- ² Sporazum o krajnjem raspolaganju pravima i obavezama nad pokretnom imovinom koja će i dalje služiti potrebama odbrane potpisan je 27. marta 2008. godine između entitetskih premijera i predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH.
- ³ Predsjedništvo BiH, Odluka o određivanju viška vojnog naoružanja, streljiva i minskoeksplozivnih sred-

stava za OSBiH i načinima njihovog rješavanja, spis br. 01-011-1599-31/09.

- ⁴ UNDP je razvio Projekt o kontroli i redukciji malog oružja (SACBiH) u januaru 2005. godine kako bi pružio koordinirane međunarodne napore za uspostavljanje adekvatnog nadzora nad malim oružjem i lakim naoružanjem, kao i siguran i efikasan logistički sistem uklanjanja streljiva.
- ⁵ OSCE Dokument o malom oružju i lakom naoružanju, 2000, str. 1-2
- ⁶ Tokom 2010. godine Trojku Foruma za sigurnosnu saradnju sačinjavaju Grčka, Mađarska i Irska.

Hrvatski helikopteri na Kosovu

Piše: Antonio Prlenda

Letenje u KFOR-u prvo je sudjelovanje Hrvatskog ratnog zrakoplovstva u nekoj od operacija NATO-a.

Autor je dugogodišnji vojni komentator i menadžer za odnose s javnošću u marketinškoj agenciji MITA Group u Sarajevu

Nakon prošlogodišnjeg ulaska u punopravno članstvo NATO-a, susjedna Republika Hrvatska se 2. srpnja 2009. godine pridružila i NATO-ovim mirovnim Kosovskim snagama (KFOR). U mladoj Republici Kosovo već treći hrvatski vojni kontingent (HRVCON) svoje je kolege iz druge četve-romjesečne rotacije zamijenio 20. siječnja 2010. godine.

Kontingent se sastoji od helikopterskog odjeljenja s dva transportna helikoptera Mil Mi-171Š Hip ruske proizvodnje, iz sastava Eskadrile višenamjenskih helikoptera (EVH) Hrvatskoga ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane s helidroma Lučko. Na Kosovu su stacionirani u bazi Bondsteel kod Uroševca (na albanskom Ferizaj).

Kontingent broji 20 ljudi: 12 letaća, pet tehničara, dva logističara i jedan vezist. Ekipe može samostalno opsluživati i održavati helikoptere do periodičnog pregleda nakon 100 sati naleta, kada helikopter mora servisirati Zrakoplovno-tehnička bojna 91. zrakoplovne baze u Zagrebu. Prvi put u trećem hrvatskom kontingentu KFOR-a su i dvije žene – jedna pilotira, a jedna je tehničarka. Zapovjednik 3. HRVCON-a je bojnik Marijan Skorija.

Nekoliko dana prije okončanja prve rotacije u bazi Bondsteel u gostili su nas pripadnici prvog HRVCON-a. Ondje su dijelili letnu stajanku s helikopterima UH-60 Blackhawk, iz sastava američke Nacionalne garde Aljaske. Do Kosova su letjeli preko Dubrovnika, a zatim Crne Gore i Albanije.

Temeljna zadaća hrvatskoga kontingenta je prevoženje ljudi i tereta te se ne razlikuje od onoga što njegove posade inače rade u Hrvatskoj. Zapovjednik prvog HRVCON-a 37-godišnji bojnik Michael Križanec, koji je inače i zapovjednik Eskadrile višenamjenskih helikoptera, zadovoljan je do sada obavljenim zadaćama, bez ikakvog incidenta ili tehničkog kvara. Jednako je prošao i drugi kontingent.

HRVCON je direktno podređen zapovjedniku KFOR-a, trenutačno njemačkom general-pukovniku Markusu Bentleru u Prištini, koji pod izravnim zapovjedništvom drži snage taktičke rezerve. To praktično znači da su hrvatski helikopteri vrlo često angažirani na vježbama brzog ra-

Foto: I. HRVCON

Hrvatski helikopteri Mi-171Š najviše su aktivni na vježbama snaga za kontrolu masa

spoređivanja i izvlačenja snaga specijaliziranih za kontrolu masa i nereda. Helikopteri Mi-171Š s kapacitetom od 24 sjedala nadmašuju sve ostale letjelice KFOR-a, a starije varijante ovog helikoptera danas se nalaze u vojskama svih nekadašnjih republika bivše SFRJ, osim slovenske vojske.

„Letimo cijelim Kosovom, po svim vremenskim uvjetima, danju i noću, i ostvarujemo otprilike jednak nalet kao i u Hrvatskoj“, kazao nam je Križanec. „Kod svih s kojima smo do sada u KFOR-u radili vidi se da su apsolutno za-

dovoljni kapacitetima i sposobnostima ovih helikoptera. Izuzetno su zadovoljni našim pristupom zadaćama i radu, jer nije bilo nijedne pritužbe u smislu odstupanja od propisanih procedura i standarda obuke ili narušavanja sigurnosti. U letenju na Kosovu ništa nam nije posebno novo ili teško, što je dokaz da smo dobro obavili pripremu.“

Na temelju iskustava iz rata, kao i iz NATO vježbi na kojima sudjeluju od 2002. godine, u HRZ-u su se opredijelili za stalne helikopterske posade i fokusiranje na uvježbava-

Foto: Antonio Prleđa

Zapovjednik eskadrile bojnik Michael Križanec uz jedno od dva pomoćna vozila dopremljena iz Zagreba

Smanjenje KFOR-a

Osnovna zadaća KFOR-a je zaštita sigurnog okruženja za svakoga na Kosovu. U vrijeme našeg posjeta početkom listopada u sastavu KFOR-a je bilo 12.688 vojnika iz 32 zemlje, a danas ih je oko 10.700. Od zrakoplovnih elemenata u Topličanima su s helikopterima bili Nijemci, Austrijanci i Švicarci, u zrakoplovnoj bazi u Đakovici su Talijani, i u Plani kod Mitrovice su bili Francuzi. No sada su snage nešto smanjene, u sklopu treće faze operacije „prisutnosti radi odvratanja“. Manji je i broj baza, te se premještaju i neke zrakoplovne jedinice. Kamp Bondsteel, kao najveća američka vojna baza u Europi, još se neće zatvarati. Tu će hrvatski zrakoplovci i dalje od Amerikanaca koristiti usluge meteo potpore i kontrole zračnog prometa, klase „D“.

Foto: Antonio Prlenda

Hrvatski zrakoplovci s jednim od svojih helikoptera Mi-171Š na stajanci baze Bondsteel

nje u pojedinačnom i grupnom letenju, karakterističnim zadaćama i letenju u područjima koja su približno jednaka onima na Kosovu. U Eskadrili je danas ostalo vrlo malo pilota koji su letjeli u JNA, a oni koji su letjeli na Kosovu činili su to lakim helikopterima Gazela.

Iako HRZ ima dva helikoptera Mi-8 MTV-1, koji su uz pomoć američke vlade prije nekoliko godina opremljeni po NATO standardima, za misiju KFOR-a odabrani su

novi helikopteri Mi-171Š, kojih je Hrvatska ukupno deset dobila od Rusije 2007. i 2008. godine, kao podmirenje dijela starog klirinškog duga.

„Novi helikopteri Mi-171Š odabrani su jer se uvijek ide na olakšavanja sustava održavanja, opskrbe i planiranja rezervnih dijelova i ispitno-mjerne opreme“, kaže Križanec. „Po statistici koju imamo, moglo se očekivati da bi s helikopterima koji su već prošli proces remonta imali

Kamp Bondsteel

Uobičajeni radni dan u bazi Bondsteel počinje buđenjem u 6 sati. Oko 7 sati ljudi su na doručku, a od 7.30 počinju aktivnosti. Planirane zadaće počinju meteorološkim izvješćem, a piloti u načelu ostaju u tijeku s vremenskom prognozom cijeli dan. Tehničari na pripremi helikoptera obave svoje navečer i ujutro. Kad se leti, onda se obavljaju prijeletni, međuletni i poslijeletni pregledi. U Bondsteelu u 17 sati američka truba označava prestanak radnog vremena, a u 22 sata je povećerje. No operativno osoblje vođeno je zadaćom i vremenom kada su zadaće dobivene, tako da je njihovo radno vrijeme uvijek podređeno tome.

Foto: Antonio Prlenda

Helikoptersku posadu najčešće čine kapetan, kopilot i tehničar-letač

više otkaza i kvarova, što bi prouzročilo potrebu za većom količinom rezervnih dijelova.“

Križanec napominje da hrvatski Mi-171Š u potpunosti zadovoljavaju i nadilaze norme Međunarodne organizacije za civilno zrakoplovstvo (ICAO), u smislu opreme za instrumentalno letenje po civilnim pravilima (IFR). Posebno ističe da im „crna kutija“ bilježi više parametara nego putnički avion Airbus koji će tek izaći iz tvornice. Helikopteri još uvijek nemaju takve identifikacijske uređaje „svoj-tuđi“ (IFF) koji će biti neophodni u složenijim operacijama NATO-a. No, zahtjevi za identifikacijskom opremom u KFOR-u su nešto niži. „Sam transponder ili IFF nema veliki značaj u ovakvom okruženju, jer nema zrakoplova koji imaju druge uloge“, dodaje Križanec.

Uz helikoptere su nabavljene i ruske kacige ZŠ-7VN, kao i naočale za gledanje noću (NVG) te u HRZ-u postoje programi za uvježbavanje letenja s njima. U praksi se na Mi-171Š izvrsnom pokazala i stražnja rampa, jer se na starijim helikopterima Mi-8 mora ugasiti rotor da bi se otvorila staromodna dvokrilna vrata.

„U pripremanju za misiju korištena su i iskustva kolega iz Slovenije i Makedonije, s kojima smo jako dobro povezani, i formalno i neformalno. Analizirali smo i iskustva čeških Mi-17, ali većina ih nije bila primjenjiva za HRZ, jer su Česi drukčije koncipirali svoju postrojbu. Česi su konceptualno išli s cijelim drugim stupnjem održavanja, tako da su držali helikoptere duže u misiji i radili na njima složenije radove redovitog održavanja“, kaže Križanec.

Obilaze i kosovske Hrvate

Zbog prirode zadaće, hrvatski zrakoplovci na Kosovu nemaju mnogo kontakta s lokalnim stanovništvom. Sve baze KFOR-a zapošljavaju i lokalne ljude. Rade tu i Srbi, Albanci, Hrvati, Bosanci, pa su u bazi ti kontakti stalni i bez ikakvih problema. „Ljudi rade svoj posao i ne interesira ih koju zastavu nosimo na ramenu“, kaže Križanec. U selu Janjevo danas živi oko 500 Hrvata, a u Letnici ih je ostalo samo oko 50. Pripadnici HRVCON-a često posjećuju nedjeljnu misu u Janjevu i uvijek obraduju tamošnje ljude, a za Veliku Gospu su išli na vojno hodočašće u Letnicu, gdje se tradicionalno na Kosovu slavi Crna Gospa.

Foto: Antonio Prleđa

Na Kosovu se leti po svakom vremenu

Za prvi kontingent odabrano je da misija traje samo tri mjeseca, jer se smatralo da bi duži period zahtijevao da se na Kosovu provode i određeni dijelovi obuke. No za drugu rotaciju, na čijem čelu je bio bojnik Andreas Duvnjak, ipak se opredijelilo da traje četiri mjeseca, koliko sada ostaje i treći kontingent.

Po raspoređivanju na Kosovo, uvijek je potrebno odrediti 2,5 sata orijentacijskog letenja po pilotu, što je obavljeno za nekoliko dana. Na letenje utječe mikroklima. No dvije karakteristične ravnice, Kosova polja i Metohije, podijeljene su po sredini blago brdovitim terenom, te uvijek postoje mjesta na kojima se može preći iz jedne doline u drugu. Sjeverna i zapadna brda te Šar-planina na jugu ne predstavljaju posebnu geografsku zapreku, pa se profil i brzina leta lako prilagode postojećim uvjetima.

„Na Šar-planini smo letjeli na nadmorskim visinama između 2.200 i 2.500 metara, na području južno od Prizrena. Helikopteri imaju izuzetne *hot-and-high* karakteristike, za letenje pri visokim temperaturama i velikim visinama. Ali važni su i vjetrovi, pri čemu do izražaja dolazi naša obuka, poput one godišnje na Velebitu i drugim visinskim točkama u Hrvatskoj“, veli Križanec.

Mi-171Š ima jednake motore TV3-117VM kao i starija varijanta Mi-8MTV, ali je zbog svoje opreme teži između 500 i 600 kg. No posade uvijek imaju mogućnost kalkulacije maksimalne poletne težine s količinom goriva koja je potrebna za zadaću, čime se ta razlika anulira.

„Prosudbom rizika, naoružavanje helikoptera je ocijenjeno nepotrebnim, jer se ne očekuje bilo kakva prijetnja prema KFOR-u. U posljednjih devet godina nije bilo takvog incidenta, ali smo uvijek spremni reagirati i na takve stvari“, zaključuje bojnik Michael Križanec. ■

Konzervativna vs. progresivna geopolitika

Piše: Sead Turčalo

**Kearns, Gerry (2009):
Geopolitics and Empire.
The Legacy of Halford
Mackinder, New York:
Oxford University Press,
str. 344.**

*Autor je viši asistent na Fakultetu
političkih nauka Univerziteta u Sarajevu*

Govor o povijesti (klasične) geopolitike je govor o njezinoj zloupotrebi, imperijalizmu i „prostornom zastranjenu“. Uprkos činjenici da se švedski politolog Rudolph Kjellen (1864–1922) smatra osnivačem geopolitike, koju je situirao kao jedan od pravaca nauke o državi određujući joj za predmet proučavanja „državu kao teritorij“, za istinskog teorijskog oblikovatelja klasične geopolitike uzima se najveći imperijalist među geopolitičarima, Britanac Halford John Mackinder.

Ovaj profesor geografije na Oxfordu, rođen 1861. godine, jedan od osnivača a kasnije i direktor London School of Economics and Political Sciences, britanski parlamentar... početkom 20. stoljeća pred Kraljevskim geografskim društvom prezentirat će svoj tekst „Geografski stožer povijesti“ (1904), koji će suvremeni politolozi i povjesničari označiti „definirajućim momentom u povijesti geopolitike“ i radom „ikono- klastične vrijednosti“.

U tom tekstu Mackinder je, govoreći o „geografskoj uzročnosti povijesti“, razvio svoju euroazijsku strategiju, odnosno teoriju o Heartlandu (Srce svijeta – prostor koji pokriva Rusiju, zapadni Sibir, Kazahstan, Sinkiang i Mongoliju) kao ključu dominacije svijetom (str.151-159). Za njega je cijeli svijet zatvorena pozornica koja se nalazi u postkolumbovskom dobu, u kojem se događaji na jednoj strani svijeta reflektiraju na ostatak zemaljske kugle (131-137). U tom kontekstu geopolitika je, mada Mackinder izbjegava korištenje tog pojma, analitički alat za proučavanja utrke velikih sila na toj zatvorenoj pozornici. Upotpunjujući svoju teoriju Heartlanda, on će 1919. godine u knjizi „Demokratski ideali i stvarnost“ definirati svoj čuveni triptih:

„Ko vlada istočnom Evropom, vlada srcem svijeta;
Ko vlada srcem svijeta, vlada Svjetskim ostrvom;
Ko vlada Svjetskim ostrvom, vlada cijelim svijetom.“
za koji se nadao da će ga „nekakav lepršavi anđelak“ došapnuti britanskim državicima dok budu razgovarali s poraženim Nijemcima nakon Prvog svjetskog rata (Mackinder (1919) 2009).

Upravo analiza ove Mackinderove teorije i njezinog utjecaja na suvremenu geopolitiku predmet je knjige „Ge-

opolitics and Empire. The Legacy of Halford Mackinder“ autora Gerryja Kearnsa, profesora međunarodnih poslova i uprave i direktora Škole za javne i međunarodne poslove na Virginia Tech u Blacksburgu, SAD.

Kearns smatra da je Mackinderova geopolitička ideja ostvarila najtrajniji utjecaj na međunarodne odnose iako njegove ideje o protekcionističkom i biološkom imperijalizmu, sprečavanju savezništva Rusije i Njemačke te ideje trgovinskog rata radi očuvanja imperijalne pozicije Britanije nisu značajno utjecale na kreiranje vanjskopolitičke doktrine kraljevine (OžTauthail, Dalby, Routledge, 2007).

Ipak, prema priznanju Karla Haushofera, tvorca njemačke geopolitike, Mackinderovi geopolitički postulati su u bitnom utjecali na razvoj ključnih principa njemačke nacističke geopolitike, prvenstveno principa prednosti kopnene u odnosu na pomorsku silu (16). Također, tvrdi Kearns, u periodu nakon Drugog svjetskog rata, kada geopolitika postaje tabuizirana i iz javnosti izgnana kao pseudoznanost, ideje Halforda Mackindera nastavljaju oblikovati vanjsku politiku velikih sila, poglavito Sjedinjenih Država.

Kreatori američke međunarodne politike u periodu hladnog rata George Kennan, Colin Gray i dr. će na postavkama Nicholasa Spykmana utemeljenim na Mackinderovom učenju razviti strategiju zatvaranja (*containment*) Sovjetskog saveza, a britanski imperijalist će biti proglašen „najvećim teoretičarom geopolitike“ (24-25).

Ni kraj hladnoratovske epohe nije spriječio duh *mekinderizma* da nastavi egzistirati unutar diskurzivnih formacija novog svjetskog poretka promoviranog od konzervativnih geopolitičkih krugova. Kearns smatra da je mekinderovski geopolitički diskurs formativni diskurs američke geopolitike 21. stoljeća te ruske nacionalističke geopolitike s kontinentalnim ambicijama (16).

Ideje koje povezuju Mackindera i recentno promišljanje geopolitike unutar konzervativne intelektualne elite Sjedinjenih Država Kearns nalazi u djelima Zbigniewa Brzezinskog, Thomasa Friedmanna, Bernarda Lewisa, Samuela Huntingtona, Francisa Fukuyame,

Robertu Kagana, Philipa Bobbitta, Thomasa Barnetta, Richarda Kaplana, Johna Mearsheimera i drugih. Oni, po mišljenju autora, interpretiraju i konstruiraju realnost u kategorijama trajnog sukoba Zapada i ostalih, opasnosti zatvorenog svijeta, potrebe za uvećanjem moći kao primarnim zadatkom subjekata međunarodnih odnosa, te hegemonskog dobročinstva SAD kojim se treba opravdati „Nova velika igra“ uobličena u formi „globalnog rata protiv terorizma“ kao „novoj rundi kolonijalnog imperijalizma preko kojeg Sjedinjene Države pokušavaju osigurati pristup jeftinoj nafti za narednih nekoliko decenija“ (256).

Kao alternativu ovakvom konzervativnom promišljanju geopolitike u kategorijama sile i moći Kearns nudi progresivnu geopolitiku, koja odbacuje prinudu kao „prirodan“ put širenja kapitalizma. Ova forma geopolitike po mišljenju autora „...prepoznaje da se najefektivniji putovi rješavanja globalnih problema bez pribjegavanja sili nalaze u okvirima multilateralnih institucija...“ (266), jer su „...pravo i pregovori Š...Ć češće dostupni nego što se misli“ (280). Kearns smatra da progresivna geopolitika treba da ponudi alternativu nadirućim „doktrinama šoka“ neoliberalnog, ekonomskog i kolonijalnog imperijalizma koji promišlja „okupaciju kao akumulaciju kapitala“ (285-288). Rješenje je, zaključuje autor, da u globalnim političkim odnosima države i nedržavni akteri preuzmu odgovornost i artikuliraju vrijednosti nenasilja kao okvir kreiranja boljeg svijeta (295).

Kearnsova knjiga „Geopolitics and Empire. The Legacy of Halford Mackinder“ po svojoj metodološkoj ustrojenosti spada u domenu takozvane kritičke geopolitičke literature koja diskurzivnim pristupom nanovo promišlja i dekonstruira konzervativne geopolitičke ideje. U tom kontekstu kroz dekonstruiranje euroazijske strategije Halforda Mackindera autor nam, skidajući slojeve s njegove imperijalne geopolitike, briljantnom jednostavnošću pokazuje da praksa imperijalizma egzistira u geostrateškim sižeima velikih sila i danas. Čitanje ove knjige s pitanjem u podsvijesti *da li je pametno biti geopolitičan* zasigurno će vas navesti da prihvatite odgovor Klause Doddsa da *ni je samo pametno nego i važno biti geopolitičan*. ■

Organizirani kriminal u kakistokraciji

Piše: Sead Turčalo

**Smajić, Mirza (2010):
Organizovani kriminal
u Bosni i Hercegovini.
Tranzicijske dileme,
Sarajevo: Fakultet
političkih nauka.**

Bosna i Hercegovina je skoro dvije decenije zemlja koju karakteriziraju politička previranja, ekonomski i socijalni kaos i konfuzija. U takvim uvjetima deklarativna demokracija se u pojavnj ravnj transformira u svoju suprotnost – kakistokraciju. A kakistokracija sama po sebi je crna rupa u demokraciji koja otvara vrata u drugi paralelni svijet, u kojem se kao jedna od ključnih pojava koja prijeti da u potpunosti destruiira ionako *fragilnu* državu pojavljuje organizirani kriminal.

Da organizirani kriminal ne predstavlja isključivo prijetnju za bivše komunističke i socijalističke države pogođene neuspjelom tranzicijom u tržišnu demokraciju i druge zemlje u razvoju, pogođene ratovima i stalnim unutarnjopolitičkim konfliktima, govore i činjenice da se ovaj fenomen u strateškim dokumentima Evropske unije i Sjedinjenih Država definira kao jedna od ključnih prijetnji, a građani zemalja EU-a prema najnovijim istraživanjima Eurobarometra percipiraju organizirani kriminal kao najveću prijetnju nakon nezaposlenosti i ekonomske situacije (u odsustvu globalne ekonomske krize poredak bi vjerovatno bio drugačiji, u korist organiziranog kriminala, o čemu svjedoče istraživanja iz 2001. godine).

Međutim, uprkos sličnosti u prijetnjama s kojima se susreću Bosna i Hercegovina, kao zemlja u tranziciji, i razvijene zemlje zapadne hemisfere, postoji i jedna bitna razlika. Naime, i površnom analizom printanih i elektronskim medijskih sadržaja utvrdit ćemo da sintagma organizirani kriminal spada u red najkorištenijih u bosanskohercegovačkom javnom diskursu, dok će nam pretraga na COBISS-u (Kooperativni online bibliografski sistem i servis), koji ima pretraživačku platformu za biblioteke u svim bivšim jugoslavenskim republikama izuzev Hrvatske, pokazati da je o fenomenu organiziranog kriminala napisano desetak knjiga, a u Bosni i Hercegovini svega jedna koja se na sveobuhvatan način bavi ovom pojavom. S druge strane, u zemljama EU-a i SAD-a desetak stručnih i znanstvenih časopisa bavi se pitanjima organiziranog

kriminala, a na najvećoj online knjižari Amazonu naći ćete samo na engleskom jeziku oko 2.000 naslova koji u svom fokusu imaju istraživanje ove pojave. Dakle, sigurnosne prijetnje su iste, ali bavljenje njima u znanstvenim i stručnim krugovima te razvijanje adekvatnih strategija suprotstavljanja takvim pojavama su nesrazmjerni.

Ovakvi pokazatelji daju zaključiti da pojava knjige „Organizovani kriminal u Bosni i Hercegovini. Tranzicijske dileme“ autora Mirze Smajića, višeg asistenta na Fakultetu političkih nauka, ni u kom slučaju ne predstavlja više istog, nego se, štaviše, radi o osvježanju za opću, stručnu i znanstvenu javnost, koju interesiraju pitanja savremenih sigurnosnih izazova koja se postavljaju pred Bosnu i Hercegovinu.

Smajićeva knjiga je prilagođena verzija njegovog magistrskog rada odbranjenog na Fakultetu političkih nauka 2009. godine. U četiri poglavlja autor se bavi znanstvenom analizom organiziranog kriminala, počevši od ambivalentnosti u njegovom definiranju, neophodne distinkcije i diferencije pojmova organizirani kriminal, korupcija, terorizam, mafija, te kontekstualizira različite pojavne oblike organiziranog kriminala unutar bosansko-hercegovačkog društva i države.

Autor u svojoj teorijskoj analizi organiziranog kriminala, koja služi kao podloga empirijskom istraživanju u posljednjem poglavlju knjige, polazi od prikaza razbijenog sigurnosnog sistema Bosne i Hercegovine koji umnogome doprinosi razvoju organiziranog kriminala, a rezultat je, kako ističe Smajić, „...nedefinisanog političkog i društvenog uređenja, procesa reformi i tranzicijske pozicije, te poluprotektoratskog međunarodnog političkog subjektiviteta“ (str. 194) Bosne i Hercegovine. Pored ekonomsko-socijalnih faktora koji utječu na razvoj organiziranog kriminala, kao snažan generator ove negativne pojave autor prepoznaje „problem korumpiranosti izvršnih, zakonodavnih i sudskih organa“ (194). U našem uvidu upravo ovaj zaključak autora objašnjava činjenicu da je inkriminacija

o organiziranom kriminalu na entitetskom nivou uvedena tek 2001. (Federacija BiH) odnosno 2006. godine (Republika Srpska), a na državnom nivou 2003. godine odlukom visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH.

Ključni dio knjige svakako je posljednje poglavlje, u kojem autor prezentira empirijsko istraživanje o pojavnim oblicima organiziranog kriminala u Bosni i Hercegovini od 2003. do polovine 2008. godine. Smajić u tom kontekstu istražuje krivična djela poput trgovine ljudima, krijumčarenja osoba, pranja novca, korupcije (primanje i davanje dara i drugih oblika koristi), trgovine i krijumčarenje narkotika, fiktivnog poslovanja itd. Na temelju relevantnih podataka prikupljenih u bazi podataka Državnog suda i Tužilaštva Bosne i Hercegovine autor pokazuje da svi oblici organiziranog kriminala pokazuju blagi, kontinuirani porast. Istovremeno analizirajući mehanizme borbe protiv organiziranog kriminala, autor detektira višestruke probleme, počevši od nepostojanja materijalno-tehničkih i kadrovskih pretpostavki, nekritičkog preuzimanja praksi stranih zemalja bez sagledavanja društvenog konteksta, brojčane preopterećenosti i institucionalne preorganiziranost policijskih snaga... (174-175)

Prepreku uklanjanju ovih problema autor prepoznaje u „lokaletatističkom pristupu sigurnosti i borbi protiv organizovanog kriminala“ koji destruiira izgradnju depolitiziranog i deideologiziranog sigurnosnog okvira kao ključnog preduvjeta za uspješnu borbu protiv organiziranog kriminala.

U konačnici, možemo reći da Smajić prijemčivim znanstvenim izražajem objašnjava veoma kompleksnu temu kao što je organizirani kriminal omogućavajući da njegova knjiga nađe put izvan uskih akademskih krugova i postane obaveznim štivom kako praktičarima u oblasti borbe protiv organiziranog kriminala tako i novinarima i analitičarima koji u fokusu svoje analize imaju savremene sigurnosne izazove. ■

Agenda za NATO - Put prema globalnoj sigurnosnoj mreži

Piše: Zbigniew Brzezinski
Prijevod i obrada: Asaf Alibegović

**Za 60 godina postojanja
NATO je ujedinio Zapad,
Evropu učinio sigurnom
i okončao hladni rat.
Čime se treba baviti danas?**

*Autor je bio savjetnik za nacionalnu
sigurnost američkog predsjednika
Jimmyja Cartera (1977-1981).*

Blještava proslava šezdesete godine postojanja NATO-a, koja je u aprilu 2009. godine okupila rukovodioce skoro 30 zemalja članica, polučila je neznatan interes javnosti. Na historijsku ulogu ovog saveza gledalo se kao na zamorno pitanje. Mediji, koji imaju presudan utjecaj na stvaranje i sadržaj javnog mnijenja, vrvjeli su podrugljivim prijedlozima za raspuštanjem, pa i otvorenim zagovaranjem označavanja NATO-a kao disfunkcionalnog saveza izgubljene geostrateške relevantnosti. Glasnogovornici Rusije ismijavali su ovu alijansu označavajući je posljednjim zaostatkom hladnog rata. Čak je i odluka Francuske o ponovnom uključanju u svom punom kapacitetu u integrirane vojne strukture NATO-a, nakon više od 40 godina neučestvovanja, izazvala relativno nedovoljno pozitivno očitovanje. No, francuska su djela bila glasnjija od riječi. Ova država sa osjećajem ponosnog univerzalnog poslanja prepoznala je nešto vezano za NATO, ne onaj hladnoratovski, već NATO 21. stoljeća, što ju je naglalo da se baš sada, u vrijeme dugoročnih promjena u sigurnosnoj dinamici svijeta, ponovo priključi najvažnijoj vojnoj alijansi. Postupak Francuske dodatno je osnažio ključnu političku ulogu NATO-a kao regionalnog saveza sa narastajućim globalnim potencijalom.

Prilikom procjenjivanja budućih pravaca djelovanja NATO-a mora se u obzir uzeti historijska činjenica da je ovaj savez za 60 godina svog postojanja institucionalizirao tri doista monumentalna preobražaja u svjetskim odnosima: prvo, okončao je stoljećima dugi „građanski rat“ između zemalja Zapada za prekookeansku i prevlast na evropskom kontinentu; drugo, pridonio je odluci kojom su se nakon Drugog svjetskog rata SAD obavezale na odbranu Evrope od sovjetske dominacije (što je spriječilo politički preokret, pa čak i treći svjetski rat); treće, ostvario je mirno okončanje hladnog rata, čime se završila geopolitička podjela Evrope a otvorili preduvjeti za konstituiranje šire, demokratske Evropske unije.

Ovi uspjesi, međutim, daju za povod postavljanje sasvim opravdanog pitanja: šta činiti danas? Koje se impli-

kacije i pouke mogu iščitati iz proteklih 60 godina? Na tom je stajalištu novom generalnom sekretaru NATO-a naloženo da „razvije novi strategijski koncept i taj prijedlog podnese na usvajanje na sljedećem (NATO-ovom) samitu“. Uzevši u obzir trenutne sigurnosne dileme koje zapljuskuju alijansu, kao i one buduće, čiji je utjecaj vrlo vjerovatan, novi strategijski koncept morat će se pozabaviti s najmanje četiri fundamentalna izazova. Prvo, kako postići politički prihvatljiv ishod sve dubljeg angažmana NATO-a u supružimajućim konfliktima u Afganistanu i Pakistanu. Drugo, kako zanoviti značenje i dužnosti prema „kolektivnoj sigurnosti“ određenoj članom 5. NATO ugovora. Treće, kako uključiti Rusiju u pravno obavezujuću i obostrano korisnu vezu s Evropom i širom sjevernoatlantskom zajednicom. Te, četvrto, kako odgovoriti na ovovremene dileme globalne sigurnosti.

Prva dva od ovih izazova odnose se na kredibilitet NATO-a kao regionalne američko-evropske alijanse, dok se preostala dva vežu za pitanja njegove potencijalno globalne uloge.

Izostanak sučeljavanja sa bilo kojim od ova četiri izazova može potkopati zaostavštinu tri ranije spomenuta preobražaja, koji ne nose samo historijski značaj, već predstavljaju relevantnost za globalno važnu ovovremenu misiju alijanse.

UJEDINJAVANJE ZAPADA

Tokom posljednjih 500 godina svjetskom politikom dominirale su države smještene na obalama sjevernog Atlantika. Sukobljavajući se jedna s drugom za bogatstvo i moć, u suštini su osigurale globalnu imperijalnu dominatnost sjevernoatlantskoj regiji. Ali prevlast nad ovim područjem nije uvijek bila postojana. Periodično je bivala potkopavana nasilnim rivalitetima između zemalja ove regije. Portugal, Španija, Francuska, Holandija i Velika Britanija su se, u naizmjeničnim kombinacijama, sukobljavale, pobjeđivale i zamjenjivale na tronu neosporno prve prekomorske imperijalne sile. Globalna hijerarhija dramatično je promijenjena tokom posljednja dva stoljeća uslijed povećanja opsega rivaliteta za vrijeme napoleonovske Francuske s kontrole okeana na nastojanje da se tome pridoda i dominacija nad Evropom. Dodatno preobražavajući geopolitiku sjevernoatlantskog rivalstva, Napoleonova poduzimanja su prvi put pospješila brzi ulazak dviju neatlantskih sila u ovakvo nadmetanje: centralnoevropske Pruske (koja će kasnije postati Njemačka) i euroazijske Rusije (kasnije Sovjetskog saveza). Stoljeće kasnije, Prvi svjetski rat, predominantno evropski rat, uvukao je prekookeanski udaljeni

SAD. Ulazak ove zemlje pokazao se ključnim po ishod rata, a pobjeda nove britansko-francusko-američke koalicije gledana je kao garant koji će omogućiti nastavak finansijske i političke nadmoćnosti sjevernoatlantske regije. No, to se na kraju ispostavilo kao iluzija. Francuska je bila iscrpljena do iznemoglosti, Velika Britanija se nalazila pred bankrotom, dok je ambivalentan stav SAD-a oko njegove globalne uloge ostavljao bolan trag.

Potom je brzi preobražaj Njemačke potaknuo početak Drugog svjetskog rata. Poprilično parcijalnu pobjedu u ovom sukobljavanju odnijela je nova sjevernoatlantska koalicija između SAD-a i Velike Britanije, koja je blagotvornosti ostvarene pobjede morala dijeliti s vojnim partnerom i narastajućim rivalom, euroazijskom sovjetskom Rusijom.

Centralni i istočni dijelovi Evrope potpali su pod kontrolu Moskve, dok je zapadni preostatak ovog kontinenta (međusobno još uvijek podijeljen gorkim uspomnama na rat) u potpunosti postao zavisano budućem pozicioniranju SAD-a. U dva svjetska rata Evropa je efikasno nad sobom izvršila političko samoubištvo.

Ravnajući se svojim mogućnostima, SAD su odgovorile novonastalom izazovu. NATO je bio jedan od dva ključna instrumenta koje je Washington koristio da bi pospješio prekograničnu saradnju u zapadnom dijelu Evrope.

Iako su stanovnici zapadne Evrope samostalno prepoznali potrebu nadilaženja svojih historijskih podjela, njihov početni postratni napor se jednako temeljio na prizemljivanju Njemačke, koliko i na zagovaranju zapadnoevropske integracije. Međutim, SAD su bile te koje su kroz Marshallov plan zapadnoevropsku ekonomsku obnovu uistinu učinile prekograničnim projektom, uključujući u njega čak i zapadne dijelove okupirane Njemačke. Diplomacija Velike Britanije, vođena uviđanjima Londona da je došao kraj vječnom danu bez zalaska sunca na britanskom teritoriju, te uvjerenjima da budućnost ove zemlje kao svjetske sile prvenstveno zavisi od njene umješnosti što bližeg vezivanja uz Washington, učinila je najuvjerljiviji pritisak na SAD da se odluče na nedvosmisleno i pravno obavezujuću predanost obezbjeđivanju sigurnosti i opstanka zapadne Evrope kao skupine demokratskih zemalja, istovremeno ih priznajući integralnim dijelom šireg, tada zakržljalog Zapada.

Premda je NATO prvenstveno oformljen s ciljem osiguravanja upravo ovakve vrste osiguranja spram natkrijujuće sovjetske prijetnje, njegov politički učinak u

zapadnoj Evropi bilo je zagovaranje pomirenja s Njemačkom i Italijom, bivšim članicama Sila osovine, uz istovremeno zagovaranje prihvaćanja prekookeanske međuzavisnosti. U tom smislu je od presudne važnosti bio u početku tegoban proces okončavanja francusko-njemačkog neprijateljstva.

U početku su Francuzi odlučno odbijali sve vrste prijedloga o ponovnom naoružavanju Njemačke, uključujući i one koji bi bili izvedeni pod okriljem zajedničke evropske odbrambene zajednice. No, postepeno su dalekovidni njemački i francuski državnici kultivirali pomirenje na političkom polju, koje je naposljetku izraslo u istinsko savezništvo.

Ništa od ovoga ne bi se dogodilo bez postojanja NATO-a.

Njegova transnacionalno integrirana struktura, kojom su u vojnom smislu dominirale SAD, uključila je u svoj sastav njemačke snage (iako bez zasebne komande ili generalskog kora), na što je Francuska s naklonošću gledala čak i prije zvaničnog prijema Zapadne Njemačke 1955. godine u punopravno članstvo saveza. Institucionalizacijom NATO-a i kasnijom pojavom Evropske ekonomske zajednice (koja će postepeno prerasti u Evropsku uniju) svaka mogućnost međusobnog budućeg građanskog rata između zemalja Zapada bila je konačno uspješno okončana. Historijski značaj ove činjenice nikada se ne može preneglasiti.

Što se samog NATO-a tiče, treba potcrtati da je začet u strahu, a porođen u iznurenoj Evropi. Uz prateći osjećaj naglašene ranjivosti, neposredno postratno očekivanje novog sukoba bilo je široko rasprostranjeno. Američke snage su, izuzev neznatnog prisustva u okupiranoj Njemačkoj, bile povučene nazad u SAD i u velikoj mjeri demobilizirane. Evropljani su zbog toga, prirodno, iskazivali zahtjeve za njihovim skorim povratkom i automatskom vojnom odgovoru u punom kapacitetu u slučaju novog rata. U početku su, međutim, američki vojni stratezi bili skloniji misliti da se američka predanost u osiguravanju sigurnosti Evrope realistički odnosi samo na obavezu odbrane evropskog mostobrana, nakon čega bi uslijedilo oslobođanje Evrope po drugi put. Držali su se razmišljanja da se eventualni rat ne bi mogao izbjeći posredstvom kapaciteta tadašnjeg američkog nuklearnog monopola, te da se vojne operacije na terenu ne bi mogle zaustaviti masovnim bombardiranjem Rusije. Donekle je razumljivo da ovakav stav Evropljanima nije bio potpuno uvjerljiv. Motreći sa pozicije ovog ozračja, skovan je član 5 Sjevernoatlantskog ugovora, koji je, kroz ustanovljavanje

principa kolektivne akcije, imao namjeru da umreži SAD s Evropom na način koji bi prevazišao tradicionalno američko držanje postrani kada je u pitanju njihova umiješanost u udaljene vanjske sukobe. Terminološke odrednice ovog člana određivale su da svaka zemlja saveznica treba reagirati u slučaju napada na bilo koju drugu saveznicu na način „...poduzimanja onih postupaka za koje smatra da su potrebni, uključujući i upotrebu oružane sile...“ Amerikanci su ovakvu formulaciju shvatili kao zadržavanje prava Washingtona na samostalno odlučivanje o načinu vojnog angažmana u slučaju da sovjetske snage prijeđu Elbu, dok su Evropljani u njemu vidjeli dovoljan zalog da će SAD biti vojno uključene u mogući sukob od samog početka.

Karakter obaveznosti odredbi člana 5, čije formule traju već 60 godina, po sebi je bio jasan, dok je sama priroda konkretnih odgovora na njih bila uvjetovana. Strateška međuzavisnost Zapada je, međutim, kroz NATO postala obavezujuća.

Odgovor na pitanje da li je treći svjetski rat bio neposredna mogućnost nikada neće biti poznat. Ubaškarujući se u sami centar Evrope nakon 1945. godine, Sovjetski Savez se natkrilio kao velika prijetnja. Ali je u isto vrijeme bio i vojno iscrpljen, a morao je i probaviti sve ono što je na razne načine ranije pohlepno progutao. Zvaničnici na obje strane sa strategijskim dalekovidnijim pogledima raspravljali su iza kulisa kako će novo natjecanje za globalnu premoć biti politički prolongirano, a ne, barem u skorijoj budućnosti, razrješavano vojnom silom. George Kennan je u ime američke strane zagovarao stajalište da je, ipak, moguće obuzdati nasrtljivi SSSR, te ga na koncu iscrpiti, čemu se nije imalo mnogo toga prigovoriti. Objašnjavajući da je prijetnja sa sovjetske strane prvenstveno političke, a ne vojne naravi, zalagao se protiv opcije pretjerano militarističkog odgovora Zapada na sovjetske prijetnje.

Danas se iz uvida u sovjetske arhive može jasno opaziti da su i neki od vodećih ruskih stručnjaka za Zapad, ogrčući svoje argumente marksističkom terminologijom, bili sličnih pogleda. Vjačeslav Molotov, ministar vanjskih poslova Sovjetskog saveza, 1944. godine je primjedbama propraćivao memorandume Josifa Staljina koje su pripremali Ivan Maisky, ratnodopski ambasador u Londonu, a potom zamjenik ministra vanjskih poslova, i Maxim Litvinov, kroz određeno vrijeme kadrovski ekvivalent Maiskog u Washingtonu, a i sam kasnije zamjenik ministra vanjskih poslova. Naposljetku su se usaglasili da će postratna era biti obilježena američkom premoći, slabljenjem Velike Britanije, intenzi-

vnim kapitalističkim proturječnostima, dugoročnim periodom već tada primjetnog takmičenja između SAD-a i SSSR, ali ne i ratom. Iako je Staljin ponekad držao govore o mogućnosti sljedećeg svjetskog rata, iz njih se ipak moglo iščitati da se takvo što ne planira u skorijoj budućnosti. U Korejskom ratu 1950. godine sovjetski vođa je vidio zgodan povod da se pažnja preusmjeri sa zastoja u Evropi, kao i priliku da se eventualno poveća zavisnost Kine od SSSR-a. Stavovi na Zapadu o tome da je Korejski rat vjesnik šireg sukoba doveli su do naglog raspoređivanja američkih snaga u velikim kapacitetima na tlo Evrope. Korejski rat je na ovaj način stvorio političku psihozu koja će učvrstiti stajališta obje strana o označavanju hladnog rata kao prvenstveno vojnog natjecanja. Paradoksalno je da je upravo nasilni sukob u Aziji, u vrijeme zdušnog poticanja konfrontacije u Evropi između dvaju naoružanih tabora, spriječio kako pojavu rata izazvanog nepromišljenošću tako i mogućnost političkog akomodiranja stanja na podijeljenom evropskom kontinentu. Ostat će nepoznato da li bi NATO, da se kojim slučajem odlučio za manje ukopano pozicioniranje u smislu neodstupanja od zacrtanih vojnih odredbi (za što se Kennan zalagao) imao veće šanse za poduzimanje značajnijeg proširenja političkog detanta sa SSSR nakon Staljinove smrti 1953. godine, koja se dogodila baš u vrijeme blagih nagovještaja sovjetskog interesa prema postizanju kompromisa oko pozicije Njemačke. Također će ostati nepoznato da li bi takva opcija doprinijela drugačijem razvoju situacije za vrijeme revolucije u Mađarskoj 1956. ili događaja za vrijeme Praškog proljeća 1968. godine. Jedino što je u potpunosti jasno jest činjenica da je mogućnost iskorištenja situacije nastale rasulom u sovjetskom rukovodstvu nakon smrti Staljina za postizanje mirnog okončanja političkog *statusa quo* nedovoljno naučno istražena.

Izbijanje novog sukoba u osjetljivom razdoblju prvih decenija nakon Drugog svjetskog rata je izbjegnuto jedino zahvaljujući opredijeljenosti SAD-a na odbranu Evrope i činjenici da je NATO ostao ujedinen. Dva puta je početkom 1960-ih, najprije berlinskom, a potom i kubanskom raketnom krizom, ozbiljnim situacijama koje su mogle dovesti do velikog sukoba, na kušnju stavljano ovo jedinstvo. U oba ova slučaja ne postoji opravdana osnova za sumnju da je Moskva uistinu željela započeti rat. Prije bi se moglo reći da se nestrpljivo kockala s pretpostavkom da će ovakva vrsta zastrašivanja djelovati na promjenu *statusa quo*. Međutim, važnost veličine stanja koje bi bilo uspostavljeno izbjegavanjem sukoba širih razmjera prevagnula je kod obje strana iako je činjenica nastavka zaoštrenosti odnosa u vojnom pogledu na tlu Evrope i dalje bila evidentna.

Zvanično obznanjena očekivanja SSSR-a o tome kako će u ekonomskom i vojnom pogledu nadmašiti SAD krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina zvučala su isprazno, dok su već vidljive trzavice u društvu, pospješene „perestrojkom“ Mihaila Gorbačova, s uspjehom odagnale strahove na Zapadu o tome da bi povećanje sovjetske strateške snage moglo Evropu načiniti podložnom ucjeni nuklearnim oružjem. Zbog takvog ozračja obje strane su bile voljne da se konstruktivno uključe u preispitivanje pitanja kontrole naoružanja, ljudskih prava, pa čak i smanjenja trupa. Do kraja decenije brzorastuće rasulo u sovjetskom bloku, bivajući pospješeno uspjehom pokreta Solidarnost u Poljskoj, te vještom zloupotrebom njegove završne faze od strane NATO-a kroz uplive međusobno suglasnih lidera SAD-a, Njemačke, Velike Britanije i Francuske, već je bilo izvan kontrole. Mnogo prije zvaničnog sloma bilo je jasno da su SSSR i sovjetski blok stvar prošlosti.

Netom po tome, namjena NATO-a je promijenjena. Postao je okvir kroz koji se pokušavalo stabilizirati iznenađujuća geopolitički trusnu situaciju u centralnoj i istočnoj Evropi. Danas je malo poznata činjenica da su omražene oružane ruske snage ostale raspoređene, baš kao za vrijeme hladnog rata, na obalama Elbe uprkos činjenici konačnog raspada sovjetskog bloka 1989/90. godine, emancipaciji istočne Evrope i ponovne uspostave nezavisnosti baltičkih zemalja. Ove snage su se naposljetku iz zemalja satelita povukle tek 1994. godine. Iako je očekivano povlačenje snaga bilo sve osim neizbježno, nedorečenosti u oblastima regionalne sigurnosti, graničnih pitanja te političkog identiteta u bivšem sovjetskom bloku nastavile su biti teško razrješive.

Imajući u vidu da Evropska unija, koja je tada prolazila kroz vlastite razvojne muke, nije mogla osigurati uvjerljivu sigurnost, u djelatnost NATO-a se gledalo kao na jedinu mogućnost da se novonastala praznina stabilno popuni. Ono što je uslijedilo manje je posljedica strateškog planiranja, već stvar historijske spontanosti, koja je, iako unutrašnje konfuzna i proturječna, ipak bila od presudne važnosti. Što je, uostalom, i slučaj s prodorom NATO-a na istok.

Novo rusko vodstvo se u početku nevoljko složilo s ovim (primjerice na fonu razgovora Borisa Jeljcina s poljskim predsjednikom Lechom Walesom u augustu 1993. godine), ali se nedugo nakon toga Rusija ipak predomislila.

Materijali s kojih je nedavno skinuta oznaka tajnosti jasno negiraju često spominjanje navoda prema kojima je Rusija navodno dobila obećanje da neće doći do ši-

renja NATO-a. Treba istaći da nije bilo prostora za sprečavanje spontanog približavanja zemalja centralne i istočne Evrope NATO-u kao jedinoj zapadnoj instituciji koja je podjednako mogla osigurati njihovu sigurnost i pružiti im pomoć u pronalaženju novog političkog identiteta. Mora se također napomenuti da su stanovnici ovih zemalja nad kojima je Sovjetski savez skoro pet decenija provodio čvrstu diktaturu bili priklonjeni ideji odvajanja. Bili su odlučni u nastojanju da postanu dijelom slobodne Evrope, a nikako geopolitički ničijom zemljom oko koje bi se sporili NATO i Rusija. U slučaju da su prilikom procesa postsovjetske prekompozicije zemlje istočne i centralne Evrope bile izostavljene, hladnim ratom raspolučena Evropa bi, umjesto jedinstvene, postala trodijelna tvorevina koju bi sačinjavale na zapadnom dijelu članice NATO-a, u središtu Zapadu naklonjene ali nezaštićene zemlje centralne i istočne Evrope (uključujući nestabilne države sa skorije povraćeni suverenitetom – Bjelorusija i Ukrajina), te na istoku Rusija. Teško je zamisliti da bi takva arhitektura imala otpornost za dugoročno postojanje. Između opcije da se regija nađe između ponovo ujedinjene Njemačke, članice NATO-a, i srdite Rusije, koja je još uvijek na regiju gledala kao na svoje „neposredno inozemstvo“, prošireni NATO se dokazao kao najbolji odgovor na nestabilnost ili čak nasilje (kakvo se nedavno dešavalo u Ukrajini ili Gruziji). (Vrijedno je napomenuti da tek ujedinjena Njemačka nije imala primjedbi prema ishodu ovakvog plana, te je odigrala ključnu ulogu u podupiranju procesa širenja NATO-a.) Ukratko, proces širenja NATO-a bio je ispravna odluka koja je provedena u historijski odsudnom momentu. S prvim godinama 21. stoljeća konačno je, uslijed skoro potpunog geopolitičkog preklapanja članstva u NATO-u s članstvom u EU, postalo jasno da je Evropa najzad sigurna i ujedinjena. Osiguralo se time trajno napuštanje upotrebe „građanskog rata“ u Evropi, što je postignuće koje je zaista vrijedilo proslaviti za šezdesetu godišnjicu NATO-a aprila 2009. godine.

PRILAGODAVANJE IZMIJENJENOM SVIJETU

Postavlja se opravdano pitanje da li NATO sada ispunjava svoju ulogu u punom potencijalu koji posjeduje. Danas je NATO, bez ikakve sumnje, najsnažnija vojna i politička alijansa na svijetu. Njegovih 28 članica dolaze iz dviju najproduktivnijih, tehnološki vrlo naprednih, društveno savremenih, ekonomski prosperitetnih regija kojima vlada demokratija. Devet stotina miliona stanovnika njihovih zemalja čine 13 posto svjetske populacije, dok u isti mah posjeduju 45 posto svjetskog BDP-a.

Potencijal NATO-a nije isključivo vojne naravi iako je ovo alijansa za kolektivnu sigurnost čija stvarna vojna moć potječe prvenstveno od SAD-a, što se u skoroj budućnosti neće promijeniti. Stvarna moć NATO-a izvire iz činjenice da se ovaj savez temelji na kombiniranju vojnih kapaciteta i ekonomske moći SAD-a s evropskom kolektivnom i ekonomskom težinom (a povremeno i vojnim snagama u manjem broju). Ovaj amalgam NATO-u omogućuje značajnost na globalnom planu. Stoga NATO i dalje mora biti promišljen prema očuvanju geopolitičke veze između SAD-a i Evrope, pogotovo danas kada mora odgovoriti na nove izazove sadašnjice. Jedan od takvih je u dosadašnjoj povijesti nezabilježen rizik po očuvanje globalne sigurnosti.

Današnjem svijetu ne prijete militantni fanatizam teritorijalno grabežljivih nacionalističkih država, niti neka ekspanzivna imperijalna sila koja širi nasrtljivu ideologiju globalnih pretenzija. Paradoks je našeg vremena da svijet, iako sve više povezan i ekonomski međuzavisan, prvi put u svojoj povijesti biva suočen s narastajućim previranjima koja uživaju široku podršku.

Negativnim efektima njihovog postojanja još više doprinosi sve više rastuća dostupnost oružja za masovno uništenje ne samo državama nego i radikalnim vjerskim i političkim pokretima. Problem je u tome što još uvijek ne postoji efektivan globalni sigurnosni mehanizam koji bi se nosio s narastajućom prijetnjom pojavljivanja političkog haosa moguće širih razmjera koji izrasta iz ne tako davno započetog procesa političkog osvješćenja čovječanstva. Tri su velika politička događaja 20. stoljeća doprinijela njegovom razvoju (dva svjetska i hladni rat), dok svoje korijene nalazi u Francuskoj revoluciji. Taj je kolosalni događaj potaknuo razvoj spontanog populistički usmjerenog političkog aktivizma, kojem je od početka ove revolucije trebalo samo stoljeće da se rasprostire od Evrope do istočne Azije. Po povratku kući u južnu Aziju i sjevernu Afriku, vojnici, koji su za vrijeme Prvog i Drugog svjetskog rata bivali mobilizirani u imperijalne armije Britanije i Francuske, među dotada pasivnom i povodljivom masom su počeli propagirati neophodnost svjesnosti o značaju antikolonijalnog nacionalizma i religijskog političkog identiteta. Naglo širenje pismenosti, kao i daleko dopirući utjecaj radija, televizije i interneta u dvadesetom su vijeku pospješili i ubrzali proces transglobalnog političkog samoosvješćenja. U početnim fazama ovaj proces je karakteriziralo fanatično priklanjanje najekstremnijim etničkim i fundamentalističkim strastima praćenim manihejski uobličanim kategorijama vjervovanja i gnjeva.

Nažalost, u značajnom broju zemalja u razvoju gorke uspomene na iskustvo evropskog kolonijalizma i prezir prema nešto skorijem američkom nametanju svega i svačega obojile su tek razbuktale strasti jasno prepoznatljivim antizapadnjačkim bojama. Danas je najakutniji primjer ovog fenomena situiran u pojasu što se proteže od Egipta do Indije. Nastanjeno sa više od 500 miliona politički i vjerski nakostriješenih ljudi, ovo je područje u koje NATO biva sve više upleten.

Dramatičan razvoj Kine i Indije, kao i brza obnova Japana u proteklih 50 godina nagovještavaju pomjerenje težišta ekonomske i političke moći sa sjevernog Atlantika prema Aziji i Pacifiku, što je činjenica koja dodatno zabrinjava. Trenutno vodeće sile svijeta su SAD, EU, Kina, Japan, Rusija i Indija. Pritom su Rusija i Indija, možda čak i Japan, po svojoj orijentaciji revizionistički pozicionirane. Bez obzira na to da li se "uzdižu mirno", poput samouvjerene Kine, prkosno, poput Rusije, koja još pati za izgubljenim imperijalnim položajem, ili hvalisavo, poput Indije, čija samouvjerenost nije uzdrmana unutrašnjim međuetničkim i međureligijskim razdorima, svima im je zajednička želja za promjenom globalnog poretka moći. U budućnosti će priroda odnosa između ove tri oprezno pozicionirane revizionističke sile umnogome doprinijeti dodatnom usložavanju globalne strategijske nepredvidljivosti.

Na svjetskoj pozornici pojavljuju i regionalni buntovnici, zemlje čiji su kapacitet i utjecaj znatno slabiji od onoga kakav imaju ranije spomenute velike sile, a što, barem neke od njih, uopće ne sprječava u prkosnoj nakani posjedovanja nuklearnog naoružanja. Sjeverna Koreja se svojom sada već očiglednom proizvodnjom nuklearnog oružja otvoreno izruguje međunarodnoj zajednici. A s druge strane uspješno profitira od njegovog prodavanja i širenja. U određenom trenutku bijes međunarodne zajednice izazvan nepredvidljivošću ove zemlje bio je toliki da je mogao eskalirati u upotrebu nuklearnog naoružanja prvi put nakon 1945. godine.

Iran je pak, s druge strane, obznanio da je nuklearni program koji provodi u potpunosti namijenjen ostvarenju mirnodopskih ciljeva. Međutim, u isti mah, barem za sada, ostaje nespreman za razmatranje dogovora s međunarodnom zajednicom o predočenju čvrstih dokaza kojim bi potkrijepio ove tvrdnje.

Pakistan posjeduje nuklearno naoružanje. Istovremeno, političkoj stabilnosti ove zemlje prijete antizapadno raspoloženi ekstremistički vjerski pokreti.

Ukupno uzevši, ove pojave ocrtavaju kraj obzorja globalne hijerarhije nakon Drugog svjetskog rata, simultano nagovještavajući novi raspored globalne moći. Nažalost, skorašnje američko rukovodstvo je svojom nepromišljenošću i ne htijući doprinijelo dodatnom usložavanju ove situacije. Kombinacija unilateralizma u Iraku i demagoške islamofobične sloganštine koju je provodio Washington oslabila je jedinstvo NATO-a i uveliko pomogla jačanju srdžbe muslimana prema SAD-u i Zapadu općenito.

ZADRŽAVANJE KREDIBILITETA SAVEZA

Raspršenje globalne silovitosti i sve više narastajući masovni politički nemiri čine smjesu kojoj je za rasplamsavanje potrebna tek iskra. U takvom prijetećem okruženju, prva na listi zadataka NATO-a treba biti obaveza da njegove članice najprije zajednički definiraju, a potom i zajedno ostvare politički prihvatljiv ishod svog vojnog angažmana u Afganistanu, u izvandomiclnom prostoru djelovanja ovog saveza.

NATO saveznice SAD-a pozvale su se na član 5 Sjevernoatlantskog ugovora prilikom odlučivanja o pridruženju kampanji istjerivanja El-Kaide iz sigurnog utočišta koje je pronašla u Afganistanu. Članice saveza su ovu odluku donijele samostalno i bez pritiska SAD-a. Shodno tome, cijela akcija mora biti provedena na uistinu zajedničkim vojnim i ekonomskim kapacitetima, bez ispoljavanja protesta za izuzećem vlastitog vojnog učesća ili izbjegavanja prijeko potrebne finansijske kontribucije Afganistanu ili Pakistanu. Odgovornost za vojsku i finansije ne može biti jedino briga SAD-a. Prema tome, središnja politička dužnost novog generalnog sekretara, iako je to lakše reći nego uraditi, treba biti podjednako ustrajavanje na vojnoj i finansijskoj podršci. Temeljno operativno načelo trebalo bi biti da svaka saveznica učestvuje u kapacitetu vlastitih mogućnosti, uz klauzulu da nijedna ne smije u potpunosti biti pasivna. Stvarno, a ne obećano učesće svake članice u vojnom, socijalnom i finansijskom smislu treba biti redovno obznanjivano i zajednički evaluirano. U suprotnom, član 5 će postepeno izgubiti značenje.

Teoretski je moguće da NATO u određenom momentu zaključi da sav napor u Afganistanu nije vrijedan uloženog truda. Nekolicina članica o takvoj opciji potihogovori kao o već usvojenom mišljenju. Pojedinačne članice bi se u tom slučaju mogle neprimjetno povući, uz umirivanje savjesti čvrstim obećanjem da će se, ako El-Kaida bude koristila Afganistan ili Pakistan kao uporište za napade u Sjevernoj Americi ili Ev-

ropi, ponovo pridružiti zajedničkom poduhvatu njenog uništenja.

No, čin napuštanja misije na ovakav način širom svijeta bi bio protumačen kao repriza ranijeg poraza Sovjetskog saveza, te bi zasigurno razbuktao proces transatlantskog uzajamnog okrivljivanja, pridonio potkopavanju kredibiliteta NATO-a, i na koncu omogućio talibanskim ekstremistima u Afganistanu i Pakistanu stjecanje kontrole nad više od 200 miliona ljudi i postojećim nuklearnim arsenalom.

Netom po preuzimanju dužnosti administracija predsjednika Obame preispitala je ciljeve SAD-a u Afganistanu. U političkom izvještaju koji su sačinili ispravno je zaključeno da se stabilnost Afganistana ne može postići samo oslanjanjem na vojna sredstva. Za ostvarenje tog cilja, pored vojnih napora na suzbijanju pobjede talibana i osnaživanja postepenog učešća afganistanske armije u samostalnom provođenju učinkovite dalje kontrole, mora se osigurati i pouzdana, kontinuirana i dovoljna međunarodna finansijska pomoć namijenjena obezbjeđivanju sigurnosti afganistanskog stanovništva i doprinosu izgradnji efikasne vlade.

Afganistan je zemlja u kojoj su gradski sektori više ili manje kvazi-moderni, a seoska područja u mnogim aspektima još uvijek prilično slična onim srednjovjekovnim. Zbog toga se ova dva modela u poređenju s prijašnjim vizijama brze izgradnje moderne demokratije čine uvjerljivijim i za ostvarenje realnijim. S obzirom na to da je eliminacija sigurnosnog uporišta El-Kaide određena kao krunski cilj, prilagođavanju situaciji na lokalnom nivou sa susretljivim talibanskim elementom ne bi trebalo odbojno prilaziti. U takvom slučaju bi u određenom obimu moglo uslijediti vojno povlačenje NATO-a.

Ovakvo redefiniranje politike djelovanja omogućit će realan osnov za ostvarenje politički prihvatljivog ishoda. Jedini nedostatak koji upada u oči jest činjenica da se u ovoj politici na način strategijske odlučnosti ne spominje činjenica da konflikt s talibanima u Afganistanu ne može biti razriješen bez zdušne političke i vojne podrške Pakistana trajnom uspostavljanju anti-fundamentalističkog režima u ovoj zemlji. Trenutno uzevši, takva podrška u svom punom kapacitetu nije na pomolu, djelimično zbog narastajućih fundamentalističkih strasti u samom Pakistanu, naročito u ruralnim dijelovima, a i zbog činjenice da geopolitička motrišta pakistanske armije vezana za sigurnost ove zemlje nisu sukladna naklonjenosti Velike Britanije i SAD-a ostvarenju interesa Indije.

Na ovim premisama figurira još jedna predodžba po kojoj bi sekularnom Pakistanu, naročito u nekim vojnim krugovima, zbog nesigurnog osjećaja uklještenosti između prijeteće Indije i stabilnog (i umjerenog) Afganistana koji s njom geopolitički očajuje (ne bi li ste kao simpatije i time postao potpuno autonoman od Pakistana), više odgovarao Afganistan pod kontrolom talibana.

Uključivanjem Kine u geopolitički dijalog oko pitanja dugoročne stabilnosti Pakistana moglo bi se pokazati produktivnim u nakani uvjeravanja Pakistana za promjenom stavova prema Afganistanu i Indiji, naročito imajući u vidu kineski rivalitet prema Indiji, kao i njeno strateško zanimanje za stabilan i samostalno sposoban Pakistan.

Uprkos recipročnom antagonizmu prema Pakistanu, Indija ima interes da njen zapadni susjed ne povuče obarač otpočinjanja regionalnog previranja.

Sličnog je karaktera i uloga Irana, koji bi, zbog iskazanog neprijateljstva prema talibanima, opet mogao djelovati pri pomaganju stabiliziranja zapadnog Afganistana, na način kako je to uradio 2002. godine. Zbog svega ovoga nameće se misao da vrlo skoro pred NATO-om predstoji ozbiljan napor na okupljanju Kine, Indije i Irana u strateški dijalog o iznalaženju najboljih rješenja izbjegavanja regionalne eksplozije previranja. Bez uspostave tog dijaloga, NATO-ova prva akcija temeljena na članu 5 bi mogla biti bolno razdružena, destruktivno djelidbena, pa čak i fatalna po alijansi u cjelini.

REAFIRMIRANJE KOLEKTIVNE SIGURNOSTI

Ranije je spomenuto da već 60 godina opstaje član 5 Sjevernoatlantskog ugovora. Pitanje je da li je uopće kredibilan. Pažljiviji pogled na njegovu terminologiju otkriva mnogo toga:

Strane potpisnice se slažu da će oružani napad na jednu ili više njih u Evropi ili Sjevernoj Americi biti smatran napadom na sve njih, te se u skladu s tim slažu da će svaka od njih pomoći napadnutoj potpisnici ili potpisnicama, na način za koji drži da je potreban, uključujući i upotrebu vojne sile, s ciljem vraćanja i održavanja sigurnosti sjevernoatlantske regije.

Budući da nije imala vlastitu efektivnu silu, Evropa je prije 60 godina žarko žudjela za onom američkom. Umirila ju je i zadovoljila upravo ovakva terminološka

formulacija, koja je umanjivala njen kolektivni osjećaj nesigurnosti obavezivanjem SAD-a u vrijeme u kojem je svakom već bilo jasno da jedino ova zemlja može na eventualni napad odgovoriti dostojnom silom. A kad to učini, ostali bi je samo slijedili.

Danas je, međutim, situacija znatno drugačija. Najbolji primjer za to je rat u Afganistanu. Većina saveznika SAD-a se danas osjeća relativno sigurno. U ovom ratu, u osnovi, SAD trebaju potpuno predane saveznike. No, terminološka formulacija člana 5 („na način za koji drži da je potreban“) ostavlja im mogućnost da urade mnogo toga ili čak ne poduzmu ništa, sve u skladu sa osjećajem za prikladnost vlastitih mjera.

Razmotrimo sljedeću situaciju. Da li bi u slučaju da talibani smognu odlučnosti za preuzimanje kontrole nad Pakistanom i njegovim nuklearnim naoružanjem i zaprijete NATO-u u Afganistanu bili ispunjeni uvjeti iz člana 5 za poduzimanje protuakcije. Ne zaboravimo da tamo stoji da će samo „oružani napad na jednu ili više njih u Evropi ili Sjevernoj Americi biti smatran napadom na sve njih“. A Pakistan i Afganistan su u Aziji.

Od ovoga je još više zabrinjavajuća (ne)važnost člana 5 u Evropi. Postavlja se pitanje do koje su mjere NATO-ove obligacije u sferi kolektivne sigurnosti obavezujuće po članice. Da li bi se u slučaju vanjskog napada na geopolitički isturenu evropsku članicu NATO-a, zbog protivljenja, recimo, Grčke i Italije, a riješenosti SAD-a, Velike Britanije i ostalih članica, moglo uopće pozvati na član 5?

I pored proširenja članstva na 28 zemlja, NATO i dalje ostaje čvrsto pri svom „fundamentalnom principu“ – onom koji kaže da se „sve odluke NATO-a donose konsenzusom“ i da je konsenzus „prihvaćen kao osnovni okvir za donošenje odluka još od osnivanja alijanse 1949. godine“.

Imajući sve ovo u vidu, generalni sekretar bi u sklopu zadataka koje je dobio na samitu u aprilu 2009. godine trebao razmotriti prijedlog o formiranju visoke grupe sastavljene od predstavnika zemalja članica s ciljem preispitivanja značenjskih odredbi člana 5 u ovovremenom obzoru. Prizivaju ovakvoj aktivnosti ne samo izazovi u Afganistanu nego i samo povećanje članstva NATO-a.

Iako je mogućnost pojave rata u Evropi skoro zanemarljiva (u takvom bi slučaju, barem kako sada stvari stoje, potezi SAD-a bili najznačajniji), postavlja se opravdano pitanje da li pojedinačna članica, dvije ili njih

tri imaju pravo stavljanja veta na odluku o zajedničkom odgovoru na takvu situaciju.

Možda bi određena pažnja također trebala biti poklonjena i iznalaženju nove, operacionalizaciji više naklonjene definicije „konsenzusa“, po kojoj bi za odluke bila potrebna određena brojčana premoć članica, a ne klauzula o potpunoj saglasnosti svih članica.

Također se mora nanovo prići odredbama člana 13, koji svakoj članici priznaje pravo samoinicijativnog napuštanja saveza nakon 20 godina, ali ne ostavlja mogućnost da savez određenu članicu, koja na zadovoljavajući način ne ispunjava preuzete obaveze, isključi iz članstva.

Nažalost, postoji mogućnost da u odsudnom trenutku vanjski finansijski i politički utjecaji na određeni način zavedu određenu članicu NATO-a. Takvo što, u skorajnje vrijeme sve evidentnije zbog veličine proširenog saveza i naraslog mnoštva iskušenja, ne smije biti zanemarljivo. Ne bi se smjelo žmiriti ni pred činjenicom da bi neodređenošću obavljen konsenzus o prikriivanju unutrašnje podijeljenosti mogao doprinijeti očuvanju formalnog jedinstva NATO-a, ali po cijenu uzrokovanja potencijalne paralize cijele organizacije u trenutku najveće potrebe za zajedničkim djelovanjem. Kredibilna kolektivna sigurnost neće imati daljnjeg značaja ako bude uključivala ostvarenje samo izabranih koristi.

UKLJUČIVANJE RUSIJE

NATO također treba odrediti historijski i geopolitički relevantne dugoročne strategijske ciljeve u odnosima s Ruskom Federacijom.

Rusija nije zakleti neprijatelj, ali na NATO još uvijek gleda neprijateljskim očima. To se u skorijoj budućnosti neće promijeniti. Pogotovo ako sadašnji premijer Vladimir Putin ponovo postane predsjednik 2012. godine.

Nadalje, već odavno je za politiku Rusije prema NATO-u, vođenu historijskom srdžbom zbog poraza u hladnom ratu i zbog neprijateljstva spram širenja NATO-a koje ispoljavaju ruski nacionalisti, za očekivati da pokuša promovirati podjelu između SAD-a i Evrope, a unutar Evrope između starijih i skorajnjih članica NATO-a.

Imajući u vidu perspektivu bliže budućnosti, ne može se reći da će Rusija postati članicom NATO-a. Vođena potpuno razumljivim ponosom, ova zemlja ne traži da postane dijelom alijanse na čijem su čelu SAD. Rasplet

događaja prema kojem bi politički nedemokratska i vojno samozatajna zemlja postala članicom NATO-a značilo bi za ovu alijansu potpuni razlaz sa svojim temeljnim vrijednostima.

Ali, s druge strane, ništa manje važnom se ne smatra činjenica da bi bliža politička i sigurnosna saradnja s postimperijalnom Rusijom, svjesnom novog historijskog konteksta, bila u dugoročnom interesu SAD-a i Evrope. Baš onako kako su toga bili svjesni Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska i Njemačka nakon Drugog svjetskog rata.

Shodno iznesenom, dva stratejska cilja bi trebala obilježiti namjeru NATO-a vis-à-vis Rusije: konsolidiranje sigurnosti u Evropi uvlačenjem Rusije u bližu političku i vojnu saradnju s euroatlantskom zajednicom i uključenje ove zemlje u širu mrežu globalne sigurnosti. Ovaj posljednji cilj indirektno potpomaže raspršivanju imperijalnih namjera, kojih Rusija nikako da se oslobodi.

Ostvarenje napretka u ova dva cilja zahtijevat će vremena i strpljenja. Postepeno će doći do momenta kada će generacija novih ruskih rukovodilaca prepoznati da je njihovo ostvarenje u najboljem interesu Rusije za ispunjenje njenih nacionalnih ciljeva.

Mineralima bogata, a sve manje naseljena, euroazijska ruska teritorija graniči sa 500 miliona Evropljana na zapadu i milijardu i 500 miliona Kineza na istoku. Antizapadna osovina s Kinom, alternativa koju zagovaraju neki ruski stratezi, iluzorna je iz dva razloga. Prvo, koristi koje bi Kina imala iz takve veze dosta su nejasne. Drugo, Rusija ne bi mogla izdržati ogromnu kinesku ponudu. Zbog svoje ekonomske slabosti i demografske neusporedivosti u Kini bi bila označena prezasićenim partnerom drugog reda.

U ovakvim konstelacijama EU može biti mnogo produktivniji zamajac pozitivne promjene na istoku, vješto uzimajući u obzir da nijedna od nedavno osamostaljenih susjednih zemlja Rusije ne želi ponovo biti kolonija ili satelit. U ovakvoj situaciji i NATO može odigrati dodatnu ulogu konsolidiranjem rezultata ove pozitivne promjene, pomažući pritom cijelom procesu.

U ovakvoj podjeli uloga, Istočno partnerstvo, inicijalno predloženo od Poljske i Švedske, može odlično poslužiti kao efikasan instrument promocije bližih veza između EU-a i Armenije, Azerbejdžana, Bjelorusije, Gruzije, Moldavije i Ukrajine. Temeljeći svoje aktivnosti na spektru od pružanja finansijske pomoći, preko tehničke saradnje, do ponude univerzitetskih školarina ili omo-

gućavanja putovanja na Zapad, ova inicijativa u osnovi samo odgovara na već evidentnu široko obuhvatnu i javno iskazanu naklonjenost stanovništva tih zemalja tješnjim vezama s EU-om.

Danas Rusija na takvo što ne može odgovoriti protumjerama svojstvenim Sovjetskom savezu. Da bi opstao u igri, Kremlj mora ponuditi jednako prijemčive ponude ovim zemljama. Time će, doduše indirektno, koliko god to bilo nevoljno, ipak potvrditi svoju opredijeljenost poštovanju njihovog suvereniteta. Dodatno je pozitivna činjenica da bi ovakvo natjecanje između Rusije i EU-a oko spomenutih zemalja moglo kultivirati šire aspiracije među ruskim stanovništvom prema stjecanju sličnog povlaštenog društvenog pristupa Zapadu. U obzir treba uzeti društvene veze Rusije s Ukrajinom i činjenicu da ukrajinsko društvo sve snažnije gravitira Zapadu. Upravo je zbog toga vrlo vjerovatno da ni Rusija neće imati drugog izbora nego da se i sama slično opredijeli.

No, dok se takvo što ne dogodi, NATO još uvijek mora paziti da nenamjerno ne doprinese osnaženju ruske imperijalne nostalgije prema Ukrajini i Gruziji. Trenutnim zvaničnicima u Kremlju političko potčinjavanje obje ove zemlje predstavlja vrlo evidentan cilj. Ovaj provokativan stav se naročito odnosi na Putina. Držeći se vješto izbalansiranog kursa, NATO bi trebao izgrađivati formalno stajalište po kojem je članstvo u savezu otvoreno ovim dvjema zemljama, istovremeno proširujući svoje veze s Rusijom, kao i većinom članica Zajednice nezavisnih država (ZND), organizacije nastale pod pokroviteljstvom Moskve. Pored formiranja Vijeća NATO – Rusija, NATO je razvio i akcijske planove o pojedinačnom partnerstvu sa četiri članice ZND-a. Štaviše, 11 zemalja ove organizacije trenutno sarađuje s NATO-om kroz program Partnerstvo za mir i Euroatlantsko partnersko vijeće. Ovi programi, iako skromni i pažljivo osmišljeni da ne dovedu u pitanje poziciju Moskve u ZND-u, pružaju osnovu na kojoj bi se mogao nadgraditi formalniji sigurnosni aranžman između NATO-a i Rusije izvan okvira Vijeća NATO – Rusija.

Tokom nekoliko proteklih godina Rusija je povremeno dala nagovijestiti prihvaćanje ugovora koji bi pod jednakim pravima bio zaključen između NATO-a i Ugovorne organizacije za kolektivnu sigurnost (UOKS), donekle fiktivnog saveza koji je Moskva osnovala 2002. godine. Zamjenjujući Varšavski pakt i preslikavajući Ugovor NATO-a, UOKS danas uključuje Armeniju, Bjelorusiju, Kazahstan, Rusiju, Tadžikistan i Uzbekistan. Do sada se NATO opirao pomisli potpisivanja forma-

Inog pakta s tom organizacijom, jer bi to prouzrokovalo stvaranje međusobne političko-vojne simetrije.

Ova rezerviranost bi se mogla ostaviti postrani i potpisivanjem zajedničkog ugovora o saradnji u oblasti sigurnosti u Euroaziji i šire, koji bi sadržavao odredbu kojom bi se zemljama koje nisu članice nijednog saveza priznalo pravo samostalnog odlučivanja o eventualnom ulasku u bilo koji. Možda i u oba, što se sa današnje tačke gledišta čini prilično dalekom mogućnošću. Sporazum NATO – UOKS koji bi sadržavao ovakvu klauzulu stvorio bi indirektan pristanak Rusije na nemiješanje u naklonjenost Ukrajine i Gruzije NATO-u. Istovremeno bi NATO takav pristanak trebao dodatno osnažiti isticanjem da neće doći do primanja ovih zemlja u članstvo.

Kako stvari stoje, većina ukrajinskog stanovništva trenutno nije za ulazak u NATO. Nedavni rat između Gruzije i Rusije dodatno upućuje na potrebu perioda mirovanja, što ne bi trebalo da znači izostavljanje opremanja Gruzije isključivo defanzivnim antitenkovskim i antiraketnim sistemom, s ciljem da ova zemlja ne bude potpuno lišena mogućnosti i sredstava odbrane.

U podjednakom je interesu i Rusije i Zapada da se orijentacija Ukrajine i Gruzije iskristalizira kroz demokratski politički proces koji bi uvažavao nacionalni suverenitet i politike aspiracije stanovništva tih zemalja. Barem bi tako trebalo biti.

Sve manje od ovoga moglo bi potaknuti vrlo štetno srozavanje odnosa Istok – Zapad, nauštrb dugoročne budućnosti Rusije.

PUT PREMA AZIJI

Pored razrješavanja razmirica na indirektan način između NATO-a i Rusije, sporazum NATO – UOKS bi mogao doprinijeti osnaženju proširenja djelovanja NATO-a prema istoku, gdje bi poduzeo akciju privlačenja nastajućih azijskih sila u posebnu vrstu zajedničkog djelovanja u oblasti sigurnosti.

Današnja Šangajska organizacija za saradnju (ŠOS) oformljena je 1996. godine, pod imenom Šangajska petorka, s namjerom razrješavanja pograničnih pitanja između Kine, Kazahstana, Kirgistana, Rusije i Tadžikistana. Uzbekistan je uključen 2001. godine, kada je organizacija dobila današnji naziv. U to joj je vrijeme zadatak bio uobličavanje zajedničkih mjera protiv terorizma, separatizma i krijumčarenja droge. Posmatrački status pri ovoj organizaciji imaju Afganistan, Indija, Iran, Mongo-

lija i Pakistan. Turskoj bi, imajući u vidu da je članica NATO-a i zemlja koja ima posebne interese u centralnoj Aziji, mogla pripasti ključna uloga pri iznalaženju mogućnosti uspostavljanja saradnje između NATO-a i ŠOS-a. Pozitivan ishod bi mogao potaknuti saradnju u oblasti sigurnosti na multilateralnoj osnovi u toj regiji, jednom od najnemirnijih područja svijeta. Tako uspostavljena saradnja naposljetku bi mogla rezultirati stvaranjem Vijeća NATO – ŠOS, na taj način indirektno uključujući Kinu u saradnju s NATO-om. A takvo što je, u svakom slučaju, vrlo poželjan i bitan dugoročni cilj.

Uzevši u obzir promjenu distribucije globalne sile i pomicanje gravitacijskog centra prema istoku, ovo bi moglo biti prilika da NATO, dok još uvijek nije prekasno, stupi u otvorene veze s nekolicinom vodećih istočno-azijskih sila, u prvom redu Kinom i Japanom, kao i Indijom. Ova aktivnost bi se također mogla provesti kroz formu pojedinačnih vijeća, koja bi se bavila promoviranjem veće interoperabilnosti, spremanjem zajedničkog odgovora na moguće prijetnje, kao i osnaživanjem stratejske saradnje. Nije za očekivati da bi Kina, Japan ili Indija, i same neizbježno dijeleći sve izazove i rizike, nastojali izbjeći preuzimanje većih obaveza oko pitanja globalne sigurnosti.

Potpuno je jasno da uključivanje ovih novih svjetskih igrača u zajedničko krojenje toliko potrebnog sigurnosnog okvira neće biti jednostavan zadatak. Prije negoli se krene u njegovo izvršenje, treba se oboružati vremenom, strpljenjem i ustrajnošću.

Protivljenjem nedavnom američkom unilateralizmu u međunarodnim odnosima i silnim negodovanjem zbog dominacije Zapada narastajuće sile ipak neće spriječiti da prepuste SAD-u potpomognutim Evropom da se sami suočavaju s teretom sigurnosnih poteškoća. Ukupni angažman ovih zemalja u osnovi se svodi na davanje izjava o bitnosti zajedničke odgovornosti prema globalnoj sigurnosti, uz obavezan izostanak konkretnih akcija ili djelovanja.

Bez sumnje će uključivanje novih igrača biti otegnut proces, što ni u kom slučaju ne umanjuje značaj potrebe njegovog provođenja.

Izuzev izloženog, ne postoji drugi način oblikovanja efektivnih zajedničkih utanačenja u oblasti sigurnosti svijeta. Onog svijeta u kojem jedna regija ne može više dominirati nad politički osviještenim narodima. Njihove historijske naracije u Zapadu prije vide uzrok njihove prijašnje podređenosti nego izvor nedavne emancipacije.

SREDIŠTE UMREŽENOSTI

Da bi ostao historijski relevantan, NATO ne može, kao što su neki mislili, prerasti u globalni savez ili se preobraziti u svesvjetsku alijansu demokratskih zemlja. Angela Merkel, kancelarka Njemačke, u martu 2009. godine dobro je zapazila rekavši: „NATO može obezbijediti sigurnost izvan svog područja, ali to ne znači da može u članstvo primati zemlje širom svijeta. Ja na-prosto ne vidim globalni NATO...“

Globalni NATO bi takvom orijentacijom razvodnio centralitet američko-evropske veze. Nijedna od narastajućih sila gotovo sigurno ne bi prihvatila ponuđeno članstvo.

Dodatni je problem što bi se tako ideološki (ne)definirana svesvjetska alijansa demokratskih zemalja prili-

kom odabira članstva našla pred velikim teškoćama. Pronalaženje balansa između doktrinarnih i strategijskih namisli također bi predstavljalo problem.

NATO dakako ima iskustvo, institucije i sredstva da postane stožer globalno razastrte mreže različitih regionalno pozicioniranih poduzimanja u oblasti sigurnosti svijeta. Takve bi akcije zajedničkim snagama provodile zemlje čije sposobnosti globalnog djelovanja već uveliko izrastaju.

Ovakva bi mreža popunila one praznine koje Ujedinjene nacije u određenim poljima ne mogu samostalno popuniti.

Ostvarujući ovu strategijsku misiju, NATO neće samo očuvati svoje transatlantsko političko jedinstvo nego će i odgovoriti na usloženu i svakim danom sve urgentniju sigurnosnu agendu 21. stoljeća. ■